ALIOTH
FOUNDATION

Geopolityczne aspiracje Rosji
w świetle odbudowania imperialnego wpływu
na politykę międzynarodową

Geopolityczne aspiracje Rosji w świetle odbudowania imperialnego wpływu na politykę międzynarodową

Autor
Jarosław Sebastian BOBER

Promotor pracy
dr hab. Jacek BIL

Wydawca
Alioth Foundation
foundation.alioth.group

Warszawa
2024

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część niniejszej publikacji nie może być reprodukowana lub przedrukowana bez zgody Alioth Foundation.

Spis treści

Wstęp **5**

Rozdział 1. Bezpieczeństwo państwa oraz bezpieczeństwo międzynarodowe w obliczu polityki zagranicznej federacji rosyjskiej **8**

1.1.. Pojęcie bezpieczeństwa państwa oraz bezpieczeństwa międzynarodowego 8

1.2. Rosyjskie koncepcje geopolityczne w ujęciu historycznym i współczesnym 11

1.3. Odzwierciedlenie rosyjskich koncepcji geopolitycznych ...w wypowiedziach przedstawicieli rosyjskiej polityki zagranicznej 21

Rozdział 2. Zagrożenia bezpieczeństwa związane z realizacją rosyjskiej polityki zagranicznej **25**

2.1. Konflikty XXI w. w państwach byłego ZSRR 25

2.2. Surowce energetyczne jako narzędzie wpływu na politykę międzynarodową 34

2.3. Współpraca gospodarcza Federacji Rosyjskiej w ramach partnerstwa międzynarodowego .. 42

Rozdział 3. Rozwiązania w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa ze strony federacji rosyjskiej **48**

3.1. Działania polskich podmiotów bezpieczeństwa w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom 48

3.2. Reakcja UE w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa 52

3.3. Rozwiązania NATO w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom ...bezpieczeństwa 55

Rozdział 4. Wyniki badań własnych **59**

4.1. Przedmiot badań 59

4.2. Metodyka prowadzonych badań 59

4.2. Metodyka prowadzonych badań 60

Zakończenie **74**

Bibliografia **77**

Spis rysunków **83**

Spis wykresów **83**

Spis załączników **84**

Wstęp

Analizując kwestię ambicji Federacji Rosyjskiej w kontekście odbudowy autorytetu i osiągnięcia imperialnego wpływu na politykę międzynarodową z okresu istnienia ZSRR, należy zwrócić uwagę na to, co decyduje o tożsamości narodu i kreuje idee społeczeństwa rosyjskiego we współczesnym świecie. Dokładnie w 1999 roku Władimir Putin publicznie oznajmił, że kluczowymi wyznacznikami w tej kwestii są: „patriotyzm, mocarstwowość, państwowotwórczość i solidarność społeczna".[1] Poznanie tych determinantów pozwala otworzyć drogę do zrozumienia geopolitycznych kierunków działania nowoczesnej Rosji. Szczególnie ważnym składnikiem w powyższym zestawieniu uznaje się poczucie mocarstwowości, zbudowane już m.in. za czasów Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, w chwili zwycięstwa nad hitlerowskimi Niemcami. Świadczyć o tym mogą obchody Dnia Zwycięstwa, które co roku świętowane są z niebywałym rozmachem. Gloryfikacja tego zwycięstwa pozwala na budowę świadomości społeczeństwa i kierowanie nim w duchu patriotyzmu oraz przeświadczeniu o imperialnej potędze własnego kraju.[2]

Po rozpadzie ZSRR społeczeństwo rosyjskie potrzebowało zapełnienia pustki ideologicznej. Budowana przez lata narracja o potędze, nagle stała się mistyfikacją, z którą należało się zmierzyć, w celu przywrócenia rosyjskiej dumy. Doskonale na tym gruncie odnalazł się Władimir Putin, który niejednokrotnie odnosił się do pamięci narodowej o latach sukcesów państwa rosyjskiego, zdobywając tym samym poparcie obywateli. Na tym gruncie nastąpiło również odrodzenie myśli geopolitycznych szczególnie za sprawą Aleksandra Dugina, którego neoimperialna teoria odzyskiwania utraconych obszarów byłego ZSRR, a w szczególności Ukrainy, uzyskała głębokie poparcie wśród rosyjskiego społeczeństwa.[3]

Na podstawie powyższych działań ukształtował się obecny kod geopolityczny Federacji Rosyjskiej, który zobowiązuje ją do ochrony ludności posługującej się językiem rosyjskim, zamieszkującej kraje byłego ZSRR, a także osób, które w jakimkolwiek stopniu identyfikują się z rosyjską kulturą. W ten oto sposób Rosja stworzyła sobie możliwość ingerencji w politykę wewnętrzną i integralność terytorialną państw byłego bloku wschodniego.[4]

Wybór tematu uwarunkowany został odrodzeniem imperialnych zapędów oraz co za tym idzie, intensyfikacją działań Federacji Rosyjskiej w XXI wieku na obszarze państw byłego Związku Radzieckiego. Ważnym argumentem pozostaje kwestia poczucia zagrożenia bezpieczeństwa Polski. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczpospolitej Polskiej z 2020 r. wyraźnie wskazuje na Federację Rosyjską jako główne źródło zagrożenia zarówno ze strony militarnej jak i niemilitarnej, nie tylko dla

1. A. de Lazari, Tożsamość Rosjan po aneksji Krymu [w:] Międzynarodowe studia polityczne i kulturowe wobec wyzwań współczesności, red. T. Domański, Łódź 2016, s. 190
2. J. Kot-Wojciechowska, Polityka Władimira Putina a kwestia rosyjskiej tożsamości narodowej [w:] HISTORIA@TEORIA, ISSN 2450-8047, nr 2018/1 (7) s. 216
3. W. Laquer, Russian Eurasianizm: An Ideology of Empire, Waszyngton 2008, s. 120
4. https://russkiymir.ru/en/fund/ (dostęp 21.12.2021 r.)

Polski, ale i dla pozostałych krajów nadbałtyckich.[5] Problem neoimperialnej polityki Rosji szczególnie zauważalny jest w dzisiejszym czasie, kiedy obserwuje się wzmożoną koncentrację sił zbrojnych na wschodnich rubieżach Ukrainy, a także poprzez silniejsze oddziaływanie Moskwy na kraje zachodnie, choćby poprzez publikację projektu porozumienia pomiędzy Federacją Rosyjską a USA oraz członkami Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego. Głównym celem porozumienia jest ograniczenie wpływu NATO w państwach byłego Związku Radzieckiego, a także zapewnienie sobie przez Rosję strategicznej pozycji w perspektywie ingerencji w sprawy wewnętrzne tych krajów.[6]

Rozpatrując kwestię wyboru tematu, zwrócono również uwagę na rolę surowców naturalnych w prowadzeniu polityki zagranicznej przez Federację Rosyjską. Uważa się, że rywalizacja o dobra naturalne oraz kontrola nad szlakami transportowymi, gazociągami czy rurociągami nie straciła na znaczeniu, a w dobie kryzysu pandemicznego, posiadanie i umiejętne gospodarowanie surowcami energetycznymi decyduje o prowadzeniu skutecznej polityki międzynarodowej.

Celem pracy jest analiza czynników, metod, idei geopolitycznych i działań, które świadczą o aspiracjach Rosji w świetle odbudowy imperialnego wpływu na politykę międzynarodową. W analizie działań szczególną rolę poświęcono konfliktom zbrojnym na terenach byłego ZSRR oraz aneksji obszarów zamieszkałych przez ludność rosyjskojęzyczną, a także zwrócono uwagę na sektor paliwowo-energetyczny, który stanowi podstawę rozwoju rosyjskiej gospodarki, a oprócz tego jest instrumentem polityki wewnętrznej i międzynarodowej. Idee geopolityczne zaczerpnięte zostały z bogatej rosyjskiej myśli geopolitycznej przejawiającej się już od początku XIX wieku, od teorii Fiodora Tiutczewa czy Mikołaja Danilewskiego, po czasy współczesne i prace Aleksandra Dugina, jednego z najciekawszych współczesnych geopolityków rosyjskich.

Aby poprawnie zdefiniować cel pracy sformułowany został główny problem badawczy, który w formie pytania brzmi:

Jakie czynniki geopolityczne decydują o odbudowie imperialnego wpływu Rosji na politykę międzynarodową?

Wielopłaszczyznowość zagadnienia oraz obszerność materiału decyduje
o konieczności zbudowania pytań szczegółowych:

1. Jaki wpływ mają rosyjskie koncepcje geopolityczne na prowadzoną politykę zagraniczną Federacji Rosyjskiej?
2. Jakie są zagrożenia bezpieczeństwa związane z rosyjską polityką zagraniczną?
3. Jakie są rozwiązania w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa ze strony Federacji Rosyjskiej dla Polski i podmiotów międzynarodowych?
4. Jaka jest świadomość społeczeństwa w zakresie zagrożeń bezpieczeństwa ze strony Federacji Rosyjskiej?

5. Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2020, s. 6
6. https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/ (dostęp 21.12.2021 r.)

Na podstawie problemów badawczych, które zawarte zostały w powyższych pytaniach, sformułowana została hipoteza badawcza o treści:

Rosja aspiruje do odbudowy imperialnego wpływu na politykę międzynarodową, ponieważ w społeczeństwie rosyjskim ugruntowane zostało poczucie mocarstwowości, jej działania mają na celu poszerzenie terytorialne własnego kraju, posiada surowce naturalne o znaczeniu strategicznym, a także realnie oddziaływuje na politykę zagraniczną podmiotów na całym świecie.

Praca składa się ze wstępu, trzech rozdziałów merytorycznych, wyników badań własnych oraz zakończenia. W pierwszym rozdziale zdefiniowano pojęcia bezpieczeństwa państwa oraz bezpieczeństwa międzynarodowego, jako terminy kluczowe w rozumieniu podstawowych prawideł geopolitycznych na świecie. Podkreślono również istotę rosyjskiej myśli geopolitycznej na przestrzeni wieków oraz przedstawiono współczesne tendencje geopolityczne mające swój wydźwięk m.in. w wypowiedziach osób odpowiedzialnych za prowadzenie polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej.

W drugim rozdziale opisane zostały zagrożenia bezpieczeństwa związane z neoimperialną polityką Federacji Rosyjskiej, konflikty zbrojne w Gruzji, na Ukrainie, a także aneksja części obszaru postsowieckiego. Zaprezentowano również politykę energetyczną Rosji pod względem potencjału i strategii wykorzystania. Istotne znaczenie posiada również ukazana współpraca gospodarcza Rosji z podmiotami zagranicznymi, przede wszystkim partnerami azjatyckimi w postaci Chin, Indii, Indonezji, Wietnamu, Mongolii, Tajlandii, Singapuru i Malezji, ale również współpraca gospodarcza z Unią Europejską i BRICS.

W trzecim rozdziale znajdują się rozwiązania jakie polskie podmioty bezpieczeństwa oraz organizacje międzynarodowe, takie jak Unia Europejska czy NATO powinny podjąć, w celu przeciwdziałania zagrożeniom ze strony Federacji Rosyjskiej.

Ostatni rozdział skupia się na przedstawieniu wyników badań własnych, dotyczących świadomości społeczeństwa o zagrożeniach bezpieczeństwa płynących ze strony odradzającej się imperialnej polityki Rosji oraz uwzględnia analizę zgromadzonego materiału.

Do sporządzenia pracy wykorzystano metodę systemową, dedukcji i indukcji oraz sondażu diagnostycznego. Odpowiedni dobór metod umożliwił zrealizowanie postawionego celu badawczego, a także pozwolił na właściwe zweryfikowanie przyjętej hipotezy.

Materiał zgromadzony do napisania pracy w głównej mierze opierał się na publikacjach książkowych, monografiach, artykułach naukowych oraz publikacjach zamieszczonych w Internecie. Przy sporządzeniu pracy opierano się na literaturze polsko, angielsko i rosyjskojęzycznej. Jednymi z najciekawszych pozycji okazały się: Wielka Szachownica, Zbigniewa Brzezińskiego, Geopolityka Rosji i Obszaru Postsowieckiego, Leszka Sykulskiego, a także Słowiańska Geopolityka, Piotra Eberhardta.

Rozdział 1. Bezpieczeństwo państwa oraz bezpieczeństwo międzynarodowe w obliczu polityki zagranicznej federacji rosyjskiej

1.1 Pojęcie bezpieczeństwa państwa oraz bezpieczeństwa międzynarodowego

Potrzeba bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych potrzeb każdego człowieka, grupy społecznej oraz w szerszym rozumieniu całego narodu i państwa. Abraham Maslow bardzo wysoko sklasyfikował potrzebę bezpieczeństwa, uważając, iż ustępuje ona miejsca jedynie potrzebom fizjologicznym, a do jej grona zaliczył m.in. poczucie pewności, stabilności, wolności od strachu, lęku i chaosu, poczucie porządku, prawa i granic.[7] Na gruncie potrzeb i zjawisk jakie zachodzą we współczesnym świecie wykrystalizował się termin bezpieczeństwo, które w szerokim brzmieniu można zdefiniować jako stan braku zagrożenia.[8] Nieco szerzej problem ten przedstawia Waldemar Kitler, który termin bezpieczeństwo charakteryzuje: „w znaczeniu ogólnym – wewnętrzną ufnością, spokojem ducha i pewnością, właściwie lub fałszywie uzasadnioną w okolicznościach rodzących podstawy do obaw. Jest też przekonaniem, lepiej lub gorzej uzasadnionym, że w obliczu różnych trudności, słabości, wyzwań i zagrożeń, lub przynajmniej ich symptomów, stan rzeczy w jakim się znajduje określony podmiot – pozwala mu czuć się bezpiecznie".[9]

Termin bezpieczeństwo państwa powstał w procesie państwowotwórczym. Formowanie się większych zbiorowości ludzkich m.in. rodu, plemienia, a finalnie państwa, miało na celu podejmowanie działań zmierzających do zniwelowania wspólnych zagrożeń. Poza bezpieczeństwem jednostki zaczęto zwracać uwagę na aspekt bezpieczeństwa danej zbiorowości.[10] Problemem bezpieczeństwa państwa zajmował się Józef Kukułka, który doszedł do wniosku, że termin ten można zdefiniować jako „system wartości stanowiących o istocie państwa wraz z zespołem środków zabezpieczających. Na system ten składają się przede wszystkim: przetrwanie (państwowe, etniczne, biologiczne), integralność terytorialna (w sensie fizycznym, narodowym i państwowym), niezależność polityczna (w rozumieniu ustrojowym, samowładności i swobody afiliacji) oraz jakość życia (poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i kulturalnego)".[11]

W podobnym tonie co prof. Kukułka, pojęcie bezpieczeństwa państwa prezentuje Ryszard Zięba,

7. A. Maslow, Motywacja i osobowość, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 65-66
8. Z. Ściborek, B. Wiśniewski, R.B. Kuc, A. Dawidczyk, Bezpieczeństwo wewnętrzne, Wydawnictwo Adam Marszałek Toruń 2015, s. 26.
9. W. Kitler, Bezpieczeństwo Narodowe RP, wyd. Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011, s. 22-23
10. M. Czuryk, K. Dunaj, M. Karpiuk, K. Prokop, Bezpieczeństwo Państwa. Zagadnienia prawne i administracyjne, Wydział Prawa i Administracji UWM, Olsztyn 2016, s. 17
11. M. Brzeziński, Rodzaje bezpieczeństwa państwa [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński, Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009 s. 35 [za:] J. Kukułka, Bezpieczeństwo a współpraca europejska, współzależności i sprzeczności interesów, „Sprawy Międzynarodowe" 1982, z. 7, s. 34

który ujmuje je również jako zbiór wartości. W tym zestawieniu priorytetowo traktuje przetrwanie państwa w postaci niezależnej jednostki politycznej, przetrwanie narodu w postaci grupy etnicznej, a także ludności pod względem biologicznym. Kolejną kluczową wartością według R. Zięby jest integralność terytorialna, którą definiuje w trzech aspektach, w sensie fizycznym, narodowościowym oraz państwowym. Jeśli chodzi o niezależność polityczną w porównaniu do J. Kukułki, oprócz obszaru wewnętrznego rozszerza jej suwerenność o przestrzeń zewnętrzną. Natomiast jakość życia w porównaniu do poprzednika wzbogaca o zakres praw i swobód obywatelskich.[12]

Z kolei Stanisław Dworecki termin bezpieczeństwa państwa traktuje jako „stan stabilności wewnętrznej i suwerenności, które odzwierciedlają brak lub występowanie jakichkolwiek zagrożeń (w sensie zaspokojenia podstawowych potrzeb egzystencjalnych i behawioralnych społeczeństwa oraz traktowania państwa jako suwerennego podmiotu w stosunkach międzynarodowych)."[13]

Analizując termin bezpieczeństwa państwa w literaturze rosyjskojęzycznej należy zauważyć, że pojęcie to zostało wprowadzone Uchwałą Centralnego Komitetu Wykonawczego ZSRR z dnia 10 lipca 1934 roku.[14] W odróżnieniu od współczesnego brzmienia pojęcie to przedkładało interes państwa dyktatury proletariatu ponad interes jednostki czy nawet całego społeczeństwa.[15] Natomiast pojęcie bezpieczeństwa państwa przedstawione w Wielkiej Encyklopedii Radzieckiej zostało zdefiniowane jako „całokształt środków związanych z ochroną istniejącego ustroju państwowego i ustroju społecznego, nienaruszalności terytorialnej i niezależności państwa przed działalnością wywrotową służb wywiadowczych i innych służb specjalnych wrogich państw, a także przed przeciwnikami istniejącego ustroju wewnątrz kraju."[16]

Znaczącą zmianą w pojmowaniu bezpieczeństwa państwa było uznanie człowieka, jego praw i wolności za najwyższą wartość. Zapis ten pojawił się w Konstytucji Federacji Rosyjskiej w 1993 roku.[17] Wymusiło to ponowne zdefiniowanie pojęcia bezpieczeństwa państwa opierającego się na podstawie teorii państwa dla człowieka. Po rozpadzie Związku Radzieckiego stopniowo zaczęto używać terminu „bezpieczeństwo narodowe", którym posługuje się obecnie w opracowaniach naukowych, debatach politycznych oraz w środkach masowego przekazu. W źródłach rosyjskojęzycznych termin bezpieczeństwa państwa utożsamia się z określonym stanem, rolą państwa, a także kategorią prawną, która jest istotna w celu zapewnienia bytu i funkcjonowania jednostki, społeczeństwa i państwa.[18] Najczęściej zaś używa się pojęcia bezpieczeństwo narodowe, które swoje odzwierciedlenie znalazło w

12. D. Saukens, Zależność między pojęciami bezpieczeństwo państwa i bezpieczeństwo narodowe [w:] Humanistyka i nauki społeczne. Doświadczenia. Konteksty. Wyzwania. Tom 15, Exante, Wrocław 2020 s. 14
13. A. Pięgel, J. Pomiankiewicz, M. Powęska, A. Żebrowski, Bezpieczeństwo państwa w XXI wieku: szanse i zagrożenia, Seria Monograficzna nr 3, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa i Ochrony im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Wydział Zamiejscowy w Nisku, Nisko 2017, s. 7 [za:] S. Dworecki, Od konfliktu do wojny, BUWIK, Warszawa 1996, s. 15
14. А.И. Кокурин, Н.В. Петров, Лубянка (ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБ-МВД-КГБ:1917–1960): справочник, МФД, Москва 1997, s. 12.
15. С.Ю. Чапчиков, Комментарий к Федеральному закону от 28 декабря 2010 г. № 390-ФЗ „О безопасности" (постатейный), Юстицинформ, Москва 2011, s. 12.
16. N. Duraj, Bezpieczeństwo państwa a bezpieczeństwo narodowe Federacji Rosyjskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021, s. 15-16
17. Конституция Российской Федерации принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г.
18. N. Duraj, op. cit., s. 16

Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej[19], w której można odczytać że jest to „stan ochrony interesów narodowych Federacji Rosyjskiej przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, w którym zapewniona jest realizacja konstytucyjnych praw i wolności obywateli, godna jakość i poziom ich życia, pokój obywatelski i zgoda w kraju, ochrona suwerenności Federacji Rosyjskiej, jej niepodległości i integralności państwowej oraz rozwój społeczno-gospodarczy kraju".[20]

Próbując zdefiniować pojęcie bezpieczeństwa międzynarodowego należy zauważyć, że model zagadnienia ukształtował się w wyniku koncepcji zaczerpniętych z różnorodnych dziedzin naukowych. Na tej podstawie wnioskuje się, że termin ten należy traktować wielowymiarowo, a nie jedynie jako formę wiedzy skupiającą się wyłącznie na technice obrony oraz na posiadanym potencjale obronnym.[21] Do głównych obszarów zainteresowania zalicza się ład instytucjonalno-prawny, dziedzinę gospodarki, środowisko polityczne, stosunki międzynarodowe, a także związane z nimi tradycje i doświadczenia. Zalicza się również suwerenność, rozwój państwa pod względem gospodarczym oraz społecznym i osiągnięty kapitał.[22]

Ryszard Zięba uważa, że pojęcie bezpieczeństwa na gruncie międzyna-rodowym ma związek z zaspokajaniem potrzeb wszystkich podmiotów na arenie światowej, a związane z tym konsekwencje ponoszone są również przez wszystkich uczestników, nie tylko przez zainteresowane strony. R. Zięba wyodrębnia również trzy ujęcia bezpieczeństwa międzynarodowego jakimi są wymiar podmiotowy odnoszący się do bezpieczeństwa jednostek, przedmiotowy, dotyczący samej treści bezpieczeństwa oraz funkcjonalny, opisujący dynamikę rozwoju płaszczyzn bezpieczeństwa. Konkretyzując, wymienia w tym przypadku pewność przetrwania i istnienia danych podmiotów, szanse rozwoju oraz zgromadzone zasoby.[23]

Z kolei słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego podaje, że bezpieczeństwo międzynarodowe to „stan odznaczający się brakiem obiektywnie istniejących zagrożeń i subiektywnych obaw oraz zgodnym dążeniem i działaniem społeczności międzynarodowej na rzecz ochrony określonych wartości państwowych i pozapaństwowych (społecznych) za pomocą norm, instytucji i instrumentów zapewniających pokojowe rozstrzyganie sporów oraz tworzenie gospodarczych, społecznych, ekologicznych i innych przesłanek dynamicznej stabilności i eliminowania zagrożeń".[24]

Porównując przedstawione definicje bezpieczeństwa państwa oraz bezpieczeństwa międzynarodowego, można wyciągnąć wniosek, że bezpieczeństwo międzynarodowe obejmuje znacznie szerszy zakres, ponieważ nie odnosi się jedynie do bezpieczeństwa określonych podmiotów, lecz w kręgu zainteresowania pozostaje również zespół warunków oraz norm, a także skomplikowane mechanizmy międzynarodowe oraz oddziaływania, które prawidłowo zachowywane zapewniają

19. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej z dnia 2 lipca 2021 roku
20. Tamże.
21. T. Łoś-Nowak, Bezpieczeństwo państwa w środowisku międzynarodowym. Przewartościowania, [w:] Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa, red. S. Dębski, B. Górka- -Winter, Warszawa 2003, s. 45–47
22. K. Mingst, Podstawy stosunków międzynarodowych, wyd. PWE, Warszawa 2006, s. 206–207.
23. R. Zięba, Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 16
24. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2008, s. 17

każdemu podmiotowi na arenie międzynarodowej gwarancję istnienia, przetrwania, a także swobodnego rozwoju. W tym zakresie znajdują się również wartości wspólne dla całego systemu stosunków międzynarodowych, takie jak stabilność, utrzymywanie pokoju, równowagi oraz podejmowanie współpracy. Wartości te są wspólnie pielęgnowane przez wszystkich uczestników, w tym państwa i organizacje międzynarodowe, a ewentualne ich zagrożenia, kolektywnie eliminowane.[25]

1.2. Rosyjskie koncepcje geopolityczne w ujęciu historycznym i współczesnym

Termin „geopolityka" został użyty po raz pierwszy przez szwedzkiego politologa i polityka Rudolfa Kjelléna w 1899 roku, w opracowaniu poświęconym granicom Szwecji na łamach czasopisma „Ymer".[26] Twórca podkreślał wówczas konieczność utworzenia nowej dyscypliny naukowej i uznał ją za jedną z kluczowych kategorii umożliwiających badanie danego państwa. Co więcej podkreślał, że tylko geopolityka jest w stanie wyjaśnić naturę, istotę oraz konsekwencje istnienia państw jako indywidualnych, obiektywnych podmiotów, realnie funkcjonujących na arenie międzynarodowej.[27] Sama definicja pojęcia sformułowana została w 1916 roku, kiedy to Kjellén nawiązując do myśli Karola Darwina, porównał politykę do żywego organizmu. Definiował ją wówczas w charakterze „nauki o państwie jako organizmie geograficznym lub zjawisku w przestrzeni".[28]

Analizując rosyjskie koncepcje geopolityczne, należy zauważyć, iż za prekursora w tej dziedzinie uznaje się Fiodora Tiutczewa, rosyjskiego poetę i humanistę. W 1849 roku został autorem trzech artykułów pt. „Rosja i Zachód", „Rosja i Niemcy" oraz „Rosja i rewolucja", w których poruszał sytuację geopolityczną Rosji i Europy. Był zdania, iż Europa Zachodnia ulega demoralizacji, a winą za to obarczał religię katolicką. Uważał, że jedynie prawosławie i Cesarstwo Rosyjskie gwarantują prawidłowy porządek moralny, co z kolei tłumaczy ekspansję terytorialną w stronę Zachodu. Fiodor Tiutczew był zwolennikiem ideologii imperialnej, gdyż granice Carskiej Rosji kreślił od linii rzeki Łaby we wschodnich Niemczech, do Chin, od Nilu w Afryce do Newy w północno-wschodniej Rosji, od Wołgi po Eufrat oraz od Gangesu po Dunaj. W jego idei Cesarstwo Rosyjskie miało nosić tytuł ostatecznego imperium światowego, kontynuującego tradycje bizantyńskie. Miało to się stać za sprawą zjednoczenia Słowian włącznie z katolicką Polską, reprezentującą obok Rosji tradycje wielkiego narodu słowiańskiego.[29]

Fiodor Tiutczew, zajmujący się tematyką Rosji w aspekcie imperium kontynentalnego i ekspansji terytorialnej, snuł swoje wizje w charakterze opisowym i mało wyjaśniającym. W sposób kompleksowy odnosił się z kolei Mikołaj Danilewski, autor książki „Rosja i Europa" w 1888 roku. Danilewskiego uważa się bardziej za geopolityka, aniżeli za historyka, gdyż nie tylko był twórcą programów geopolitycznych, ale

25. R. Zięba, Bezpieczeństwo międzynarodowe... op. cit., s. 20
26. R. Kjellén, Studier öfver Sveriges politiska gränser, „Ymer" 1899, H. 3, s. 283-331; Por. C. Jean, Geopolityka, Wrocław 2003, s. 31
27. P. Eberhardt, Podstawy teoretyczne i ideowe geopolityki według Rudolfa Kjelléna, PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY 2012, 84, 2, s. 316
28. L. Sykulski, Geopolityka. Skrypt dla początkujących, Wydawnictwo Naukowe Grategia, Częstochowa 2014, s. 12
29. P. Eberhardt, Słowiańska geopolityka, Wyd. Arcana, Kraków 2017, s. 34-35

również wskazywał sposób i charakter ich realizacji. Określał Rosję mianem części świata, jednolitego kontynentu, a relacje Rosji z poszczególnymi krajami europejskimi za nieadekwatne, ponieważ odnoszą się do dwóch różnych, nieproporcjonalnych podmiotów politycznych. Danilewski twierdził, że Europa odnosi się do Rosji z wrogością, ponieważ na tej linii występuje konflikt interesów, a także dyferencja i niezrozumienie postaw ideowych. Ponadto był twórcą różnych typów cywilizacji ich podziału i wartościowania. Dokonał tego już w XIX wieku przed Feliksem Konecznym i Samuelem Huntingtonem. Wskazywał w tym miejscu prawosławną cywilizację słowiańską oraz przeciwstawiał ją cywilizacji zbudowanej na fundamentach germańsko-romańskich. Wychodził z założenia, że prawosławni Słowianie są w stanie dokonywać rzeczy wielkich i przełomowych, jakimi w ówczesnym czasie była konfrontacja z Turcją w celu przepędzenia jej z terenów europejskich oraz ingerencja w rozpad Austro-Węgier. Postulował utworzenie Federacji Słowiańskiej ze stolicą w Konstantynopolu, a w skład Federacji miałyby wchodzić tereny od Cesarstwa Rosyjskiego poprzez Galicję, Ruś Zakarpacką, Słowację, Czechy, po Bułgarię, Serbię i Chorwację. W tym zestawieniu miejsce również posiadały Grecja, Rumunia, Polska i Węgry. Mikołaj Danilewski stwierdzał, że obecność w tym gronie Rumunii i Grecji wynika z wierności religii prawosławnej, natomiast aneksja Węgrów spowodowana została ich położeniem geograficznym pomiędzy Słowianami Zachodnimi i Południowymi.[30]

Mikołaja Danilewskiego uważa się za jednego z najważniejszych ideowców kierunku filozoficzno-politycznego, a mianowicie panslawizmu rosyjskiego. Za podstawę swych rozważań przyjmował uwarunkowania geograficzne oraz podłoże etniczne, przekształcając powyższą koncepcję panslawizmu w doktrynę geopolityczną. Podobnie jak inni słowianofile tego okresu krytykował kulturę zachodnioeuropejską, natomiast wywyższał cywilizację słowiańską i jej dorobek kulturowy. Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania stwierdzał, że istnieją zbyt duże różnice, by Rosja mogła stać się częścią Europy, gdyż ta mogłaby wykorzystywać Rosję oraz nią pogardzać. Uważał, że nie można stworzyć spójnej idei bez zaistnienia czynników wspólnoty kulturowej, integralności obyczajowej oraz słowiańskiej mentalności. Ewentualne sojusze rosyjsko-europejskie mogą przyjmować charakter okresowy, niezbędny w celu zrealizowania pobieżnych celów, natomiast po osiągnięciu planu, rozwiązywane, gdyż uznawał je za niepotrzebne. Odradzał jednocześnie ingerencji Rosji w wewnątrzeuropejskie konflikty zbrojne, ponieważ z historycznego punktu widzenia dla Rosji, wojny napoleońskie czy interwencja na Węgrzech w 1848 roku, nie przyniosły wymiernych korzyści w stosunku do poniesionych strat. Z drugiej strony zauważa, że Europa jako jeden organizm tworzy realne zagrożenie dla Rosji, a za obszar sporny uznaje tereny Słowian zachodnich i południowych, które pomimo więzów historii, pokrewieństwa języka i kultury, nie dążą do zjednoczenia z Rosją.[31]

Reasumując koncepcję geopolityczną panslawizmu Mikołaja Danilewskiego, nasuwa się wniosek, iż była to teoria skrajnie maksymalistyczna. W dzisiejszych realiach politycznych jest to koncepcja dalece optymistyczna, wręcz utopijna. Jednak biorąc pod uwagę okres XIX wieku, należy

30. Tamże, s. 36-37
31. P. Eberhardt, Rosja i Europa według Mikołaja Danilewskiego, PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY 2012, 84, 4, s. 601–605

zwrócić uwagę, że Rosja posiadała największą armię na świecie. W tym czasie Wielka Brytania skupiała swoje działania na zdobywaniu wpływów kolonialnych przez co możliwości jej działania w tej części świata pozostawały ograniczone, co więcej Francja i Niemcy w drugiej połowy XIX wieku pozostawały we wzajemnym konflikcie, a Turcja i Cesarstwo Austro-Węgierskie nie posiadały armii, która byłaby w stanie zrównoważyć potencjał militarny Rosji. Główny cel jakim było zdominowanie cywilizacji germano-romańskiej, leżał u podstaw wykonania założeń planu Danilewskiego, według którego to Związek Słowiański miał posiadać miano największego imperium na świecie. Zmieniający się jednak układ sił w Europie, wzrost potęgi Niemiec i sojusz z Cesarstwem Austro-Węgierskim, spowodowały że już na początku XX wieku, plany ekspansji terytorialnej Rosji w kierunku zachodnim, okazały się niemożliwe do zrealizowania.[32]

Zarówno Fiodor Tiutczew, jak i Mikołaj Danilewski uważani są za prekursorów rosyjskiej geopolityki, którzy wnieśli ogromny wkład w późniejszy rozwój tej dziedziny. Natomiast jednego z rosyjskich twórców geopolityki uznaje się Władimira Łamańskiego, który był zwolennikiem słowianofilstwa, bazował na dorobku naukowym Danilewskiego, a także rozwinął go tworząc podwaliny idei, którą później nazwano eurazjatyzmem. Wychodził z założenia, że kontynent eurazjatycki można podzielić na trzy części, mianowicie na Europę, Rosję i Azję. Nawiązując do Danilewskiego, który również wskazywał na kontynentalny format cesarstwa rosyjskiego, mogącego nawiązywać relacje jedynie z Europą jako równoważnym politycznie podmiotem międzynarodowym, nie zaś z poszczególnymi jej krajami. Dalej Łamański twierdził, że pomiędzy dwoma skrajnymi obszarami kontynentu znajduje się odrębne środowisko, czyli Rosja, która spaja wartości reprezentowane zarówno przez Europę jak i Azję. Uważał, że dominacja Europy w XIX wieku nie może być długookresowa, choćby ze względu na to, iż półwysep europejski charakteryzuje się niewielką powierzchnią. Prognozował, że po zakończeniu epizodycznej supremacji przez kraje europejskie, to właśnie Rosja obejmie panowanie nad większą częścią kontynentu europejskiego i nawet nad 2/5 częściami Azji. Argumenty te związane były z koncepcją utworzenia „Trzeciego Rzymu", czyli hegemonicznej pozycji Rosji na kontynencie eurazjatyckim, a za głównego konkurenta uważał państwa anglosaskie, których głównym celem miał być podział świata. W pewnym stopniu teorie Łamańskiego spotkały się z rzeczywistością w drugiej połowie XX wieku, kiedy to uwidoczniły się relacje dwubiegunowe na arenie międzynarodowej pomiędzy Związkiem Radzieckim a Stanami Zjednoczonymi. W relacjach z Europą, obowiązywać miał program polegający na sprawowaniu opieki nad narodowościami o genealogii słowiańskiej. W związku z tym granicę państwa rosyjskiego wyznaczano na podstawie linii biegnącej od Gdańska po Triest. W obrębie imperium rosyjskiego znaleźć się miały Prusy Wschodnie i część Prus Zachodnich, tereny Śląska, cały obszar Austro-Węgier i Bałkany wraz z Konstantynopolem. Co więcej Władimir Łamański zaznaczał, że opanowanie kontynentu azjatyckiego wymagać będzie poświęcenia znacznie dłuższego okresu czasu i uzależnione to będzie od rywalizacji amerykańsko-brytyjsko-rosyjskiej. W tych zmaganiach według Łamańskiego to właśnie

32. Tamże, s. 605

Rosja odegra najbardziej znaczącą rolę, będąc jednocześnie obrońcą kontynentu przed zaborczą polityką Zachodu.[33]

Koncepcje panslawizmu i eurazjatyzmu powstawały w okresie „klasycznej myśli geopolitycznej", w czasach rozwoju przemysłowego oraz rywalizacji mocarstw Wielkiej Brytanii, Francji i Cesarstwa Rosyjskiego. Szczególnie silne piętno na budowanie teorii panslawizmu wywarła wojna krymska w drugiej połowie XIX wieku. Porażka Rosji nad sojuszem państw europejskich, spowodowała silne nastroje antyeuropejskie wśród tradycjonalistów rosyjskich. Klęska w wojnie z Turcją doprowadziła do utraty panowania w regionie Morza Czarnego, co więcej zamykała drogę ekspansji na tereny Bliskiego Wschodu oraz Indii. Na podstawie tych wydarzeń narodziły się teorie dwóch wybitnych rosyjskich geopolityków początku XX wieku, Dymitra Milutina oraz Aleksieja Wandama, których głównym zadaniem ideowym było znalezienie sposobu nad przełamaniem dominacji brytyjskiej czyli mocarstwa morskiego przez Cesarstwo Rosyjskie rozumiane jako mocarstwo lądowe.[34]

W odpowiedzi na brytyjską politykę powstrzymywania przed ekspansją terytorialną Cesarstwa Rosyjskiego, określaną często we współczesnej literaturze - containment, Dymitr Milutin stworzył publikację, która tematyką nawiązywała do strategii i teorii wojskowości. Nie była to praca typowo o charakterze geopolitycznym, ale ze względu na treść w niej zawartą, autor uznany został za geopolityka wyprzedzającego poglądy Rudolfa Kjelléna czy rozważania Friedricha Ratzla. Należy dodać, że spośród grona omawianych powyżej rosyjskich autorów idei geopolitycznych czy geograficznych, Milutin jako jedyny z nich posiadał wykształcenie wojskowe, był profesorem w katedrze geografii wojennej, obejmował stanowisko Szefa Armii Kaukaskiej, a w okresie szczytu kariery został ministrem wojny. Twierdził, że biorąc pod uwagę analizę z dziedziny geografii i statystyki wojennej, należy się skupić na trzech elementach danego państwa. Pierwszym z nich to terytorium, następnie demografia oraz ustrój polityczny, a za najważniejsze czynniki uważał te, które mają najsilniejszy wpływ na wzrost siły militarnej. Potencjał zbrojny powinien być mierzony na zasadzie porównania go z potencjałem innego kraju. Co więcej sugerował, że należy szukać odpowiedzi na pytania czy dany kraj posiada wystarczające środki by móc się obronić przed ewentualną agresją lub podjąć próbę ataku na inne państwo. W ten sposób przeprowadzona analiza powinna mieścić się w kręgu określonego schematu. Autor zalecał by wstęp do analizy dotyczył ogólnej charakterystyki państwa, w tym przede wszystkim aspektu siłowego zarówno lądowego jak i morskiego, co więcej, liczebności tego potencjału, stanu utrzymania oraz przygotowania do prowadzenia działań, a także zalety i wady strategicznego położenia omawianego kraju. Pierwszy rozdział powinien zawierać analizę polityczną badanego państwa, a w szczególności położenie w systemie międzynarodowym. Następnie powinno się wziąć pod uwagę ukształtowanie terenu, strukturę granic państwowych oraz takie czynniki jak jakość gleb czy sieć dróg lądowych i wodnych. W celu prawidłowej analizy warto wykonać bilans demograficzny pod względem liczebności,

33. P. Eberhardt, Słowiańska geopolityka..., op. cit. s. 37-38
34. J. Potulski, Dymitr Milutin i Aleksy Wandam – tradycje rosyjskiej myśli geopolitycznej [w:] L. Sykulski Geopolityka Rosji i Obszaru Postsowieckiego, wyd. Zona Zero Warszawa 2020, s. 247-254

gęstości zaludnienia na poszczególnych obszarach kraju, sytuację ekonomiczną społeczeństwa, a także zbadać panujące nastroje społeczne. Zwrócił uwagę również na istotę ustroju politycznego pod kątem prawodawstwa, ustroju gospodarczego, a także stosunku władzy z obywatelami i z innymi mniejszościami narodowymi. Drugi rozdział poświęcony został problematyce potencjału zbrojnego, zarówno jego mocnych jak i słabych punktów, w tym także zabezpieczenia logistycznego. Według Milutina, w celu prawidłowego oszacowania jakości siły, należy zestawić potencjał wojskowy danego kraju z jego militarnym przeciwnikiem, a także idee i strategie wojskowe, którymi się kierują. Ostatni rozdział analizy rosyjskiego geopolityka wskazuje na ocenę terytorium przyszłego pola walki. Należy liczyć się z tym, że działania zbrojne mogą odbywać się zarówno na terenie własnym jak i na terenie przeciwnika, porównanie obu tych obszarów jest niezbędne w celu prawidłowego oszacowania ryzyka.[35]

Dymitr Milutin w swoich teoriach geopolitycznych przedstawiał sposób osiągnięcia dominacji nad Wielką Brytanią, określaną w XX wieku mianem mocarstwa morskiego. Przez okres swej twórczości był stanowczym wrogiem i uważał Brytanię za głównego oponenta Cesarstwa Rosyjskiego. Po porażce w wojnie Krymskiej doszedł do wniosku, że w celu utrzymania pożądanej przez Rosję równowagi politycznej w Europie, uzyskania dostępu do cieśnin Bosfor i Dardanele, niezbędne jest dla Rosji zawarcie sojuszu z Niemcami. Po traumatycznej porażce Rosji w wojnie z Wielką Brytanią i Francją, kierunek ekspansji terytorialnej skierowany został na wschód, na obszar Azji Środkowej. Autor twierdził, iż Cesarstwo Rosyjskie powinno podporządkować sobie kraj turkiestański, wypędzić ludność turecką z obszaru Bałkańskiego, a w tym miejscu stworzyć konfederację bałkańską, która osiągnęła by status neutralny. Pozyskanie terytoriów lądowych pozwoliłoby Rosji zagrozić koloniom brytyjskim, w tym przede wszystkim Indiom. Milutin sugerował, by wszelkie działania geostrategiczne skupiały się na budowaniu zaplecza logistycznego na terenach, z których miałaby zostać przeprowadzana operacja militarna. Dotyczyło to budowy baz wojskowych i portów morskich, tras komunikacyjnych, a także rozwoju ekonomicznego tych terenów.[36]

Poglądy Aleksego Wandama publikowane w latach 1912-1913 były bardzo zbliżone do teorii Milutina i również oscylowały wokół nastawienia antybrytyjskiego, a dodatkowo antyamerykańskiego. Bazując na koncepcji darwinizmu, porównywał państwo do żywego organizmu i podkreślał, że rozwój państwa wymaga ekspansji i stałego poszerzania swojego terytorium. Dodatkowo twierdził, że kraj, który przestaje się rozwijać, obumiera. Gwarantem sukcesu według autora pozostaje silna armia i flota morska. Kierunkami ekspansji terytorialnej dla Rosji powinno zostać południe i wschód. Warto zauważyć, że podobnie jak u Milutina, koncepcje te spowodowane były klęską w wojnie krymskiej i zablokowaniem ekspansji w kierunku zachodnim. Natomiast był silnym zwolennikiem sojuszu rosyjsko-niemiecko-francuskiego przeciwko krajom anglosaskim, gdyż ewentualna ponowna wojna z zachodnią Europą mogłaby skończyć się dla Rosji wypchnięciem jej w kierunku Syberii. Jako jeden z pierwszych geopolityków rosyjskich przewidywał, że przyszłe konflikty międzynarodowe przyjmą charakter nie tylko

35. Tamże, s. 256-258
36. Tamże, s. 259

militarny, ale przede wszystkim ekonomiczny, a konfrontacje między państwami będą spowodowane walką o dostęp do surowców naturalnych. Państwa, które zapewnią sobie trwały dostęp do tych dóbr, będą w stanie kontrolować państwa słabsze i wpływać na ich politykę.[37]

Aleksy Wandam przekonywał, iż Rosja pomimo posiadania ogromnego terytorium, nie ma dogodnego położenia geograficznego. Udowadniał, iż kraje południowe leżące w strefie klimatu umiarkowanego, posiadają sporą przewagę rozwojową w porównaniu do Rosji, która w większości leży w strefie zimnego klimatu kontynentalnego. Naturalnym jest więc, dążenie władz Cesarstwa Rosyjskiego do podboju terytoriów południowych, co jak podkreślał jest „koniecznością życiową" rosyjskiego narodu.[38]

W podobnym tonie wypowiadał się Georgij Trubecki, który analogicznie za Wandamem podkreślał korzyści płynące z sojuszu rosyjsko-niemieckiego oraz wskazywał jedyną możliwość ekspansji w kierunku wschodnim, w celu opanowania zachodniego wybrzeża Pacyfiku. Według Trubeckiego zwycięstwo nad Chinami i Japonią powinno pozwolić Rosji uzyskać miano imperium światowego i przesądzić o pozycji na arenie międzynarodowej.[39]

Wszystkie powyższe teorie skupiały się wokół klasycznej rosyjskiej koncepcji geopolitycznej, którą krótko można scharakteryzować jako konfrontacja potęgi lądowej z potęgą morską. Objawiło się to w szczególności w XIX wieku po okresie wojen napoleońskich i latach zmagań mocarstw światowych na „eurazjatyckiej szachownicy".[40]

Nieco innego zdania był Weniamin Siemionow Tian-Szański. Jego koncepcje skupiały się wokół klasycznej myśli geopolitycznej twórców anglosaskich. Oscylując wokół dualistycznej charakterystyki państw lądowych i morskich, podkreślał, że jedynie państwo będące potęgą zarówno na morzu, jak i na lądzie, może osiągnąć status mocarstwa światowego. W swoich rozważaniach sformułował trzy podstawowe zasady pozwalające na wykreowanie i przetrwanie potęgi politycznej państwa. Pierwsza zasada - forma „pierścieniowata" - to koncepcja określająca supremację danego kraju wokół obszaru śródziemnomorskiego. Forma ta graficznie zamyka się w kształcie pierścienia, stąd też powzięta została nazwa, a jako przykład Tian-Szański podaje Cesarstwo Rzymskie lub Bizancjum. Drugą z form stanowi układ rozproszony, inaczej mówiąc kolonialny. Według autora wyróżnione zostaje centrum władzy, które ściśle koreluje z posiadłościami kolonialnymi rozproszonymi w różnych częściach globu. Jako przykład tej formy podawał Anglię, Holandię, Portugalię czy Hiszpanię. Ostatnią formą, najbardziej doskonałą, pozostaje forma imperialna państwa, jako mocarstwa znajdującego się na obszarze kontynentalnym, pomiędzy akwenami. Takie położenie charakteryzuje Rosję i Stany Zjednoczone. Według Tian-Szańskiego, jedynie ta konfiguracja pozwala uzyskać dominację nad światem. Rosyjski geopolityk wskazywał również pewne mankamenty geopolityczne związane z niezrównoważonym potencjałem ludnościowo-gospodarczym Rosji. Na podstawie jego charakterystyki można zauważyć,

37. P. Eberhardt, Słowiańska... op. cit., s. 38-39
38. J. Potulski, Dymitr Milutin i Aleksy Wandam... op.cit., s. 261
39. P. Eberhardt, Słowiańska..., op. cit., s. 39-40
40. J. Potulski, Dymitr Milutin i Aleksy Wandam... op.cit., s. 267

że najlepiej rozwinięte struktury pod tym względem, znajdowały się w zachodniej części Rosji. Podążając w kierunku wschodnim, autor stwierdzał spadek rozwoju gospodarczego i demograficznego kraju. Uważał, że bardzo korzystnym rozwiązaniem mogłoby być stworzenie kilku baz rozwoju kulturalno-ekonomicznego na obszarze całego państwa od Uralu po jezioro Bajkał. Według Tian-Szańskiego takie podejście pozwoli na skuteczną walkę z wyludnianiem się wschodnich obszarów Rosji oraz zapewni stabilny rozwój gospodarczy całego kraju. Należy dodać, że takie rozstrzygnięcia miały miejsce w okresie stalinowskiej industrializacji.[41]

Poglądy Iwana Dusińskiego, rosyjskiego geopolityka i geografa przełomu XIX i XX wieku zostały zawarte w jego publikacji „Podstawowe zadania zagranicznej polityki Rosji w związku z programem naszej wojenno-morskiej polityki". Autor w swoim dziele zamanifestował swoje poparcie dla poglądów typowych dla panslawizmu epoki Mikołaja Danilewskiego. Również podkreślał konieczność kontynuowania procesu ekspansji terytorialnej w odniesieniu do obszarów zamieszkałych przez narody słowiańskie. Proces ten mógł być przeprowadzany podłóg pięciu ekspansyjnych koncepcji. Pierwsza z nich głosiła powiększenie terytorium państwa bez ściśle wyznaczonego celu lub powodu. Jedynym argumentem pozostawała nadarzająca się okazja geopolityczna i mogła być wykorzystana zarówno poprzez rozstrzygnięcie pokojowe, jak i interwencję wojskową. Dusiński tłumaczył to naturalną potrzebą wzbogacenia się oraz stania się kimś silniejszym. Druga zasada głosiła potrzebę ekspansji terytorialnej w określonym kierunku, w celu zabezpieczenia danego obszaru dla własnego państwa, uprzedzając tym samym rywali i ograniczając ich pole działania. Trzecia zasada odnosiła się do powiększenia terytorium, w celu zjednoczenia narodu w granicach wspólnej dla wszystkich państwowości. W czwartej zasadzie autor argumentuje konieczność powiększenia terytorium, w celu pozyskania kluczowych obszarów, pozwalających na dostęp do morza czy strategicznego punktu oraz w celu stworzenia korzystniejszej naturalnej granicy swojego kraju. Ostatnią zasadą w zamyśle Dusińskiego pozostaje zasada typowa dla krajów zachodnich, czyli powiększenie terytorium pozwalające na rozszerzenie lub zdobycie nowych rynków zbytu. Ostatnią zasadę autor ocenia bardzo negatywnie, traktując ją jako rozbójniczo-grabieżczy styl podboju nowych obszarów.[42]

Iwan Dusiński dostrzegał pewne zagrożenia związane z ekspansją terytorialną. Jednym z nich stanowił procentowy współczynnik mniejszości narodowych w strukturze państwa. Opierając się na badaniach Dmitrija Mendelejewa[43], zauważył, że ówczesny udział mniejszości narodowych w strukturach państwa rosyjskiego wynosił 34,4%, co w porównaniu do roztworu chemicznego stanowiło już granicę nasycenia. Za najbardziej niebezpieczny naród pod względem świadomości narodowej uznawał Ukraińców, jak twierdził: „ukrainomanów, marzących o oderwaniu małoruskiej gałęzi od ruskiego pnia".[44] Dusiński sugerował ekspansję terytorialną zarówno w kierunku wschodnim jak i zachodnim, jednak za

41. P. Eberhardt, Słowiańska..., op. cit., s. 40-41
42. I.I. Dusinskij, Gieopolitika Rosii, Moskwa 2003, s. 42-45
43. Ostatnie wydanie: D.I. Mendelejew, K poznaniju Rossii, Moskwa 2002
44. I.I. Dusinskij, op. cit., s. 46
45. Tamże, s. 46-47
46. Tamże, s. 242

pewne zagrożenie uznawał podbój terenów, które nie stanowią naturalnej granicy Rosji.[45]

Jednym z kluczowych kierunków ekspansji terytorialnej, rosyjski publicysta określał kierunek turecki. Jawnie potępiał ugodowy charakter prowadzenia polityki władz rosyjskich w stosunku do tego państwa, a interesy strategiczne w tym zakresie przedstawiał w następujący sposób: „Nasz szlak, prosty i jasny, prowadzi do samego serca i centrum kwestii wschodniej, do Carogrodu [Stambułu] i wielkich cieśnin, tak byśmy mogli rozszerzyć granice rosyjskiej ziemi do lazurowych fal ciepłego morza i stać mocno i niewzruszenie na straży dwóch światów, na granicy Zachodu i Wschodu (...) oto ostateczna granica, za którą nie powinniśmy wychodzić."[46]

Iwan Dusiński podjął się również analizy tematyki związanej z polityką morską. Analogicznie do Friedricha Ratzla, uważał, że potęga morska jest kluczem w planach podboju świata. Biorąc pod uwagę, że Morze Bałtyckie stanowi akwen dosyć zamknięty, według autora, znaczenia powinien nabrać Murmańsk oraz położony na Kamczatce, Pietropawłowsk. To właśnie z tych przeciwległych portów morskich miały wypływać na ocean światowy znaczące okręty rosyjskie. Uważał również, że chociaż Rosja nie stanowi znaczącej potęgi morskiej, powinna wziąć udział w stosunkach międzynarodowych w walce o wpływy światowe.[47] Ostatecznie zaznaczył, że Rosja jako mocarstwo lądowe, poprzez działania na lądzie, dąży do zajęcia wybrzeża. Stanowi to podstawową różnicę w kwestii pojmowania problematyki akwenów morskich przez Rosję w stosunku do innych państw, które poprzez drogę morską, dążą do opanowania nowych terytoriów.[48]

W stosunku do Morza Bałtyckiego, Iwan Dusiński proponował stworzenie sojuszu z krajami, które kontrolują cieśniny duńskie oraz tymi, które posiadają dostęp do Morza Północnego, a także nawiązanie współpracy z Anglią, jako jedną z potęg morskich. Opowiadał się również za stworzeniem silnej floty bałtyckiej oraz wzmocnieniem własnej linii brzegowej.[49]

Po przejęciu władzy przez Józefa Stalina i diametralnej zmiany światopoglądu, kiedy to główną religią w Rosji stał się marksizm-leninizm, a rolę Cerkwi przejęła partia, kontynuowano imperialną rosyjską politykę, a programy geopolityczne wykreowane na przełomie XIX i XX wieku, w dalszym ciągu konsekwentnie realizowano.[50]

Geopolitycy, którzy reprezentowali nurt eurazjatyzmu, pomimo początkowej niechęci do bolszewizmu i ideologii marksizmu, zaczęli dostrzegać pozytywne aspekty Związku Sowieckiego. Euroazjaci przyjęli z aprobatą silną scentralizowaną władzę, która sprzeciwiała się ruchom mającym za zadanie zagrozić integralności terytorialnej państwa. Popierali komunistyczną władzę oraz politykę izolacjonizmu wobec państw zachodnich. Jednakże znaczącym mankamentem w tej dziedzinie okazał się negatywny stosunek władz w Moskwie do religii oraz propagowanie popularnego na zachodzie komunizmu i ateizmu. Dopiero zdobycze terytorialne Stalina, które współgrały z koncepcjami

47. M. B. Smolin, Panslawistskij politiczeskij tieoretik w istorii russkoj gieopolitiki, s. 19 [w:] I.I. Dusinskij, Gieopolitika Rosii, Moskwa 2003, s. 146
48. Tamże, s. 149
49. I.I. Dusinskij, op. cit., s. 151-152.
50. P. Eberhardt, Słowiańska..., op. cit., s. 45

eurazjatyzmu, poprawiły nastroje wśród ówczesnych geopolityków i pozwoliły spojrzeć na Związek Sowiecki pod kątem państwa kontynuującego wielkie tradycje imperialne z czasów carskich. W latach 30-tych nastąpił rozłam ideowy geopolitycznego nurtu euroazjatyckiego, a jego przedstawiciele obrali kierunki albo prawicowy, albo rozpoczęli współpracę z reżimem sowieckim. NKWD szybko zdezintegrowało środowisko geopolityków rosyjskich, co sprawiło, że ich koncepcje oddziaływały w bardzo ograniczonym stopniu.[51]

Nowy rozdział idei geopolitycznych związanych z koncepcją neoeurazjatyzmu napisał Lew Gumilow. Rosyjski geograf i etnograf, pracując w Związku Radzieckim w warunkach totalnej cenzury, zajmował się badaniem całych narodów – etnosów, które jak twierdził są wytworem warunków geograficzno-krajobrazowych oraz warunków przyrodniczych zamieszkałego obszaru. Uważał, że mentalność rosyjska została ukształtowana poprzez wpływy kulturowe narodów azjatyckich i plemion tatarsko-mongolskich, a czynnik krajobrazowy odcisnął piętno na losy ludzi i narodów kontynentu euroazjatyckiego, tworząc tym samym „superetnos" eurazjatycki, określany jako synteza elementu słowiańsko-turańskiego. Gumilow podjął się również podziału społeczeństwa zamieszkującego omawiany obszar na „etnosy" wielkoruski, białoruski, ukraiński, kazachski oraz turkmeński oraz „subetnosy", przykładowo w postaci kozaków dońskich czy amurskich. Autor dostrzegał korzyści cywilizacyjne wynikające z niewoli mongolsko-tatarskiej na Rusi oraz podkreślał ich dokonania, które sfinalizowane zostały scentralizowanym imperium. Podobnie jak Feliks Koneczny, Gumilow twierdził, że oddziaływanie „Wielkiego Stepu" wpłynęło na formę cywilizacyjno-kulturową istniejącej Rosji. Podążając za ogółem zwolenników nurtu eurazjatyckiego, krytykował cywilizację zachodnią, która w jego mniemaniu działa w sposób destabilizacyjny na obszar wpływu rosyjskiego. Należy zauważyć, że w poszczególnych latach istnienia Związku Radzieckiego, nurt eurazjatycki był piętnowany i stopniowo zamierał. Z powodu wszechobecnej cenzury, wszystkie teksty, które pozostawały ideowo niezgodne z nurtem marksistowskim likwidowana, a ich autorów prześladowano. Podobnie stało się również z samym Lwem Gumilowem, którego za krytyczne w stosunku do państwa radzieckiego poglądy, skazano na karę 14 lat pracy w radzieckich łagrach oraz nałożono 24-letni zakaz publikacji.[52]

Odrodzenie nurtu eurazjatyckiego nastąpiło po rozpadzie ZSRR. W środowiskach nacjonalistycznych koncepcje te trafiły na podatny grunt, w szczególności w kręgach elit intelektualnych ówczesnej Rosji. Prace Aleksandra Dugina, odnoszące się wprost do wspomnianych idei, w tym kluczowe „Podstawy Geopolityki", zyskały aprobatę, gdyż stanowią obecnie drogowskaz ku odzyskaniu imperialnego wpływu Rosji na politykę międzynarodową.

Aleksander Dugin po części utożsamia się z poglądami geopolitycznymi Lwa Gumilowa. Podobnie odnajduje pozytywne aspekty okresu niewoli tatarskiej, która według niego zaszczepiła w świadomości rosyjskiej ducha ekspansji terytorialnej. Jednakże jest zdania, iż w obecnej sytuacji geopolitycznej narody turańskie stanowią niezwykle istotne zagrożenie dla jedności obszaru

51. Tamże, s. 307
52. Tamże, s. 308-310

eurazjatyckiego. Uważa, że mogą one mieć wpływ na podział terytorium na trzy regiony: zachodni z Europą i Rosją, wschodni obejmujący Syberię i Daleki Wschód oraz region południowy z Pakistanem, Afganistanem i Iranem, ponieważ przedkładają interes grup etnicznych ponad dobro całego obszaru eurazjatyckiego. Podobnie jak pozostała rzesza ideowców eurazjatyzmu, jest zdecydowanym przeciwnikiem cywilizacji zachodniej, przede wszystkim krajów związanych z pojęciem atlantyzmu, gdyż uznaje je za narody zabójcze dla istnienia cywilizacji rosyjskiej. Za najbardziej destrukcyjne czynniki uznaje globalizm, indywidualizm, konsumpcyjny styl życia, a także narzucanie przez Zachód filozofii Kartezjusza i poglądów charakterystycznych dla oświecenia. Wszystkie wymienione czynniki są przeciwstawne w stosunku do koncepcji eurazjatyckich, w których dominuje interes kolektywu, a tradycjonalizm i duchowość triumfuje w porównaniu z ideami demokracji. Według geopolityka ciągłe oddziaływanie na siebie dwóch cywilizacji, nieuchronnie zbliża społeczeństwo do wielkiego konfliktu, który może się objawić kryzysem ideologicznym, politycznym, a ostatecznie militarnym. Konflikt ten odbywać się będzie na terenie stykowym dwóch cywilizacji, na pograniczu cywilizacji morskiej inaczej atlantycznej oraz lądowej, zwanej eurazjatyckiej. W tym celu państwo rosyjskie powinno przygotować się do nadchodzącej konfrontacji poprzez aneksję obszarów nie tylko należących niegdyś do ZSRR, lecz również rozciągnięcie swoich wpływów na państwa europy środkowej, tworząc tym samym rozległe imperium eurazjatyckie. Według Dugina nieodzownym elementem imperializmu rosyjskiego jest nawiązanie przyjaznych dyplomatycznych stosunków z blokiem francusko-niemieckim, dzięki czemu państwa te uwolnią się spod jarzma wpływów atlantycko-amerykańskich. W wyniku niepowodzenia integracji Rosji z Europą Zachodnią i ograniczeń wpływów w obszarze byłego ZSRR, Aleksander Dugin przewiduje rozrost ambicji terytorialnych państwa chińskiego w kierunku zachodnim, a dokładnie w kierunku obszarów Syberii i Kazachstanu. Uważa również, że nastąpi proces wchłaniania krajów Europy Wschodniej do struktur europejskich, w tym Ukrainy i Białorusi oraz zachodniego terytorium Rosji. Od strony południowej swoją szansę postarają się wykorzystać państwa islamskie przeprowadzając ekspansję terytorialną w kierunku Azji Centralnej, Powołża oraz dużego obszaru Rosji.[53]

Bardzo istotne z punktu widzenia Polski, są rozważania Dugina dotyczące osi geopolitycznej Berlin-Moskwa. Autor dostrzega w tym zakresie dużą rolę Niemiec w opanowaniu obszaru państw Europy Środkowo-Wschodniej, oczywiście przy zachowaniu i poszanowaniu kluczowych interesów Federacji Rosyjskiej. Ocenia Niemcy jako kraj o ogromnym potencjale ekonomicznym, lecz jednocześnie raczkujący politycznie. Rosję z kolei przeciwstawia jako państwo odnoszące sukcesy polityczne, jednak porównuje swój kraj do ekonomicznego kaleki. Uważa, że jedynie sojusz obu państw pozwoli na stworzenie silnego imperium eurazjatyckiego. Co więcej, Aleksander Dugin oferuje Niemcom zwrot terenów Obwodu Kaliningradzkiego jako dziedzictwa narodowego Prus Wschodnich, roszcząc w zamian prawa do byłych republik Związku Radzieckiego. Uznaje zwrot tych terenów za symbol pojednania oraz zatarcia ostatniego śladu bratobójczej walki, jaka miała miejsce w czasie II wojny

53. Tamże, s. 311-313

światowej. Ponadto, władze w Moskwie mając na uwadze swoje kluczowe interesy narodowe, w swoich działaniach powinny kierować się czterema zasadami. Pierwszą zasadą pozostaje stanowienie opieki nad północno-wschodnimi obszarami Eurazji, pod względem rozwoju ekonomicznego i kulturalnego. Pozwoli to osiągnąć przeciwwagę dla rosnących wpływów państwa chińskiego. Druga zasada obejmuje w dalszym ciągu utrzymanie antyzachodnich nastrojów, gdyż głównym oponentem politycznym pozostają Stany Zjednoczone, a przyszłym polem konfrontacji – Europa. Trzecią zasadą jest oddziaływanie na obszary Kaukazu, Europy Wschodniej oraz Azji Środkowej, tworząc tym samym buforową strefę wpływu imperium wielkoruskiego. Ostatnia zasada stanowi proroctwo dla Rosji jako państwa obejmującego tradycje i prawa cywilizacji Wielkiego Stepu do decydowania o losach świata.[54]

Należy zauważyć, że Aleksander Dugin w swoich rozważaniach zajmuje się również geografią sakralną. Według jego koncepcji, Polska balansuje na granicy pomiędzy katolicyzmem oraz światem prawosławnym. Świat prawosławny związany jest z tradycją przedchrześcijańską, pogańską, a korzenie społeczeństwa ugruntowane są w tradycjach słowiańskich. Istnieje również część społeczeństwa o rodowodzie germańsko-romańskim. Według badacza na obszarze Polski występuje odwieczny konflikt pomiędzy wpływami dwóch cywilizacji. Wynikiem tego jest brak jedności Polski z etnicznym zachodem wynikający ze swej słowiańskości, czyli języka, zwyczajów, archetypów oraz brak zdecydowania w stosunku do rodowodu wschodniego, z powodu wpływu religii rzymskokatolickiej. Tym samym Polska rozdziera wizjonerski świat euroazjatycki na dwie części, co z punktu widzenia rosyjskiego, jest nie do przyjęcia. Z dwoistości sakralno-geograficznej i geopolitycznej wynika problem rozbiorów Polski pomiędzy kraje wpływu wschodniego i zachodniego. Autor uważa również, że zarówno Niemcy jak i Rosja kierują się zasadami ekspansji terytorialnej i nie są zainteresowane zachowaniem państwowości czy narodowości. Jedyną zasadą pozostaje wchłonięcie obszaru na podstawie wcześniej wytyczonych strategicznych granic geopolitycznych. Z tego też powodu władze w Moskwie nie powinny być zainteresowane istnieniem niepodległej Polski czy Ukrainy. Według Dugina decydują o tym reguły i prawa geografii sakralnej i geopolityki. Jedyną nadzieją pozostaje dokonanie wyboru przynależności, bez zachowania swojej tożsamości.[55]

1.3. Odzwierciedlenie rosyjskich koncepcji geopolitycznych w wypowiedziach przedstawicieli rosyjskiej polityki zagranicznej

Na wstępie rozważań dotyczących ewentualnego kierunku geopolitycznego świata moskiewskiego, uzewnętrznianego poprzez publiczne wypowiedzi, należy zauważyć, że Rosja przyjęła ściśle określone metody posługiwania się informacją, które z powodzeniem można zakwalifikować do problematyki wojny informacyjnej lub w rozumieniu rosyjskim, walki informacyjnej. Objawiają się one preparowaniem faktów,

54. Tamże, s. 314-319
55. https://www.fronda.pl/a/aleksander-dugin-rosja-nie-chce-niepodleglej-polski-4,174144.html (dostęp 07.03.2022 r.)

zaprzeczaniem prawdy oraz kreowaniem własnej rzeczywistości. Utrudnia to nieco zidentyfikowanie prawdziwych zamierzeń i planów geopolitycznych rządzących w Moskwie. W uzasadnieniu powyższych słów może pomóc fakt, iż w styczniu 2014 roku administracja prezydenta Władimira Putina rozesłała kilkudziesięciu najważniejszym urzędnikom państwowym zbiór artykułów Iwana Iljina zatytułowany „Naszy zadaczi" (Nasze zadania).[56] Iwan Iljin był rosyjskim filozofem zafascynowanym przez jakiś czas faszyzmem z lat 20. i 30. XX wieku. Jego idee stanowią rosyjską alternatywę faszyzmu, czyli sposób uniknięcia faszyzmu, blisko się o niego ocierając. Obecnie jak stwierdzają autorzy wielu publikacji, jego koncepcje są odświeżane i wykorzystywane w polityce Federacji Rosyjskiej. Zwraca na to uwagę również francuski rosjoznawca Michel Eltchaninoff, który w swojej książce „Co ma Putin w głowie", wskazuje cele i działania przywódcy Rosji, a jeśli chodzi o twórczość Iljina, określa ją „pierwszą miłością filozoficzną prezydenta".[57] Uzasadnienie to opiera się na jednym z poglądów filozofa, w którym to istotną kwestią pozostaje rozumienie rzeczywistości i faktu, bowiem uważał on, że takowe nie mają żadnego znaczenia, wręcz przekonywał, że nie istnieją. Iljin stwierdził również, że jedyną rzeczą jaka ma znaczenie pozostaje rosyjski nacjonalizm. Autor był zdania, że Rosja przez wieki pada ofiarą całej reszty świata i powinna odżyć w postaci totalitarnego państwa, a następnie zaprowadzić na świecie porządek.[58] W jego mniemaniu wszystkie bitwy, jakie kiedykolwiek stoczyli Rosjanie, miały charakter obronny, a Rosja była niejednokrotnie ofiarą nakładanej przez Europę „blokady kontynentalnej". Uznawał, że naród rosyjski od momentu pełnego nawrócenia na chrześcijaństwo, doznawał prawie tysiąca lat cierpień. Wysunął teorię, iż Rosja nie wyrządza zła, a zło można jedynie wyrządzić Rosji. Fakty nie mają znaczenia, a wszelka odpowiedzialność znika.[59] Teorie Iwana Iljina są o tyle ważne, że korelują z poglądami Aleksandra Dugina, entuzjasty eurazjatyzmu, które według wielu publicystów wykorzystywane są w prowadzeniu obecnej rosyjskiej polityki międzynarodowej. Techniki informacyjne to również aktywne środki wykorzystywane przez rosyjskie służby KGB do 1991 roku, z których wywodzi się choćby obecny prezydent Władimir Putin oraz część jego najbliższego środowiska. Zbiór siedmiu przykazań walki informacyjnej jasno określa sposób prowadzenia rosyjskiej dezinformacji, według którego największe i najbardziej przerażające kłamstwo w połączeniu z elementem ziarna prawdy, tworzy wiarygodną przestrzeń, która umiejętnie przekazywana i podtrzymywana, uznawana jest za pewnik.[60]

Podążając tym tropem o wiele łatwiej jest doszukiwać się dróg geopolitycznych w wydarzeniach które mają miejsce, lub w działaniach, które podejmuje Rosja, aniżeli w wypowiedziach ich naczelnych polityków. Niemniej jednak w przestrzeni informacyjnej pojawiają się wypowiedzi świadczące o fascynacji geopolityczną koncepcją eurazjatycką. Najważniejszym z przedstawicieli Kremla jest niewątpliwie Prezydent Rosji Władimir Putin, który już w 2005 roku udzielił publicznej wypowiedzi, w której stwierdził, że „rozpad ZSRR był nie tylko największą katastrofą geopolityczną XX wieku, ale również prawdziwym

56. https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/897338,ulubiony-filozof-putina-iwan-iljin.html (dostęp 04.02.2022 r.)
57. Tamże.
58. Tamże.
59. Timothy Snyder, Droga do niewolności, tłum. Bartłomiej Pietrzyk, wyd. Znak Horyzont, Kraków 2019, s. 39
60. https://jagiellonia.org/znajdz-sobie-pozytecznego-idiote-7-przykazan-rosyjskiej-wojny-informacyjnej/ (dostęp 07.03.2022 r.)

dramatem dla Rosjan. Miliony naszych rodaków znalazły się poza granicami Rosji, oszczędności obywateli straciły na wartości, stare ideały zostały zburzone."[61] Wiele uwagi poświęcił również tematowi kluczowemu pod względem geopolitycznym, a dokładnie problemowi diaspory rosyjskiej na świecie. W swoim orędziu podkreślił, że kluczowym dla Federacji Rosyjskiej jest „zapewnienie praw ludności rosyjskojęzycznej za granicą", a podsumowując uznał, że „zagadnienia te nie mogą być przedmiotem politycznych lub dyplomatycznych targów".[62] W tym celu za sprawą dekretu z 2007 roku, powołał do życia fundację Rosyjski Świat (Russkij Mir), jako organizację pozarządową sponsorowaną przez Rosję, w celu promowania języka rosyjskiego i kultury rosyjskiej na całym świecie. W rzeczywistości jak podają źródła, organizacja ta jest narzędziem w ręku władz Moskwy, pozwalającym na przygotowanie gruntu pod legalną i umotywowaną ekspansję terytorialną, przykładowo na terenach Gruzji czy Ukrainy. Głównym zaś obszarem oddziaływania pozostają byłe republiki radzieckie czyli Wspólnota Niepodległych Państw, co znów wiąże się z geopolityczną koncepcją Aleksandra Dugina, ponownego zjednoczenia terenów ZSRR.[63]

Analogicznie jak zwolennicy poglądów eurazjatyzmu, Władimir Putin za głównego przeciwnika uważa Stany Zjednoczone, wyrażając się o krajach Zachodu sformułowaniem „Imperium kłamstw".[64] Co więcej oskarża je o wzrost napięcia politycznego w Europie. Twierdzi, że przyłączenie krajów bałtyckich do NATO oraz wciąganie w tę strefę wpływów Ukrainy, zmusza Rosję do podjęcia stanowczych działań, w tym działań militarnych.[65] Uznanie niepodległości Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej było odpowiedzią na wspólne manewry wojsk NATO oraz Ukrainy i związane z tym zagrożenia militarne dla Federacji Rosyjskiej. W swoim orędziu podkreśla, że Ukraina stanowi integralną część Rosji, jest z nią związana kulturowo i historycznie, a przyznane w procesie tworzenia Ukrainy ziemie, stanowią własność historycznej Rosji. Podsumowując twierdzi, że dalsza eskalacja tego konfliktu może doprowadzić do ponownej wojny w Europie.[66]

O silnych nastrojach narodowościowych Ukrainy i ewentualnych problemach z asymilacją tego narodu w strukturach „Wielkiej Rosji" pisali już na początku XX wieku rosyjscy geopolitycy związani z nurtem eurazjatyzmu. Wydaje się, że Ukraina dążąc do samostanowienia, stoi na przeszkodzie w zrealizowaniu imperialnych ambicji władz w Moskwie, dlatego też spotyka się z nieskrywaną nienawiścią i pogardą w wypowiedziach rosyjskich polityków. W 2008 roku na szczycie NATO, Władimir Putin wyraził opinię w kierunku ówczesnego Prezydenta USA George'a Busha na temat zachodniego sąsiada twierdząc, że „Ukraina nawet nie jest państwem", dodając, że „część jej terytorium to Europa Wschodnia, a część, znaczna, została podarowana przez nas".[67] Sytuacja miała się pogorszyć po przewrocie politycznym definiowanym jako Majdan 2014. Ukraina wybierając Europę Zachodnią jako

61. https://www.wprost.pl/swiat/75943/putin-rozpad-zsrr-to-katastrofa-aktl.html (dostęp 07.03.2022 r.)
62. Tamże.
63. M. Lachowicz, RUSSKIJ MIR – po(d)stępy kultury czy kultura w natarciu? Rosyjska strategia soft Power jako element rosyjskiej kultury politycznej, Civitas Hominibus nr 12/2007, s. 136-143
64. https://www.youtube.com/watch?v=HGXcnFP_w5A (dostęp: 08.03.2022 r.)
65. https://www.youtube.com/watch?v=tXDRuW_tVbA&t=23s (dostęp 08.03.2022 r.)
66. https://www.youtube.com/watch?v=rrMU17t12zM (dostęp 08.03.2022 r.)
67. https://www.tvp.info/17325904/slowny-jak-putin-kreml-obiecal-rozbior-ukrainy-juz-w-2008-r (dostęp 08.03.2022 r.)

przyszły kierunek zainteresowania ekonomiczno-politycznego, niejako wydała na siebie wyrok, a słowa Putina o Ukrainie jako państwie upadłym, pogrążonym w korupcji i rozprzysiężeniu, kierowanym przez władze pozbawione legitymacji społecznej, chodzące na pasku mocarstw zachodnich, a przede wszystkim Stanów Zjednoczonych, ostatecznie nielegalne, ponieważ wyłonione na drodze przewrotu, były wstępem do przyszłej interwencji militarnej w Donbasie i na Krymie.[68]

Jednym z postulatów Aleksandra Dugina, rosyjskiego zwolennika eurazjatyzmu jest zacieśnienie współpracy gospodarczo-politycznej pomiędzy Rosją a Niemcami, jako uzupełnienie wzajemnych relacji i powiązań politycznych, w celu stworzenia supermocarstwa o potencjale eurazjatyckim. Kooperację w tym zakresie można dostrzec w kluczowej dziedzinie ekonomicznej jaką jest obrót surowcami energetycznymi. Z okazji 80. rocznicy ataku Niemiec na Związek Radziecki, Prezydent Rosji Władimir Putin opublikował tekst, w którym podkreślał, że oba kraje „nie mogą sobie pozwolić na dźwiganie ciężaru nieporozumień, pretensji, konfliktów i błędów z przeszłości, bo to obciążenie uniemożliwia nam rozwiązywanie bieżących problemów".[69] Szczególne nawiązanie do poruszanych relacji znajduje się w późniejszej fazie tekstu, w której jest mowa o tym, że „historyczne pojednanie między naszym narodem, a Niemcami na wschodzie i zachodzie Niemiec odegrało kolosalną rolę w ukształtowaniu takiej Europy".[70] Szeroko omawiane związki gospodarczo-polityczne zauważalne są szczególnie w obecnym czasie, w chwili budowy gazociągu Nord Stream II łączącego bez pośredników oba kraje w przesyle gazu ziemnego do Europy Zachodniej, a także poprzez zatrudnienie kluczowych polityków niemieckich, choćby byłego kanclerza Niemiec Gerharda Shrödera w rosyjskich spółkach Gazprom oraz Rosnieft.[71] Uzależnienie Europy Zachodniej od surowców naturalnych z Rosji sprawia, że władze w Moskwie mają możliwość stosowania szantażu energetycznego i wpływania na decyzje polityczne w całej Europie. Co więcej, monopol w tej dziedzinie pozwala Rosji na decydowanie o polityce cenowej sprzedawanych produktów.[72]

68. https://www.tygodnikpowszechny.pl/putin-ukraina-nie-ma-podstaw-by-uwazac-sie-za-panstwo-niepodlegle-171329 (dostęp: 08.03.2022 r.)
69. https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-06-22/putin-o-wspolpracy-z-niemcami-umozliwi-realizacje-wspanialych-projektow/
70. Tamże.
71. https://businessinsider.com.pl/finanse/gerhard-schroeder-i-jego-zarobki-w-rosyjskich-spolkach/s2d7z18 (dostęp 09.03.2022 r.)
72. https://www.money.pl/gospodarka/rosjanie-ponownie-przykrecili-kurek-z-gazem-ceny-bija-nowe-rekordy-6717801393281920a.html (dostęp 09.03.2022 r.)

Rozdział 2. Zagrożenia bezpieczeństwa związane z realizacją rosyjskiej polityki zagranicznej

2.1. Konflikty XXI w. w państwach byłego ZSRR

Rozpad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych przyczynił się do powstania ruchów separatystycznych, a co za tym idzie konfliktów na tle etnicznym i ideologicznym. Spowodowane one były stopniową dezintegracją polityczną, społeczną i gospodarczą nowo powstałych państw. Niewątpliwie utrzymanie strefy wpływów na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw stało się kluczowym celem polityki najpierw Borysa Jelcyna, a następnie Władimira Putina, który funkcję Prezydenta Federacji Rosyjskiej objął po wyborach w dniu 26 marca 2000 roku. Nowy Prezydent postawił sobie za cel umocnienie nadszarpniętej przez okres komunizmu tożsamości narodowej, odbudowę prestiżu i siły politycznej na arenie międzynarodowej. Powstanie mocarstwa eurazjatyckiego mogącego z powodzeniem konkurować z silnymi Chinami, Indiami oraz coraz to słabszymi Stanami Zjednoczonymi, nie byłoby możliwe bez zaangażowania się w konflikty zbrojne na terenie Wspólnoty Niepodległych Państw, w Gruzji i na Ukrainie oraz osiągnięcia pożądanych wpływów w tych państwach.[73]

Pierwsza interwencja zbrojna Władimira Putina miała miejsce w Czeczenii, kraju owładniętym wojną z Rosją już w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Na wstępie należy zaznaczyć, że teren Kaukazu ma niezwykle ważne znaczenie geostrategiczne z punktu widzenia Federacji Rosyjskiej, gdyż położony jest pomiędzy Europą a Azją oraz Morzem Czarnym i Kaspijskim. Osiągnięcie wpływów na tym obszarze zapewnia możliwość współpracy pomiędzy Rosją a krajami bliskiego wschodu oraz gwarantuje drogę dla transferu dóbr. Biorąc to pod uwagę, przez wieki był to obszar zainteresowania mocarstw światowych.[74] Oprócz tego przez ten obszar przechodzi rurociąg, którym Rosja transportuje ropę naftową z Azerbejdżanu. Na terytorium Czeczeni znajduje się 155 z 1330 km rurociągu, który biegnie z Baku do Noworosyjska.[75] Między innymi z tego względu zaangażowanie polityczne i militarne Federacji Rosyjskiej w tym kraju miało fundamentalne znaczenie dla zabezpieczenia dostaw tego niezwykle cennego surowca. Wybudowanie alternatywnego połączenia byłoby z kolei rzeczą niezwykle kosztowną dla Rosji, która w latach dziewięćdziesiątych znalazła się w trudnej sytuacji ekonomicznej, spowodowanej rozpadem ZSRR.[76]

Po zwycięstwie Czeczenii w pierwszej wojnie z Rosją i podpisaniu rozejmu 31 sierpnia 1996 roku w Chasawjurcie, kraj zorganizował demokratyczne wybory, które z resztą wygrał Asłan Maschadow,

73. https://geopolityka.net/rosja-europa-i-swiat-w-opinii-aleksandra-dugina/ (dostęp: 14.03.2022 r.)
74. K. Iwańczuk, Geopolityka Kaukazu w: K. Iwańczuk, T. Kapuśniak (red.), Region Kaukazu w stosunkach międzynarodowych, Lublin 2008, s. 15.
75. https://minenergy.gov.az/en/neft/baki-novorossiysk-neft-kemeri (dostęp: 15.03.2022 r.)
76. A. Szklarski, Kulisy rosyjskiej polityki wobec Republiki Czeczenii i jej konsekwencje, [w:] Rocznik Administracji Publicznej 2020, ISSN 2449-7797 s. 203

komendant wojskowy, główny dowódca sił czeczeńskich w pierwszej wojnie z Rosją. Jak podają źródła, Maschadow miał dążyć do utrzymania niepodległości i pokoju, świeckiego charakteru państwa oraz skłaniał się do układów z Moskwą. Był również zwolennikiem współpracy z Zachodem. Dla władz Moskwy był to scenariusz nie do zaakceptowania, gdyż przegrana pierwsza wojna z Czeczenią naruszyła reputację mocarstwa rosyjskiego i podrażniła ambicje neoimperialne. Priorytetowym celem Kremla stało się obsadzenie w Groznem u władzy kogoś, na kogo można by było wywierać większy wpływ polityczny. Niezadowolenie z wyników głosowania wyrażał również główny przeciwnik Maschadowa, Asłan Basajew. Podjęto zatem próby przedstawiania światu w jak najbardziej negatywnym świetle wizerunku czeczeńskiego narodu. Zaczęto również szukać pretekstu do rozpoczęcia ponownej interwencji wojskowej oraz powodu, dzięki któremu interwencja ta mogłaby trwać z akceptacją międzynarodowej opinii publicznej. Rosjanie wykorzystali mało popularny jeszcze w tym okresie terroryzm w celu zaangażowania zbrojnego w Czeczenii oraz ingerencji w sprawy polityczne tego państwa. Plan polegał na zorganizowaniu szeregu porwań znanych osób, w tym osób z paszportem angielskim oraz irlandzkim, którzy mieli za zadanie założyć pierwszą sieć komórkową w Czeczenii. Osoby te znaleziono brutalnie zamordowane z odciętymi głowami.[77] Atak przeprowadzono również na szpital Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w Nowych Atagach, gdzie grupa kilkuosobowa wtargnęła do obiektu i oddała strzały z pistoletu do zagranicznego personelu medycznego. Zginęło pięcioro delegatów szpitala, którzy mieli rany postrzałowe głowy. Zdjęcia z miejsc ataku, które obiegły świat, miały zdecydować o ukształtowaniu się opinii państw zachodnich o społeczeństwie czeczeńskim jako społeczeństwie niebezpiecznym, w którym rodzący się wahabizm i poparcie dla terroryzmu, zagraża bezpieczeństwu międzynarodowemu. Należy przy tym zaznaczyć, że sami Czeczeni również sprzyjali rozwojowi tego planu, gdyż w ramach walki wewnętrznej o władzę organizowali krwawe zamachy na ludności rosyjskiej, a w szczególności Szamil Basajew, oponent polityczny Prezydenta Maschadowa, uznany przez ONZ, Komisję Europejską i Departament Stanu USA za jednego z najgroźniejszych terrorystów na świecie. On sam przypisał sobie udział w wielu zamachach m.in. w zabiciu Achmada Kadyrowa, ówczesnego prorosyjskiego prezydenta Czeczenii oraz tragedii w szkole w Biesłanie w 2004 roku. Przyznawał się również do zamachów bombowych w samolotach pasażerskich oraz detonacji na stacji metra w Moskwie również w 2004 roku. Warto zauważyć, że znaleziono dowody na to, że od 1991 roku Szamil Basajew pozostawał współpracownikiem wywiadu rosyjskiego GRU. Pewnym pozostaje fakt, że zarówno Federacji Rosyjskiej oraz Asłanowi Basajewowi korzystna pozostawała niespokojna i podzielona Czeczenia.[78] Według Krystyny Kurczab-Redlich, Rosjanie wykreowali terroryzm na Kaukazie w celu przejęcia władzy w Czeczenii i Dagestanie oraz dalszego kontrolowania obszaru pomiędzy Morzem Kaspijskim a Morzem Czarnym.[79]

Główną przyczyną rozpoczęcia drugiej wojny czeczeńskiej było wkroczenie Szamila Basajewa

77. Tamże, s. 206
78. K. Kurczab-Redlich, Wowa, Wołodia, Władimir, Tajemnice Rosji Putina, wyd. W.A.B., Warszawa 2016, s. 293
79. Tamże, s. 315-375

w 1999 roku wraz z oddziałami islamskich bojowników do Dagestanu i proklamowanie utworzenia republiki islamskiej na całym terytorium północnego Kaukazu.[80] Konflikt przeprowadzany przez Rosję, początkowo w postaci wojny regularnej, następnie w charakterze walki partyzanckiej, trwał do 2009 roku i stał się formą zdyscyplinowania dla pozostałych republik kaukaskich, w których przejawiano tendencje separatystyczne. Poza tym Moskwa pozbyła się niewygodnych liderów państw w tym obszarze, chociażby Prezydenta Inguszetii Rusłana Auszewa. Kreml zrealizował swój plan osłabienia poczucia kaukaskiej wspólnoty oraz zbudował klimat nieufności wokół tych państw, gdyż kraje Zachodu uznają ten obszar jako źródło ekstremizmu i zagrożenia terrorystycznego. Militaryzacja Czeczenii, Inguszetii oraz Dagestanu spowodowała zdobycie trwałych wpływów w regionie przez rosyjską armię, oraz pozwoliła na wprowadzenie na urząd Prezydenta Czeczenii Achmata Kadyrowa, człowieka na którego decyzje, władze w Moskwie mogły wywierać realny wpływ.[81] Na uwagę zasługuje fakt, iż obecnie funkcję Szefa Republiki Czeczeńskiej pełni jego syn Ramzan Kadyrow, którego oddziały walczą po stronie rosyjskiej na Ukrainie.[82]

80. M. Kuleba, Szamil Basajew: rycerski etos a powinność żołnierska, Warszawa 2007.
81. M. Falkowski, Czeczenia [w:] Konflikty zbrojne na obszarze postradzieckim. Stan obecny, perspektywy uregulowania. Konsekwencje, wyd. OSW, numer 9, Warszawa 2003 r., s. 31-36
82. https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art35863861-kadyrow-czeczeni-walcza-w-mariupolu-ukraina-odparlismy-natarcie (dostęp: 16.03.2022 r.)

Rys. 2.1. Ważniejsze konflikty zbrojne na obszarze poradzieckim

Źródło: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_9_0.pdf (dostęp: 16.03.2022 r.)

Rosja starając się utrzymywać wpływy w Gruzji, angażuje się politycznie i militarnie w konflikty o podłożu etnicznym i narodowościowym. Według danych ze spisu powszechnego przeprowadzanego ostatni raz w 1989 roku, terytorium Gruzji zasiedlone jest przedstawicielami ok. 120 grup etnicznych. Tak zróżnicowana struktura narodowościowa jest powodem powstawania sprzeczności interesów, a co się z tym wiąże rozwojem konfliktów pomiędzy poszczególnymi grupami[83]

Kaukaz Południowy to dla Rosji obszar o znaczeniu strategicznym. Ogromne znaczenie posiadał również w okresie ZSRR i to nie tylko poprzez fakt posiadania ciepłych kurortów turystycznych i

83. Z. Lewicki, Konflikt gruzińsko-abchaski w świetle działań pokojowych ONZ (1992-2009), wyd. Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2012, s. 16

wypoczynkowych nad Morzem Czarnym, ale poprzez rywalizację z Zachodem o przejęcie kontroli nad korytarzami przesyłu ropy naftowej i gazu ziemnego z obszaru Morza Kaspijskiego. Z punktu widzenia Federacji Rosyjskiej utrata kontroli nad tymi nitkami stwarza możliwość uniezależnienia się krajów Kaukazu i Zachodu od surowców energetycznych przesyłanych z Rosji. Zatem przeorientowanie polityki Gruzji po rozpadzie Związku Radzieckiego w kierunku zachodnim, spowodowało silną reakcję ze strony Moskwy. Do wywierania nacisku na władze w Tbilisi, Rosja używała swoich wpływów w dwóch regionach Gruzji, a mianowicie w Abchazji i Osetii Południowej, czyli regionach w których separatyzm przejawiaj się najmocniej. W okresie, w którym miała miejsce poprawa stosunków pomiędzy dwoma państwami, Rosja wygaszała nastroje separatystyczne, nakładając nawet na Abchazję sankcje gospodarcze. Z kolei w latach pogorszenia relacji konflikty te pogłębiała. Relacje te pogorszyły się znacznie w 2003 roku, po „rewolucji róż". Wówczas to miały miejsce demokratyczne wybory, w których rządzący do tej pory prorosyjski Prezydent Eduard Szewarnadze, ustąpił ze stanowiska na rzecz prozachodniego Micheila Saakaszwilego. Zmiana nastawienia nastąpiła również w parlamencie gruzińskim, w którym zaczęto przeforsowywać reformy charakterystyczne dla państw demokracji zachodniej. Co więcej Gruzja stała się liderem wśród państw aspirujących do grona NATO. Wszystkie te czynniki sprawiły, że kraj w którym urodził się Józef Stalin, a w okresie dzieciństwa mieszkał przez jakiś czas Władimir Putin, wymykał się spod kontroli Federacji Rosyjskiej na rzecz znienawidzonego przez moskiewskie środowisko polityczne sojuszu północnoatlantyckiego. Poza tym fenomen Gruzji w postaci liberalnej demokracji, mógł zasiać ziarno w pozostałych krajach Kaukazu, co oznaczałoby utratę wpływów w basenie Morza Kaspijskiego i Morza Czarnego.[84]

Stopniowe pogarszanie stosunków miało miejsce od 2006 roku, kiedy to władze w Moskwie wprowadziły embargo na import flagowych produktów gruzińskich do Rosji, głównie wody Borjomi oraz gruzińskiego wina, co znacznie nadszarpnęło i tak skromny budżet w Tbilisi.[85] Do tego doszedł również epizod z wybuchem gazociągu w Osetii Północnej i zablokowania dostaw tego surowca z Rosji. Odpowiedzią władz w Gruzji była rezolucja z lipca 2006 roku, wzywająca do wycofania rosyjskich wojsk z terenów Abchazji i Osetii Południowej oraz reakcja zbrojna w postaci przeprowadzenia gruzińskiego ataku na antyrządowe oddziały milicji, co więcej utworzenia abchaskiego „rządu na uchodźstwie".[86]

Kluczowym dla relacji rosyjsko-gruzińskich było uzyskanie niepodległości przez Kosowo w 2008 roku, gdyż na dwa dni przed tym wydarzeniem Kreml zmienił stosunek polityczny dla Abchazji i Osetii południowej, z zamiarem większej współpracy polityczno-gospodarczej. W tym czasie miały miejsce również dywagacje dotyczące zaproszenia Gruzji do grona państw członkowskich NATO, co wywołało ostrą reakcję Rosji w postaci nawiązania więzi prawnych pomiędzy Rosją, a regionami separatystycznymi Gruzji oraz zapoczątkowało proces secesji tych terenów. Moskwa zagroziła również użyciem siły wojskowej w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa mniejszości rosyjskiej i ludności

84. R.D. Asmus, Mała wojna, która wstrząsnęła światem. Gruzja, Rosja i przyszłość Zachodu, Warszawa 2010, s. 120
85. P. Frankowski, Bezpieczeństwo regionalne, konflikty i współpraca międzynarodowa w regionie Kaukazu Południowego [w:] Wprowadzenie do studiów wschodnioeuropejskich,t. 4, Armenia, Azerbejdżan, Gruzja – przeszłość i teraźniejszość, red. M. Korzeniowski, D. Tarasiuk, K. Latawiec, Lublin 2013, s. 243

rosyjskojęzycznej. W wyniku incydentów zbrojnych i naruszenia gruzińskiej przestrzeni powietrznej 10 lipca 2008 roku zerwano stosunki dyplomatyczne.[87] W konflikcie zbrojnym doszło do ataków przemocy wymierzonych w kierunku ludności cywilnej, złamania postanowień konwencji haskich i genewskich, w tym użycia broni kasetowej i niekierowanej oraz ataków na personel medyczny.[88]

Poparcie dla Gruzji, a tym samym sprzeciw wobec Rosji, wobec jej działań oraz nieprzestrzegania ustalonych wcześniej zasad wykazało zaledwie kilka państw w tym Ukraina, Polska oraz państwa bałtyckie. Gruzja pomimo wielu europejskich starań oraz uczestnictwa w misjach NATO m.in. w Afganistanie, otrzymywała zaledwie podziękowania, bez konkretnych deklaracji. Natomiast Rosja po odebraniu Gruzji dwóch regionów, nadal działa na rzecz osłabienia zaufania tego kraju wobec członków NATO oraz krajów Unii Europejskiej. Co więcej w wyniku niezdecydowania państw zachodnich, Rosja prowadzi działania mające za zadanie odbudowę zaufania społecznego poprzez liczne inwestycyjne programy gospodarcze. Uruchomiła również w Tbilisi kanał telewizyjny nadając wiadomości w języku rosyjskim i gruzińskim, wpływając tym samym na światopogląd ludności gruzińskiej.[89]

Wojna pięciodniowa przekreśliła marzenia Gruzinów o dołączeniu do NATO, gdyż obecnie z powodu nieuregulowanych granic, nie mogą oni spełnić wymagań stawianych przez tą organizację. Rosja zaś, z każdą próbą zbliżenia się Gruzji ze środowiskiem zachodnim reagowała nerwowo i stanowczo, wprowadzając sankcje, które miały za zadanie destabilizację państwa, podwyżki cen rosyjskich surowców, a także angażowanie się w ruchy separatystyczne na północy kraju. Używała całego wachlarza swoich możliwości w celu zahamowania utraty swoich wpływów w tym regionie. Do tego należy dodać, że Gruzja ze względu na swoją niestabilną sytuację wewnętrzną, uważana jest za państwo nieprzewidywalne. Według decydentów stwarza to zbyt duże ryzyko zachwiania równowagi wewnątrz organizacji paktu północnoatlantyckiego.[90]

Obecnie środowisko międzynarodowe obserwuje brutalną inwazję wojsk rosyjskich na terytorium Ukrainy. Aby wyjaśnić istniejącą sytuację geopolityczną należy cofnąć się do okresu po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Z wypowiedzi rosyjskich polityków wyraźnie wynika, że traktują obszar Ukrainy jako integralną część Rosji, a wynika to ze współpracy gospodarczej i politycznej na przestrzeni lat, uwarunkowań historycznych oraz wspólnego mianownika w postaci narodowości słowiańskiej. Rosja nie angażowała się w sprawy polityczne Ukrainy zaledwie przez krótki okres po rozpadzie ZSRR, a wynikało to z własnych problemów społeczno-gospodarczych. Następnie od 1994 roku najpierw sponsorując kampanię prezydencką prorosyjskiego polityka Leonida Kuczmy, a w XXI wieku również prorosyjskiego Wiktora Janukowycza, nieustannie stara się wywierać wpływ na decyzje polityczne tego kraju. Ma to oczywiście związek z tranzytowymi gazociągami położonymi na terytorium Ukrainy, przesyłającymi surowce energetyczne do krajów europejskich. Mowa tutaj również o zakładach

86. K. Małachowska, Przyczyny wojny pięciodniowej i sytuacja geopolityczna Gruzji po konflikcie z Federacją Rosyjską, źródło https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/gsm/article/view/3001/2422 (dostęp: 16.03.2022 r.)
87. R. Grodzki, Wojna gruzińsko-rosyjska 2008. Przyczyny – przebieg – skutki, Zakrzewo 2010, s. 66–67.
88. W. Materski, Gruzja, Warszawa 2010, s. 370
89. K. Małachowska, op.cit. s. 142
90. Tamże, s. 143

petrochemicznych oraz przedsiębiorstwach przemysłowych w regionie Doniecka i Charkowa, a także o silnie rozbudowanym przemyśle ciężkim i zbrojeniowym, wytwarzającym nowoczesne uzbrojenie, a którego spadkobiercą po rozpadzie ZSRR stała się Ukraina.[91]

Po burzliwych lecz wygranych wyborach prezydenckich na Ukrainie przez Wiktora Juszczenkę w 2005 roku, oczywiście z silnym mandatem poparcia obywateli w postaci „pomarańczowej rewolucji", Ukraina przeorientowała swoją politykę w kierunku euroatlantyckim. W opinii Zbigniewa Brzezińskiego oraz Vladimira Pastukhova, to właśnie to wydarzenie zmieniło podejście władz Kremla oraz umocniło system autorytarny w Rosji.[92] Od 2006 roku Moskwa zaczęła używać analogicznie jak w Gruzji swojego wachlarza możliwości ingerowania w sprawy polityczne na Ukrainie, a przede wszystkim główny nacisk położyła na dyskredytowanie demokratycznego ukraińskiego rządu. Ukraina borykała się ze wstrzymaniem dostaw rosyjskiego gazu ziemnego, medialną kampanią promującą prorosyjskie partie polityczne oraz z działaniami dywersyjnymi działaczy Kremla. Doprowadziło to do utworzenia prorosyjskiego rządu na czele z Premierem Wiktorem Janukowyczem, głównym rywalem prozachodniego Wiktora Juszczenki z wyborów prezydenckich w 2005 roku.[93]

Przejęcie ukraińskiego rządu przez środowisko polityczne związane z interesami rosyjskimi, pozwoliło na uzyskanie kontroli nad sprawami związanymi z integracją euroatlantycką tego państwa. Wyrazem tego było przemówienie ówczesnego premiera Wiktora Janukowycza w trakcie wizyty w Brukseli 14 września 2006 roku, w czasie której oznajmił rezygnację ze starań Ukrainy z członkostwa w sojuszu północnoatlantyckim, motywując to brakiem zdecydowania społeczeństwa ukraińskiego oraz negatywnym nastawieniem do tej organizacji.[94] Wówczas to budowana przez lata polityka zbliżenia się Ukrainy w kierunku świata zachodniego upadła, a decyzję tą ostatecznie przypieczętował ukraiński parlament 19 września 2006 roku.[95] Ten sam polityk wygrywając wybory prezydenckie w 2010 r. zablokował wejście Ukrainy do Unii Europejskiej w 2013 roku, co wywołało falę krwawych protestów zwanych Euromajdanem, a sam prezydent opuścił terytorium Ukrainy i znalazł azyl polityczny w Rosji.[96]

Rosja, nie mogąc dopuścić do trwałego związania się Ukrainy zarówno z UE jak i NATO, postanowiła powtórzyć wariant gruziński i wykorzystać aspekt separatyzmu w obwodzie donieckim, ługańskim oraz na Krymie. Działająca już od 2007 roku fundacja Russkij Mir powołana do życia dekretem Prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina, rosyjska organizacja pozarządowa, chroniąca ludność identyfikującą się z państwem rosyjskim, odegrała w tym konflikcie kluczową rolę, przedstawiając prześladowania diaspory rosyjskiej na omawianych terenach oraz dała argumenty do interwencji zbrojnej i okupowania tychże obszarów. Doprowadziło to do wywołania konfliktu, a finalnie do

91. P. Krzykowski, T. Kubaczyk, M. Żyła, Ukraina jako obszar walki o wpływy i rywalizacji międzynarodowej, wyd. Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2019, s. 71-73
92. Z. Brzeziński, Imperial Russia, Vassal Ukraine, „The Wall Street Journal", 1 grudzień 2004 r., V. B. Pastukhov, The Ukrainian Revolution and The Russian Counterrevolution, „Russian Politics & Law" 2011, vol. 49, nr 5, s. 68-80
93. A. Szeptycki, Ukraina wobec Rosji. Studium zależności, Warszawa 2013, s. 171
94. A. Szeptycki, Protesty na Ukrainie przeciwko współpracy wojskowej z USA i NATO, „Biuletyn PISM" 2006, nr 36
95. https://www.money.pl/archiwum/wiadomosci_agencyjne/pap/artykul/ukraina;parlament;poparl;janukowycza;w;sprawie;nato,178,0,628402.html (dostęp 17.03.2022 r.)
96. https://dorzeczy.pl/historia/275569/pomaranczowa-rewolucja-jak-dokonalo-sie-ukrainskie-przebudzenie.html (dostęp: 17.03.2022 r.)

zorganizowania referendum na Krymie i przyłączenia półwyspu do terytorium Rosji oraz destabilizacji dwóch wschodnich obwodów Ukrainy. Tym samym spełnił się plan Kremla w postaci odciągnięcia Ukrainy od integracji z Zachodem, a także uzyskania strefy wpływów na bogatych w surowce i przemysł obszarach ukraińskich.[97]

Kolejnym punktem zapalnym okazało się zwycięstwo charyzmatycznego prozachodniego aktora Wołodimira Zełenskiego w wyborach prezydenckich przeprowadzonych w 2019 roku, a także uzyskanie władzy w parlamencie ukraińskim przez jego partię „Sługa Narodu". Utrzymywany proeuropejski, reformatorski kierunek polityczny, nastawiony na integrację z NATO oraz z Unią Europejską, także jednoczesne budowanie postaw narodowych i niepodległościowych na Ukrainie, umocniło władzę polityczną jego ugrupowania. Głównym problemem nowo obranego Prezydenta pozostawał postulat wyborczy w postaci wymiany skorumpowanych polityków prorosyjskich na młodych i kreatywnych polityków prozachodnich. Z powodu deficytu wykwalifikowanej kadry, będącej w stanie udźwignąć ciężar pokładanej na nich władzy, ciężar polityczny wziął na swoje ramiona Wołodimir Zełenski. Biuro Prezydenta przygotowywało projekty ustaw, które w procesie legislacyjnym były popierane i przegłosowywane przez partię „Sługa Narodu". Tym sposobem środowisko Prezydenta poradziło sobie z czasowym deficytem doświadczonych polityków, a sam Zełenski stał się odpowiedzialny za podejmowanie kluczowych decyzji w państwie. Tym samym został uznany za wroga numer jeden władz Kremla, chcących na nowo kontrolować terytorium ukraińskie.[98] W tym czasie nastąpił również rozwój współpracy Ukrainy z NATO szczególnie w postaci procesu formowania jednostek szybkiego reagowania, szkolenia tych jednostek oraz ich dozbrojenia. Zaoferowano również dodatkowe wsparcie w ramach ochrony granicy rosyjsko-ukraińskiej oraz pomoc w zakresie komunikacji, dowodzenia i kontroli, a także logistyki i mobilności pomiędzy służbami siłowymi Ukrainy.[99]

Z geopolitycznego punktu widzenia Rosji, po utracie wpływów w państwach bałtyckich oraz w Polsce w wyniku rozszerzenia NATO w 1999 r., oraz dalszej eskalacji wpływów sojuszu w kierunku wschodnim, Moskwa nie mogła sobie pozwolić na utratę Ukrainy. Wyraźnie podkreślał to Zbigniew Brzeziński pisząc, że Ukraina ze względu na położenie geograficzne stanowi sworzeń geopolityczny[100], gdyż z jednej strony dzieli granicę z Rosją oraz z państwami z którymi relatywizuje, z drugiej zaś strony z państwami zachodnimi w strukturach Unii Europejskiej oraz NATO. Rosja zatem bez realnego wpływu na Ukrainie, nie może być nazywana mocarstwem eurazjatyckim oraz spinać wschodniej i zachodniej części Europy.[101] Sytuację tą doskonale rozumie również Władimir Putin, zwolennik ideologii eurazjatyckiej, inicjator Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej[102] powołanej do życia w 2014 roku. Według

97. https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/donieck-i-lugansk-sa-kluczowe-dla-putina-tak-podkopuje-ukraine/1l9x111 (dostęp: 17.03.2022 r.)
98. https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2021-01-22/ukraina-zelenskiego-szwankujace-mechanizmy-wladzy (dostęp: 17.03.2022 r.)
99. https://pism.pl/publikacje/Wsp__praca_NATO_i_Ukrainy_po_szczycie_w_Warszawie (dostęp: 17.03.2022 r.)
100. Z. Brzeziński, Wielka Szachownica, Warszawa 1999, s. 41-46
101. P. Krzykowski, T. Kubaczyk, M. Żyła, op.cit., s. 60
102. Euroazjatycka Unia Gospodarcza (EAUG) – powołana do życia w 2014 roku organizacja mająca stanowić przeciwwagę dla Unii Europejskiej. W Skład EAUG wchodzi Rosja, Białoruś, Kazachstan, Armenia i Kirgistan.

planu Kremla, Ukraina miałaby odgrywać kluczową rolę w nowo powołanej organizacji, zatem odłączenie się Kijowa od Moskwy oraz plany stowarzyszenia z UE i NATO musiały wywołać silną reakcję ze strony Rosji.[103] Takie sytuacje można było zaobserwować w Czeczenii oraz w Gruzji, gdzie Rosja siłowo rozprawiała się z demokratycznymi ambicjami obywateli tych państw, uniemożliwiając dalsze uniezależnianie się tych krajów od Federacji Rosyjskiej. Obecnie taki scenariusz realizowany jest na Ukrainie, niejako zemsta za nieposłuszeństwo wobec ideologii Kremla. Brutalne ataki na ludność cywilną oraz gwałcenie postanowień konwencji haskich i genewskich mają na celu złamanie hartu ducha ludności ukraińskiej. Bombardowanie miast, budynków cywilnych, infrastruktury krytycznej, niszczenie zakładów przemysłowych, świadczy o tym, że Rosja dąży do podporządkowania sobie Ukrainy oraz stworzenia strefy buforowej w relacjach z NATO. Nadrzędnym celem Kremla staje się stworzenie słabych półpaństewek, niestabilnych wewnętrznie, zależnych politycznie i militarnie od Rosji, z niejasną granicą administracyjną, nie zdolnych do spełnienia wymogów wstąpienia do organizacji europejskich.[104]

Rosja za wszelką cenę dąży do zachowania swoich wpływów w krajach „bliskiej zagranicy"[105], a szczególnie zauważalne jest to w regionie Naddniestrza i Białorusi. Naddniestrzańska Republika Mołdawska, utrzymująca bliskie relacje z Moskwą, to nieuznawane przez środowisko międzynarodowe państwo, w którym Rosja od wielu lat wspiera ruchy separatystyczne.[106] Takie działanie pozwala kontrolować obszar Republiki Mołdowy oraz Ukrainy, szczególnie w obrębie Morza Czarnego. Rozmieszczenie baz wojskowych na tym terytorium oddziaływuje również na państwa bałkańskie będące członkami NATO w tym Rumunię i Bułgarię. Z kolei z Białorusią, Rosja utrzymuje bliskie relacje w ramach Państwa Związkowego Rosji i Białorusi (PZBiR). Najnowsza doktryna wojskowa tego sojuszu, która weszła w życie w lutym 2022 roku, określa bliską integrację wojskową oraz polityczno-gospodarczą w celu przeciwstawienia się wspólnym zagrożeniom, które płyną ze strony NATO. Dokument ukazuje zmianę nastawienia politycznego wobec państw sojuszu północnoatlantyckiego, w kierunku zmierzającym do konfrontacji, a nie jak to miało miejsce dotychczas na etapie współpracy. W praktyce oznacza to tworzenie wspólnych centrów szkoleniowych, pełniących również funkcję baz wojskowych, do których przemieszczany jest rosyjski sprzęt wojskowy.[107]

Inwazja wojsk rosyjskich obrazuje praktyczne wykorzystanie strefy wpływów w krajach byłego ZSRR, w celach realizacji interesów międzynarodowych Federacji Rosyjskiej. Przywódca Czeczeni Ramzan Kadyrow wysłał na Ukrainę swoje grupy bojowe do walki po stronie Rosji, przeciwko broniącym się Ukraińcom[108], a z terytorium Białorusi i Naddniestrza, z rosyjskich baz wojskowych wystrzeliwane są

103. https://ciekawostkihistoryczne.pl/2015/09/15/zemsta-putina-to-ukraincy-rozmontowali-zwiazek-radziecki/ (dostęp: 21.03.2022 r.)
104. https://www.money.pl/gospodarka/o-co-chodzi-putinowi-tak-widza-to-na-wschodzie-ktory-zaznal-rosyjskiej-przyjazni-6742618104777696a.html (dostęp: 21.03.2022 r.)
105. Bliska zagranica – rosyjska doktryna polityczna i wojskowa oznaczająca kraje Europy Środkowo-Wschodniej wchodzące do chwili przemian politycznych w Europie w skład ZSRR.
106. https://www.euractiv.pl/section/polityka-zagraniczna-ue/news/rosja-naddniestrze-putin-moldawia-drl-lrl/ (dostęp: 23.03.2022 r.)
107. https://www.pism.pl/publikacje/nowa-doktryna-wojenna-panstwa-zwiazkowego-bialorusi-i-rosji (dostęp: 23.03.2022 r.)
108. https://www.euractiv.pl/section/bezpieczenstwo-i-obrona/news/wojna-w-ukrainie-rosja-sciagnela-na-front-oddzialy-z-czeczeni/ (dostęp 23.03.2022 r.)

pociski rakietowe S-400 Triumf oraz Iskander, atakujące ukraińskie miasta szczególnie w zachodniej części kraju. W ramach współpracy PZBiR wykorzystywane są również lotniska i ośrodki poligonowe.[109] Z kolei Gruzja, która mierzyła się z podobnym kryzysem w XXI wieku nie potępia Rosji za atak na niepodległą Ukrainę oraz nie zamierza przyłączyć się do krajów nakładających sankcje gospodarcze na Rosję. Decyzję taką podjął gruziński Premier Irakli Garibashvili, który podsumował: „chcę jasno i jednoznacznie powiedzieć, że biorąc pod uwagę nasze interesy narodowe i interesy narodu, Gruzja nie planuje uczestniczyć w sankcjach finansowych i gospodarczych, bo to zaszkodziłoby naszemu krajowi i ludności".[110] Wyraźnie widać, że konflikt rosyjsko-gruziński z 2008 roku odcisnął piętno na środowisku politycznym tego państwa, a działania rosyjskie w XXI wieku zmierzają głównie do tego, by uzyskać silny wpływ na decyzje polityczne w poszczególnych krajach byłego ZSRR, oddziaływać na Unię Europejską i NATO, a co się z tym wiąże osiągnąć pozycję mocarstwa światowego, status, który zachwiany został po rozpadzie Związku Radzieckiego.

Rys. 2.2. Mołdawska Republika Naddniestrza

Źródło: https://fakty.tvn24.pl/ogladaj-online,60/naddniestrze-moze-jeszcze-odegrac-role-w-wojnie-w-ukrainie-nasz-reporter-nie-zostal-wpuszczony,1099254.html (dostęp: 23.03.2022 r.)

2.2. Surowce energetyczne jako narzędzie wpływu na politykę międzynarodową

Wraz z rozwojem procesów industrializacji na arenie międzynarodowej, wzrasta znaczenie eksportu i importu surowców energetycznych. Pomimo wzmożonego procesu rozwijania technologii jądrowych, nadal nie ma skutecznej alternatywy dla istniejącego obecnie systemu dostaw energii dla

109. https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1095077%2Crosja-wystrzelila-rakiety-iskander-z-terytorium-bialorusi-w-kierunku (dostęp 23.03.2022 r.)
110. https://www.wprost.pl/polityka/10635772/wojna-na-ukrainie-gruzja-nie-przylaczy-sie-do-miedzynarodowych-sankcji-wobec-rosji.html (dostęp 23.03.2022 r.)

społeczności międzynarodowej. W dużej mierze spowodowane jest to lobbingiem firm energetycznych, które wykorzystują swoje wpływy dla utrzymania obecnie obserwowanego wykorzystywania paliw kopalnych oraz wstrzymania procesów innowacji w tej dziedzinie. Tak ukształtowany system pozwala głównym eksporterom, w tym konsorcjom energetycznym, władzom politycznym, a także państwom tranzytowym, utrzymywać spore zyski płynące z handlu kluczowymi dla przemysłu surowcami energetycznymi.[111]

Głównym graczem pod względem sprzedaży dóbr naturalnych na świecie pozostaje Federacja Rosyjska, która swoją politykę energetyczną opiera na eksporcie gazu ziemnego, ropy naftowej oraz węgla kamiennego. Co więcej, polityka energetyczna stanowi kluczowy element w prowadzonych przez władze w Moskwie stosunkach międzynarodowych, przynoszących znaczne korzyści nie tylko polityczne, ale również ekonomiczne.[112]

W 2021 roku Rosja była największym eksporterem gazu ziemnego na świecie, drugim co wielkości eksporterem ropy naftowej po Arabii Saudyjskiej oraz trzecim co wielkości eksporterem węgla po Indonezji oraz Australii. Według danych Amerykańskiej Agencji Informacji Energetycznej , największym rynkiem zbytu dla rosyjskich surowców pozostawały europejskie kraje OECD,[113] a także Chiny oraz pozostałe państwa Azji i Oceanii.[114]

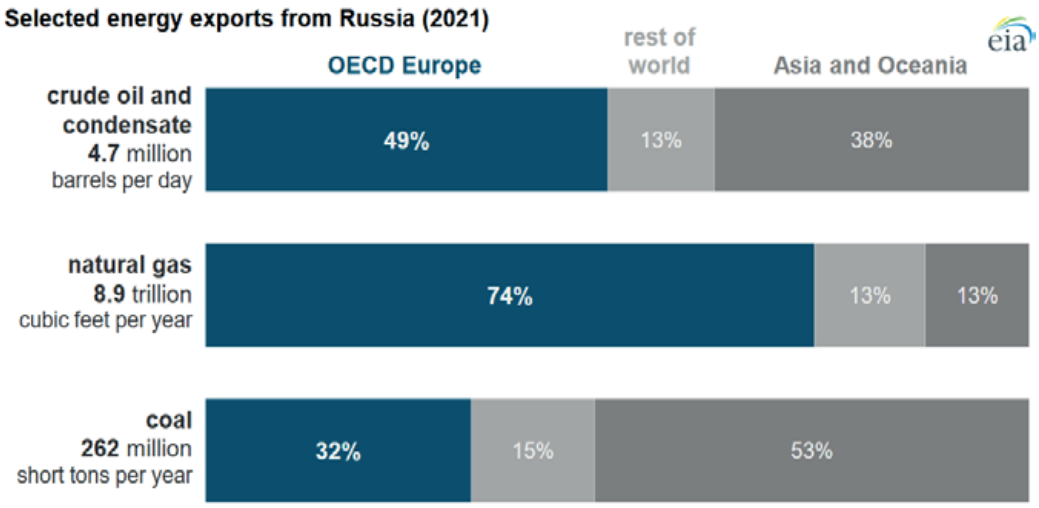

Rys. 2.3. Eksport wybranych rosyjskich surowców energetycznych w 2021 roku

Źródło: wykres amerykańskiej Agencji Informacji Energetycznej https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618 (dostęp: 27.03.2022 r.)

Powyższy wykres obrazuje główne kierunki eksportu rosyjskich surowców energetycznych. Najistotniejszym rosyjskim partnerem handlowym w 2021 roku pozostawały kraje OECD Europa, które przyjęły prawie 50 % rosyjskiej ropy naftowej i kondensatów. Wartość ta przy uwzględnieniu rosyjskiej produkcji 10,1 mln baryłek dziennie, wynosiła 4,7 mln baryłek ropy naftowej dziennie dla krajów

111. R. Kłaczyński, Rosyjska polityka energetyczna: strategia, potencjał, perspektywy, [w:] Przegląd Geopolityczny, 18, 2016, s. 99
112. Tamże, s. 100
113. OECD – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organisation for Economic Co-operation and Development), organizacja o profilu ekonomicznym skupiająca 38 wysoko rozwiniętych i demokratycznych państw na całym świecie.
114. https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618 (dostęp: 27.03.2022 r.)

europejskich. Jeszcze większy wskaźnik notowany jest przy sprzedaży gazu ziemnego, który dla OECD Europa wyniósł prawie 80 % eksportu tego surowca oraz ponad 30 % dla eksportu węgla. Największymi odbiorcami „czarnego złota" w 2021 roku pozostawały z kolei kraje Azji i Oceanii ze wskaźnikiem ponad 50 % wartości eksportu tego surowca.

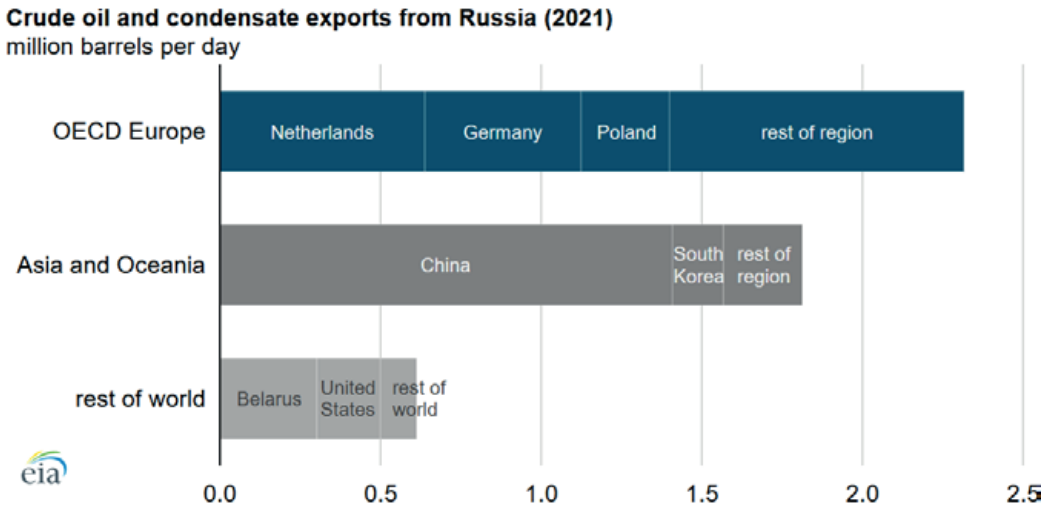

Rys. 2.4. Eksport rosyjskiej ropy naftowej i kondensatów na poziomie krajowym

Źródło: wykres amerykańskiej Agencji Informacji Energetycznej https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618 (dostęp: 27.03.2022 r.)

Biorąc pod uwagę eksport rosyjskiej ropy naftowej na poziomie krajowym, to należy zauważyć, że najważniejszym partnerem handlowym w tym zakresie pozostają Chiny, które w 2021 roku importowały największą ilość tego surowca. Według Global Trade Tracker, „Państwo Środka" otrzymało 1,4 miliona baryłek dziennie rosyjskiego eksportu ropy naftowej. Na poziomie europejskim wyróżniają się Niderlandy, Niemcy oraz Polska, które czerpały największą ilość tego surowca z Federacji Rosyjskiej. Przy czym dwa pierwsze kraje otrzymały łącznie 1,1 mln baryłek ropy dziennie, co stanowi 20 % rosyjskiego eksportu w tym zakresie. Na uwagę zasługuje również fakt, iż Stany Zjednoczone pozyskały w zeszłym roku 199 000 baryłek ropy dziennie co stanowi tylko 4% rosyjskiego eksportu ropy naftowej w 2021 roku.

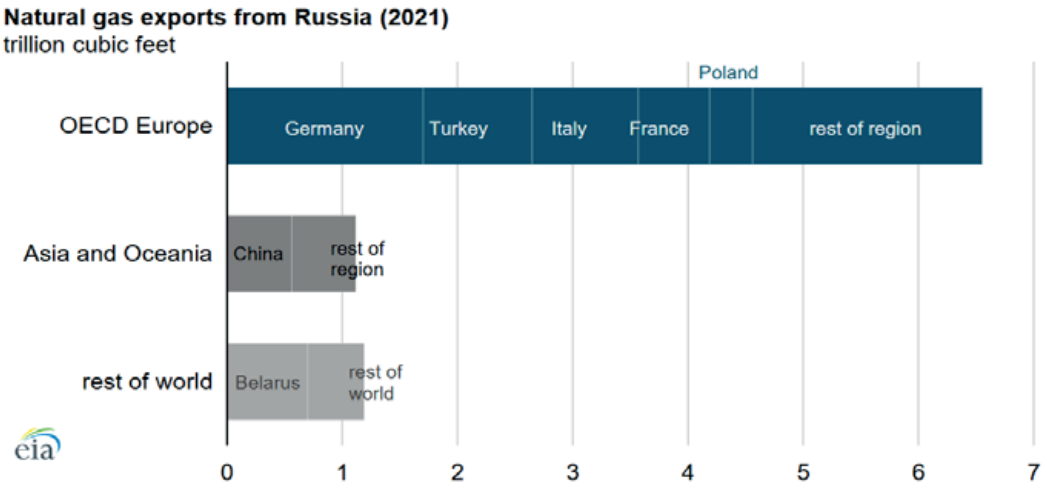

Rys. 2.5. Eksport rosyjskiego gazu ziemnego na poziomie krajowym

Źródło: wykres amerykańskiej Agencji Informacji Energetycznej https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618 (dostęp: 27.03.2022 r.)

Analizując z kolei eksport gazu ziemnego można zauważyć, że najbardziej uzależnionymi krajami od rosyjskiego błękitnego paliwa w 2021 roku, okazały się europejskie kraje OECD w tym Niemcy, Turcja, Włochy, Francja oraz Polska. Kraje te w 2021 roku przyjęły prawie 75% całkowitego eksportu rosyjskiego gazu ziemnego. Pozostałymi kluczowymi partnerami były Chiny oraz sąsiadująca Białoruś, przy czym warto zwrócić uwagę, że Chiny oraz Japonia stanowiły rynek na który sprzedano w zeszłym roku jedynie 10 % wartości rocznego eksportu rosyjskiego gazu ziemnego. Dane te dotyczą zarówno gazu skroplonego LNG, jak i gazu przesyłanego za pomocą gazociągów, z czego druga forma transportu dominowała i osiągnęła poziom 84 %.

Ostatnim z kluczowych eksportowanych rosyjskich towarów jest węgiel. Rosja wyeksportowała ponad połowę wyprodukowanego surowca przez ten kraj w 2021 roku. Największym odbiorcą surowca, który potocznie nazywany jest czarnym złotem okazały się Chiny, które zakupiły w zeszłym roku prawie 25 % eksportowanego przez Rosję węgla. Na drugim miejscu znalazły się europejskie kraje OECD m.in. Niemcy, Niderlandy, Turcja oraz Polska o łącznym wskaźniku 24 %. Na trzecim miejscu plasują się Korea Południowa, Japonia oraz Tajwan, które importowały 22 % sprzedawanego rosyjskiego surowca. Węgiel energetyczny służący do wytwarzania energii stanowił 90 % eksportowanego towaru.[115]

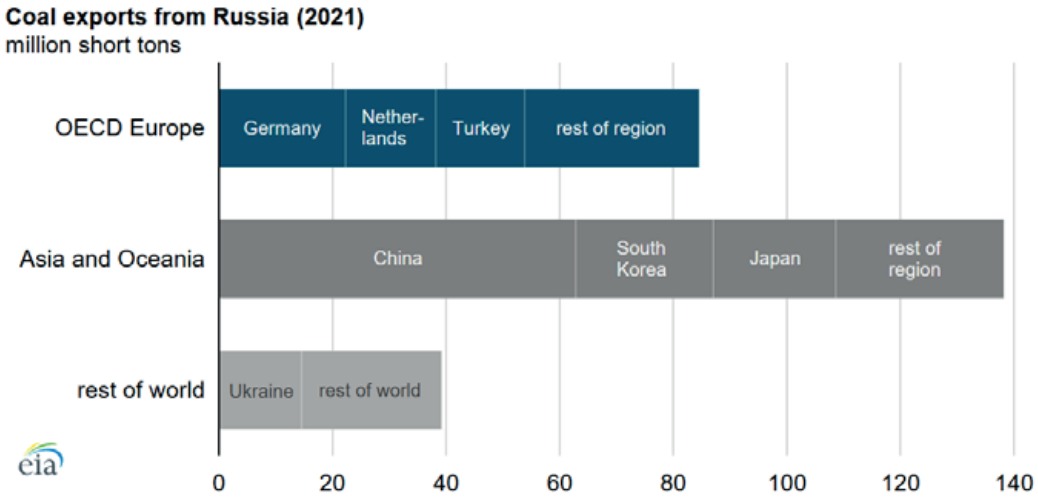

Rys. 2.6. Eksport rosyjskiego węgla na poziomie krajowym

Źródło:
wykres amerykańskiej Agencji Informacji Energetycznej https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618 (dostęp: 27.03.2022 r.)

Rosja w procesie przesyłu gazu ziemnego do Europy w większości korzysta z sieci gazociągów. Mniej popularnym, choć stale rozwijającym się sposobem jest transport skroplonego gazu LNG drogą morską. Kluczowymi nitkami w tym zakresie są gazociąg Nord Stream I, położony na dnie Morza Bałtyckiego, Jamał-Europa biegnący przez terytorium Białorusi oraz Polski, Sojuz biegnący przez terytorium tranzytowe Ukrainy, Słowacji oraz Austrii, a także Blue Stream dostarczający surowiec do Turcji. Wybudowano również gazociąg Nord Stream II, który jednak z przyczyn politycznych nie uzyskał jeszcze

certyfikacji. Najwięcej gazu płynie do Europy nitką biegnącą przez Ukrainę, która osiąga maksymalną przepustowość 146 mld m3. Drugim co do wielkości pozostaje Nord Stream I z przepustowością 55 mld m3, natomiast gazociągiem Jamalskim, Rosja jest w stanie dostarczyć 33 mld m^3 gazu do Europy. W kierunku tureckim, gazociąg Blue Stream osiąga przepustowość ok. 15 mld m^3.[116]

Bardzo silne powiązania handlowe pomiędzy Europą a Rosją dotyczą również rynku ropy naftowej. Rosja będąc drugim co do wielkości sprzedaży ropy naftowej krajem na świecie, jest głównym dostawcą tego surowca do państw Unii Europejskiej. Wartość eksportu rosyjskiej ropy do Europy sięga 2,3 mln baryłek rocznie o wartości 75 mld dolarów rocznie. Oprócz tego to również rynek handlu produktów rafinowanych takich jak olej napędowy, olej opałowy czy benzyna.[117]

Głównym rurociągiem, którym przesyłana jest ropa naftowa z Syberii do Europy jest rurociąg „Przyjaźń". Linia północna rurociągu biegnie przez Polskę do Niemiec, natomiast odnoga południowa zasila Ukrainę, Słowację, Węgry i Czechy.

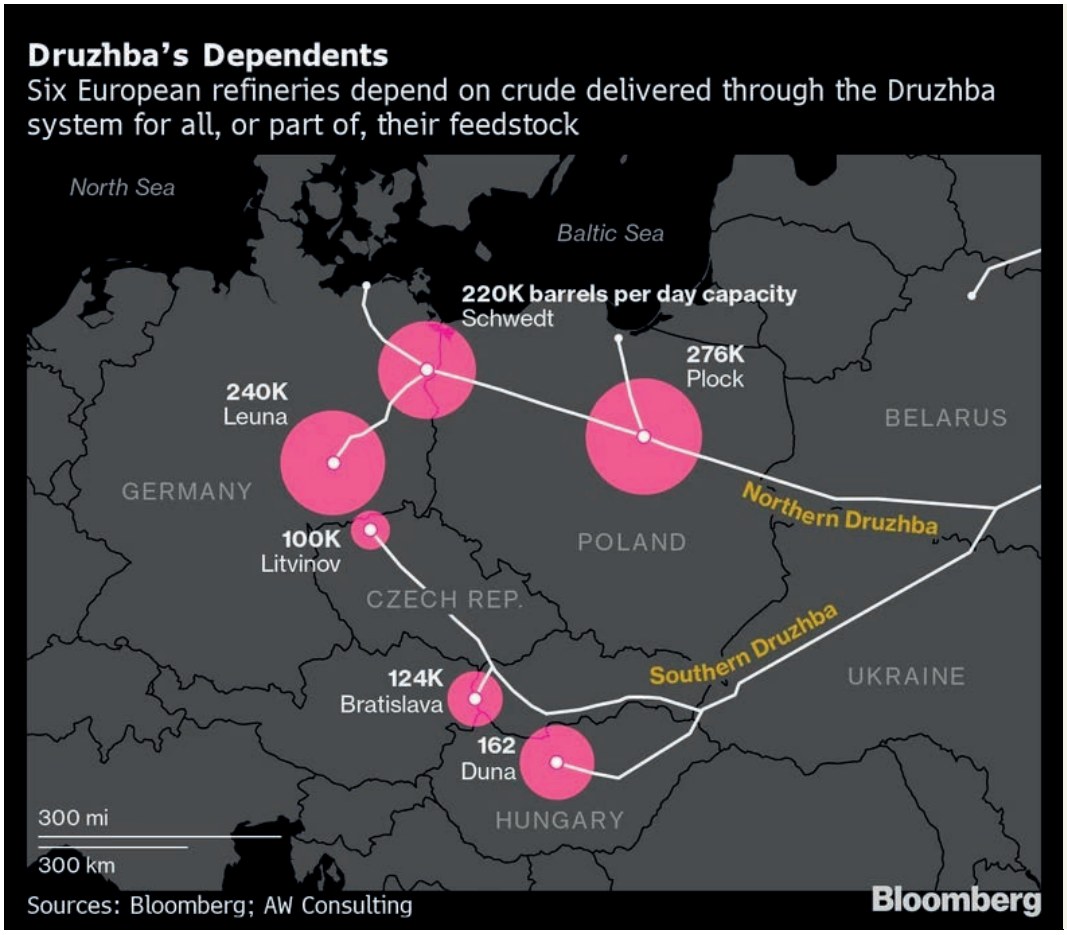

Rys. 2.7. Rurociąg „Przyjaźń" – system europejskich rafinerii

Źródło: https://forsal.pl/gospodarka/rtykuly/8354702,rosja-europa-ropa-naftowa-uzaleznienie-eksport-ropy-rurociagi.html (dostęp: 30.03.2022 r.)

115. https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618 (dostęp 27.03.2022 r.)
116. https://www.pism.pl/publikacje/perspektywy-rosyjskiego-szantazu-gazowego-wobec-ue (dostęp 30.03.2022 r.)
117. https://forsal.pl/gospodarka/artykuly/8354702,rosja-europa-ropa-naftowa-uzaleznienie-eksport-ropy-rurociagi.html (dostęp: 30.03.2022 r.)

Państwa europejskie podejmują działania mające na celu dywersyfikację źródeł pozyskiwania ropy naftowej i produktów ropopochodnych, jednak dla większości krajów Europy Wschodniej rosyjski surowiec jest kluczowy w procesie zabezpieczenia potrzeb w tym zakresie. Opierając się na danych Eurostatu, w 2019 roku niektóre państwa europejskie takie jak Węgry, Polska, Finlandia czy kraje bałtyckie korzystały w 80 % ze źródeł rosyjskich. Państwa położone w zachodniej części Europy, w których nie ma rozbudowanej rosyjskiej sieci rurociągów, były w mniejszym stopniu uzależnione od dostaw z Rosji. Oprócz tego Moskwa prężnie rozwija system dostaw ropy naftowej drogą morską, która dociera do większości państw europejskich. Do krajów śródziemnomorskich surowiec ten wypływa z portu w Noworosyjsku, natomiast do państw z północną linią brzegową morza, ropa transportowana jest z portów w Primorsku i Ust-Ługi. Z kolei zakup rosyjskiego oleju napędowego w 2021 roku stanowił wartość 28 % niemieckiego oraz aż 63 % polskiego importu tego surowca w skali roku. Porównywalne wskaźniki odnotowano również w Rumunii, a także w Bułgarii.[118]

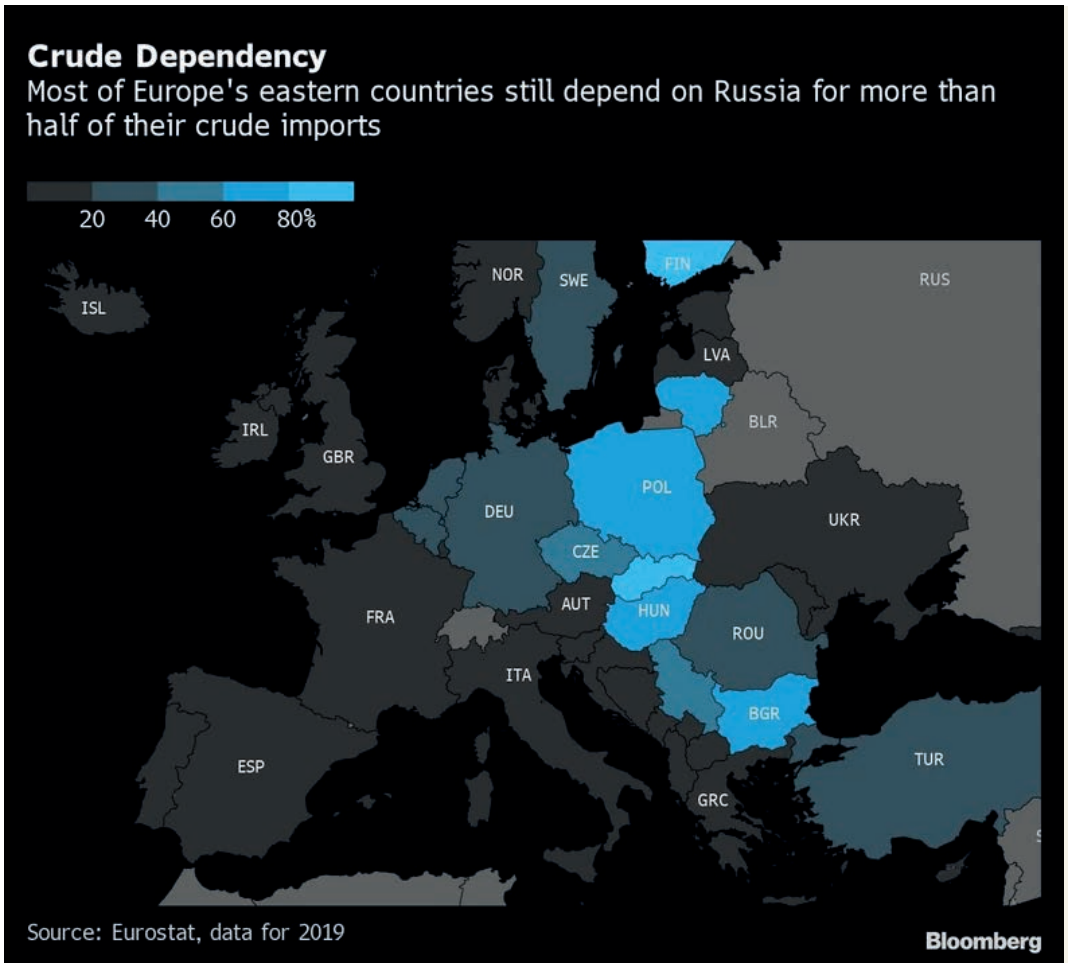

Rys. nr 2.8. Zależność od rosyjskiej ropy naftowej

Źródło: https://forsal.pl/gospodarka/rtykuly/8354702,rosja-europa-ropa-naftowa-uzaleznienie-eksport-ropy-rurociagi.html (dostęp: 31.03.2022 r.)

118. Tamże.

Głównym zagrożeniem dla krajów europejskich jest perspektywa długotrwałego uzależnienia się regionu od towarów importowanych z Rosji. Pomimo znacznego nakładu finansowego Unii Europejskiej w kierunku odnawialnych źródeł energii, gospodarka tych państw nadal oparta jest na surowcach kopalnych. Biorąc pod uwagę gaz ziemny, 89 % zużywanego w Europie surowca pochodzi z poza obszaru Unii Europejskiej, co jest związane z wyczerpywaniem się zasobów własnych. Największym dostawcą tego surowca jest Rosja, która dostarcza 35% wykorzystywanego w Europie gazu ziemnego. Wraz z rozwojem przemysłu w krajach Europy, rośnie zapotrzebowanie na dostawy energii. Władze w Moskwie wykorzystują swój potencjał energetyczny do realizacji swoich celów politycznych. Szantaż energetyczny, który jest groźną bronią w ręku Kremla, rozpoczął się w 2021 roku i doprowadził do stworzenia kryzysu energetycznego z szybującymi cenami surowców. Zapotrzebowanie na gaz w krajach Unii ma głównie charakter sezonowy, ze względu na zimowe ogrzewanie pomieszczeń. Zabezpieczenie wszystkich potrzeb ma miejsce od kwietnia do października każdego roku, gdyż w tym czasie wtłaczane są duże wartości rosyjskiego gazu do magazynów, które wykorzystuje się następnie w sezonie grzewczym. Zwykle poziom napełnienia magazynów wynosi od 85 do 98 %, jednak w 2021 roku poziom ten osiągnął zaledwie 77 %. Wynikało to ze zwiększonego popytu gospodarek europejskich odbudowujących swoje zdolności po okresie izolacji spowodowanym pandemią koronawirusa. Rosja próbuje wykorzystać nadarzającą się okazję do realizacji własnych celów politycznych poprzez ograniczenie ilości dostaw gazu ziemnego do wartości minimalnych określonych w długoterminowych kontraktach. Warto zauważyć, że przepływ w gazociągu jamalskim w tym okresie spadł do wartości zerowej, co doprowadziło do sytuacji, że Polska importowała rosyjski surowiec rewersem z Niemiec, a ceny akcji tego surowca osiągnęły rekordowe historyczne wartości.

Rys. 2.9. Ceny akcji gazu ziemnego po wstrzymaniu dostaw gazociągiem jamalskim

Źródło: https://www.money.pl/gospodarka/rosjanie-ponownie-przykrecili-kurek-z-gazem-ceny-bija-nowe-rekordy-6717801393281920a.html (dostęp: 31.03.2022 r.)

Szantaż cenowy i ograniczenie dostaw gazu ziemnego do Europy miały podłoże polityczne, gdyż władze Kremla naciskały na uregulowanie konfliktu w Donbasie i wymuszenie w związku z tym pewnych ustępstw na krajach unijnych oraz zbiegły się w czasie z okresem certyfikacji kontrowersyjnego nowego gazociągu Nord Stream 2.[119]

Wzrost napięcia pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Rosją, a także wojna na Ukrainie i wprowadzone przez kraje Zachodu sankcje gospodarcze na nowo przybliżyły widmo wysokich cen surowców energetycznych w tym gazu ziemnego oraz ropy naftowej. Coraz więcej państw europejskich szuka sposobu dywersyfikacji swoich źródeł pozyskiwania, choćby poprzez budowę gazoportów lub szukanie alternatywnych dostawców ropy choćby poprzez zwiększenie dostaw z kierunku amerykańskiego czy budowanie nowych relacji z Wenezuelą oraz z Iranem.[120]

Rys. 2.10. Główne szlaki eksportu rosyjskiego gazu do Europy

Źródło: https://energetyka24.com/gazowa-wojna-o-europe-rurociagi-zamiast-czolgow-raport (dostęp: 28.03.2022 r.)

Wzajemna zależność z perspektywy handlu surowcami energetycznymi stanowi zagrożenie zarówno dla państw europejskich jak i dla samej Rosji. Europa przyjmuje 65 % rosyjskiego eksportu ropy naftowej z kierunku czarnomorskiego oraz aż 90 % wartości wysyłanych z portów bałtyckich. Pomimo budowania relacji biznesowych z Rosji z Chinami, ewentualne wstrzymanie poboru tych surowców do Europy, spowoduje paraliż procesu dystrybucji oraz wymusi transport tych surowców czasochłonną

119. https://www.pism.pl/publikacje/perspektywy-rosyjskiego-szantazu-gazowego-wobec-ue (dostęp 30.03.2022 r.)
120. https://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/8375870,iran-wenezuela-zastapienie-rosyjskich-dostaw-ropy-naftowej.html (dostęp: 31.03.2022 r.)

drogą morską w kierunku azjatyckim poprzez wody europejskie.[121]

Z perspektywy Polski ewentualne embargo na rosyjskie surowce energetyczne spowodowałoby silne uderzenie w polską gospodarkę, gdyż z Rosji sprowadzamy zarówno gaz ziemny, ropę naftową jak i węgiel. W 2021 roku Polska zakupiła 6,9 mln ton węgla energetycznego z Rosji za który zapłaciła 2,5 mld zł, co stanowiło 62,9 % polskiego importu w tym okresie. Z kolei biorąc pod uwagę ropę naftową, rosyjskie źródło stanowiło w zeszłym roku 58,9 % polskiego importu o wartości 25,4 mld zł, a gaz ziemny to liczba 9,91 mld m3 co wynosiło 47 % sprzedaży gazu przez grupę PGNiG. Łączne polskie wydatki na rosyjskie surowce energetyczne w 2021 roku osiągnęły wartość ok. 40 mld zł, z czego 50 % tej sumy zasiliło budżet Rosji, a 10% z tej połowy, czyli ok. 2 mld zł, przeznaczono na rosyjską armię.[122]

Wprowadzone sankcje gospodarcze na Rosję przez kraje Zachodu, dodatkowo komplikują sytuację na rynku energetycznym. Większość krajów europejskich zmuszona będzie przeprowadzić dywersyfikację dostaw cennych surowców przemysłowych. Dostawy te przewidywane są z krajów arabskich oraz z kierunku amerykańskiego i skandynawskiego. Wiąże się to z większym kosztem transportu tych dóbr, gdyż towary te musiały by być transportowane drogą morską. W najbliższym czasie jako główne zagrożenie na rynku europejskim ocenia się nie tyle brak surowców energetycznych, lecz wysoki wzrost cen dla odbiorców detalicznych, jednak specjaliści nie są w stanie określić ich wartości.[123]

2.3. Współpraca gospodarcza Federacji Rosyjskiej w ramach partnerstwa międzynarodowego

Zapewnienie rozwoju gospodarczego w ramach partnerstwa międzynarodowego pozostaje strategicznym celem Rosji, który znajduje swoje odniesienie w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej. W świetle jej zapisów, Kreml ściśle współpracuje z takimi organizacjami jak BRICS[124] oraz RIC (Rosja, Indie, Chiny), utrzymuje relacje z Szanghajską Organizacją Współpracy[125] a także jest pomysłodawcą i głównym założycielem Wspólnoty Niepodległych Państw w skład której wchodzą Białoruś, Armenia, Azerbejdżan, Kazachstan, Kirgistan, Mołdawia, Tadżykistan, Turkmenistan oraz Uzbekistan. Prowadzi również współpracę dwustronną z Republiką Abchazji i Osetii Południowej. Rosja jest również inicjatorem powstania Eurazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej jako przeciwwagi dla Unii Europejskiej na wschodzie. Partnerstwo międzynarodowe Rosja planuje zapewnić sobie również w

121. https://forsal.pl/gospodarka/artykuly/8354702,rosja-europa-ropa-naftowa-uzaleznienie-eksport-ropy-rurociagi.html (dostęp: 31.03.2022 r.)
122. https://businessinsider.com.pl/gospodarka/embargo-na-rope-i-gaz-z-rosji-oto-co-oznaczaloby-dla-polski/6g9fe1v (dostęp: 31.03.2022 r.)
123. Tamże.
124. BRICS – określenie grupy państw rozwijających się – Brazylii, Rosji, Indii, Chin oraz RPA
125. Szanghajska Organizacja Współpracy – określana mianem azjatyckiego NATO. Powstała na zrębach tzw. „Szanghajskiej Piątki" w 2001 r. (Chiny, Rosja, Kazachstan, Tadżykistan i Kirgistan). W 2017 r. do współpracy dołączyły Indie i Pakistan.

obszarze arktycznym i polega ono na uzgodnieniach dotyczących sprawiedliwego podziału surowców naturalnych występujących na tym terenie.[126]

Spośród wyżej wymienionych, Rosja największą wagę przykłada do wzmocnienia potencjału BRICS. Wynika to z faktu, że organizacja ta jako jedna z niewielu na świecie nie została zdominowana przez kraje cywilizacji zachodniej, oprócz tego Rosja odgrywa w niej dominującą rolę i posiada uznanie pozostałej czwórki państw członkowskich. Zaangażowanie Moskwy widoczne jest w nakreślaniu procedur operacyjnych czy wywieraniu wpływu na politykę międzynarodową grupy. Należy jednak zauważyć, że dominująca pozycja Rosji w tej organizacji wynika z tego, że pozostali członkowie, chociażby Chiny, borykają się z problemami we własnym regionie i nie mogą w pełni zaangażować się w tą inicjatywę. Indie z kolei, nie mogą pozwolić sobie na znaczne pogorszenie stosunków ze Stanami Zjednoczonymi, a Brazylia i RPA, chociaż gospodarczo silni, mają raczej status czysto wizerunkowy, gdyż położenie geograficzne i problemy regionalne ograniczają ich możliwości wywierania wpływu poza swoimi kontynentami.[127]

Największym partnerem w tym zakresie pozostają więc Chiny, z którymi Rosja obecnie zacieśnia stosunki gospodarcze. Partnerstwo rosyjsko-chińskie pozostaje gwarantem istnienia i powodzenia organizacji BRICS oraz utrzymywania wysokiego poziomu rosyjskiej gospodarski, zwłaszcza w momencie nałożenia zachodnich sankcji ekonomicznych. Najlepszym tego przykładem okazał się rok 2009. Wówczas to rosyjska gospodarka zajmowała najsłabszą pozycję w gronie państw G-20. Sytuacja dynamicznie poprawiła się po pierwszym szczycie BRICS, kiedy to wskaźniki ekonomiczne zanotowały wyraźny wzrost. Oprócz tego Władimir Putin wykorzystuje członkowstwo w tej organizacji niejako w celu pokazania, że Rosja po agresji na Ukrainę i po aneksji Krymu, nadal posiada silnych partnerów gospodarczych na całym świecie i nie została odizolowana od środowiska międzynarodowego. W ramach współpracy BRICS, Moskwa liczy na zmianę kierunku handlu z zachodniego na wschodni oraz transfer potrzebnych technologii z rynku chińskiego. Poszerzenie wpływów na rynku azjatyckim w znacznym stopniu zrekompensowałoby straty powstałe w wyniku pogorszenia stosunków z Zachodem, a także umożliwiłoby rozwój gospodarczy wschodniej Syberii oraz rosyjskiego Dalekiego Wschodu.[128]

W ostatnim czasie obserwuje się ciche poparcie władz w Pekinie dla agresywnej polityki zagranicznej Kremla na Ukrainie, a co więcej w lutym tego roku, przed rozpoczęciem konfliktu podpisano nowy trzydziestoletni kontrakt na dostawy gazu ziemnego z Rosji do Chin. Umowa ta ma na celu stworzenie alternatywnego rynku zbytu dla rosyjskich surowców energetycznych oraz określana jest jako działanie wyprzedzające w stosunku do zachodnich sankcji gospodarczych. Warto zaznaczyć, że Rosja w przesyle gazu ziemnego do Państwa Środka wykorzystuje już gazociąg Siła Syberii 1 oraz w planach jest budowa gazociągu Siła Syberii 2 z obszaru zachodniosyberyjskiego

126. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej z dnia 2 lipca 2021 roku źródło: https://poland.mid.ru/ (dostęp 31.03.2022 r.)
127. M. Saskowski, BRICS jako forum współpracy i rywalizacji Chin oraz Rosji, Krakowskie Studia Międzynarodowe XV, 2018, Nr 1, s. 102
128. Tamże, s. 103

poprzez Mongolię do Chin, z tym że na dzień dzisiejszy to jedynie projekt.[129] W sprawie ukraińskiej władze w Pekinie kierują się zasadą „przyjaznej neutralności" w stosunku do Moskwy, popierając jej obawy poczucia zagrożenia ze strony NATO, lecz z drugiej strony prowadzą politykę asekuracyjną na wypadek niepowodzenia rosyjskiej inwazji na Ukrainę, chroniąc swoją reputację i stosunki handlowe z Unią Europejską. Chińskie poparcie dla Rosji oprócz relacji handlowych ma również podłoże ideologiczne ukierunkowane negatywnie w stosunku do Stanów Zjednoczonych, o czym świadczą zapisy w Białej Księdze Obronności Chin z 2019 roku. W publikacji tej zwrócono uwagę na rosnący hegemonizm i ciągłe regionalne konflikty i wojny, a także zagrożenia związane z polityką władzy. Zarzuty kierowane są w stosunku do Stanów Zjednoczonych, jako państwa będącego prowokatorem, zwiększającego wydatki na zbrojenia. USA będąc liderem NATO rozszerza swoje wpływy w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, rozmieszczając swoje siły zbrojne i przeprowadzając manewry wojskowe w pobliżu granic Federacji Rosyjskiej. Chiny usprawiedliwiają tym samym podnoszenie rosyjskich zdolności nuklearnych uzasadniając to zabezpieczeniem jej interesów i zapewnieniem strategicznej przestrzeni.[130] Tak więc wspólna retoryka Chin i Rosji wynika z utrzymania priorytetowego celu jakim jest podważanie interesów Stanów Zjednoczonych. Ze strony ideologicznej Rosji jest to również zgodne z koncepcją geopolityczną eurazjatyzmu.[131] Budowanie wspólnego nowego światowego porządku z dominującą rolą wschodu nad zachodem jest celem wspólnej polityki Rosji oraz Chin. Według ekspertów celowa wojna na wschodzie Europy ma osłabić pozycję Stanów Zjednoczonych oraz rozbić jedność krajów europejskich. Dla władz Pekinu skłócona i bezbronna Europa stanie się idealnym miejscem do ekspansji ekonomicznej chińskiej gospodarki.[132] Rosja już teraz przygotowuje się do objęcia roli moralnego przywództwa i stworzenia atrakcyjnej podstawy ideowej dla przyszłego światowego porządku, o czym świadczą zapisy w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej, mówiące o narastającym kryzysie zachodniego modelu liberalnego i konieczności pogłębiania wspólnych relacji z Chińską Republiką Ludową oraz z Indiami, choćby w ramach partnerstwa BRICS czy RIC.[133]

Jeśli chodzi o stosunki gospodarcze Rosji z Indiami można zauważyć, że od początku wojny na Ukrainie handel pomiędzy dwoma krajami znacząco wzrósł. Odnotowano między innymi duży wzrost importu rosyjskiej ropy Urals. Według firmy Kpler zajmującej się danymi i analizą rynku towarowego, Rosja sprzedaje do Indii zakontraktowane wcześniej ilości ropy naftowej, które w wyniku konfliktu na Ukrainie nie mogą zostać sprzedane na rynku zachodnim. Wiąże się to oczywiście ze sporymi rabatami cenowymi, dzięki którym transakcja ta wydaje się bardzo korzystna z punktu widzenia władz w New Delhi. Do tej pory import rosyjskiej ropy do Indii stanowił jedynie 5 % całkowitej wartości indyjskiego importu.

129. https://www.money.pl/gospodarka/zachod-ma-trzy-lata-zeby-dac-sie-we-znaki-putinowi-oto-co-musimy-zrobic-punkt-po-punkcie-6749740492868352a.html (dostęp: 01.04.2022 r.)
130. https://ine.org.pl/biala-ksiega-bezpieczenstwa-chin-czy-tylko-pokoj/ (dostęp: 03.04.2022 r.)
131. https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8370202,chiny-de-facto-popieraja-rosje-chronia-swoje-relacje-z-ue-i-reputacje.html (dostęp: 03.04.2022 r.)
132. https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/8343475,chiny-rosja-ukraina-nowy-swiatowy-porzadek-usa.html (dostęp: 03.04.2022 r.)
133. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej z dnia 2 lipca 2021 roku źródło: https://poland.mid.ru/ (dostęp 03.04.2022 r.)

Wynikało to ze sporego kosztu transportu rosyjskiego surowca. Jedynie w marcu tego roku Rosja wyeksportowała do Indii 360 tys. baryłek ropy dziennie, co stanowi czterokrotność średniej wartości z zeszłego roku. Poza tym oba kraje łączy wieloletnie partnerstwo w różnych dziedzinach począwszy od obronności, gdyż Rosja jest ważnym partnerem Indii w dostawach i utrzymaniu rosyjskiego sprzętu wojskowego (obecnie Rosja zaspokaja od 50 do 80 % importowego zapotrzebowania indyjskiej armii), po handel, gdzie rosyjska spółka Rosnieft posiada prawie 50% udziałów w indyjskiej spółce Nayara Energy, która zarządza drugą co do wielkości w Indiach rafinerią ropy naftowej. Dodatkowo oprócz wzrostu obrotów ropy naftowej, specjaliści odnotowali wyraźny skok wartości importowanego węgla. Z analogicznych jak wyżej powodów Rosja zwiększyła eksport swojego węgla do Indii, po również atrakcyjnych cenach. Obecnie wskaźnik ten jest najwyższy od ponad dwóch lat. Bardzo ważną kwestią są również długotrwałe relacje polityczne, gdyż od okresu odzyskania niepodległości przez Indie, władze w Moskwie wspierały rozwój tego kraju w wielu wymiarach. Rosyjskie wsparcie dyplomatyczne i technologiczne na przestrzeni lat m.in. doprowadziło w 1971 roku do oddzielenia się wschodniego Pakistanu od reszty kraju, co poskutkowało powstaniem Bangladeszu.[134]

Powiązania handlowe i polityczne powodują, że władze w Indiach nie wyraziły jasnego zdania i wstrzymały się od głosu w sprawie nałożenia sankcji gospodarczych na Rosję po ataku na Ukrainie.[135] Sytuacja taka miała miejsce 2 marca bieżącego roku kiedy to na forum Zgromadzenia Ogólnego ONZ 141 państw zagłosowało za potępieniem rosyjskiego ataku, natomiast 35 państw, w tym Indie, wstrzymały się od głosu. Dzięki temu kraj ten nie znalazł się na liście „państw nieprzyjaznych" w stosunku do Rosji i nie musi regulować rachunków w rosyjskich rublach.[136]

Same Indie czują się zaniepokojone sytuacją na północnej granicy, w pogarszających się relacjach z Chinami i Pakistanem. Mowa tutaj o biegnącej na długości prawie 3,5 tys. km. granicy oddzielającej dwa państwa zwanej „linią faktycznej kontroli". Od 2020 roku trwają rozmowy mające na celu wypracowanie umów demilitaryzujących zapalne miejsca, w których na przestrzeni ostatnich lat odbywały się zbrojne potyczki. Pogłębienie się kryzysu chińsko-indyjskiego postawiłoby w trudnej sytuacji politykę władz w Moskwie, gdyż jedynie wspólna kooperacja tych państw może doprowadzić do osiągnięcia nowego ładu politycznego.[137]

Podobnie jak dwie poprzednie organizacje BRICS i RIC, Szanghajska Organizacja Współpracy została utworzona z myślą współpracy państw azjatyckich w sferze gospodarczej, militarnej i politycznej szczególnie w oparciu o takie państwa jak Rosja, Indie, Chiny, a także Pakistan, Kazachstan, Uzbekistan, Tadżykistan i Kirgistan. W gronie obserwatorów znalazły się Mongolia, Białoruś, Iran oraz Afganistan. Poszerzenie współpracy o poszczególne państwa członkowskie miało na celu podjęcie walki z

134. https://nlad.pl/partnerstwo-rosyjsko-indyjskie-czyli-sojusz-na-rzecz-wielobiegunowego-swiata/ (dostęp: 03.04.2022 r.)
135. https://businessinsider.com.pl/gospodarka/eksport-rosyjskiej-ropy-do-indii-wzrosl-czterokrotnie-znaczne-rabaty/hbxd9e4 (dostęp: 03.04.2022 r.)
136. https://forsal.pl/swiat/rosja/artykuly/8370988,zgromadzenie-ogolne-onz-przyjelo-rezolucje-potepiajaca-rosje-indie-i-chiny-wstrzymaly-sie-od-glosu.html (dostęp: 03.04.2022 r.)
137. https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/14-rund-rozmow-bez-przelomu-czy-indie-i-chiny-sie-dogadaja,531638.html (dostęp: 03.04.2022 r.)

terroryzmem, a także szeroko rozumiane rozwiązywanie problemów XXI wieku. Pierwotnie organizacja ta stawiała sobie za cel stworzenie skutecznej opozycji w stosunku do Stanów Zjednoczonych na Wschodzie i skupiała swoje zainteresowanie w obszarze militarnym. Jednak z biegiem czasu uwarunkowania gospodarcze nabrały szczególnego znaczenia. Dominującą rolę w tym zakresie przyjęły Chiny, które swoją strategię działania oparły na inwestycjach zagranicznych i budowie nowego Jedwabnego Szlaku, określanego jako pomost łączący Azję z Europą i Afryką. Powodzenie tej organizacji zależy przede wszystkim od stosunków politycznych pomiędzy najważniejszymi graczami tj. pomiędzy Rosją, Chinami, Indiami i Pakistanem. Nową koncepcję chińskiego szlaku nie podzielają natomiast Indie i Rosja, które coraz śmielej wyrażają swoje zaniepokojenie, motywowane tym, że Indie pozostaną otoczone pierścieniem chińskich szlaków handlowych, nad którymi nie będą posiadać kontroli. Co więcej, tworzony korytarz przebiega przez terytorium sporne pomiędzy Pakistanem i Indiami, a które obecnie znajduje się pod okupacją Pakistanu. Utworzenie w tym obszarze chińskiej infrastruktury spowoduje uznanie obecnego statusu tych ziem w środowisku międzynarodowym.[138]

Widoczne rozłamy w organizacji pojawiły się w 2020 roku w czasie trwania wspólnych manewrów wojskowych Kaukaz-2020. Wówczas Indie odmówiły wzięcia udziału w ćwiczeniach, motywując to pandemią koronawirusa. Faktycznym powodem takiej decyzji pozostawała niechęć władz w New Delhi do wspólnego działania z Pakistanem i Chinami.[139]

Biorąc powyższe pod uwagę Rosja większe korzyści gospodarcze osiąga w relacjach dwustronnych z Indiami oraz Chinami. Jednak z punktu widzenia wizerunkowego organizowane są szczyty Szanghajskiej Organizacji Współpracy i utrzymywane wzajemne relacje jako zobrazowanie wspólnego stanowiska wobec działań krajów Zachodu.[140]

Bardzo ciekawą inicjatywą w której pełną dominację sprawuje Rosja jest Euroazjatycka Wspólnota Gospodarcza (EUG), która w zamyśle władz Kremla stanowi przeciwwagę dla Unii Europejskiej na Wschodzie. Organizacja ta powstała 1 stycznia 2015 roku po procesie restrukturyzacji Unii Celnej i Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej. Obecnie jest postrzegana jako instytucja zapewniająca współpracę pomiędzy wybranymi państwami należącymi niegdyś do ZSRR. Oprócz znaczenia gospodarczego, EUG została utworzona z myślą zbudowania skutecznej bariery dla państw Europy Wschodniej mających tendencje do przekierunkowania swojej polityki zagranicznej w stronę Unii Europejskiej. Z kolei w stosunku do rosnącej gospodarczej potęgi Chin, ma za zadanie blokadę chińskich interesów w obszarze poradzieckim. Finalnie jest to sojusz, w którym decydujący głos należy do władz w Moskwie, co stanowi źródło wpływu i wywierania presji na rządy poszczególnych państw.[141]

Biorąc pod uwagę korzyści polityczne dla Rosji płynące z faktu sprawowania kontroli nad EUG,

138. K. Renik, Chiński „Pas i Szlak" z perspektywy Indii, Centrum Stosunków Międzynarodowych, nr 7/2018.
139. https://eurasiantimes.com/why-india-made-a-mistake-by-skipping-kavkaz-2020-military-drills-in-russia/ (dostęp: 04.04.2022 r.)
140. https://ine.org.pl/przyszlosc-szanghajskiej-organizacji-wspolpracy-w-stosunkach-miedzynarodowych/ (dostęp: 04.04.2022 r.)
141. https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2016-02-01/eurazjatycka-unia-gospodarcza-czas-kryzysu (dostęp: 04.04.2022 r.)

co za tym idzie nad państwami członkowskimi, Moskwa sukcesywnie przyjmuje do jej grona nowych członków, bez względu na to w jakiej sytuacji ekonomicznej się znajdują. Z jednej strony takie działania ugruntowują pozycję Rosji w obszarze Europy Wschodniej i Azji, z drugiej jednak strony obniżają efektywność gospodarczą tej organizacji. Należy zwrócić jednak uwagę, że dla większości planowanych nowych członków, przystąpienie do tej inicjatywy staje się polityczną koniecznością, gdyż w wypadku odmowy, kraje te mogą liczyć się z szykanami ze strony Kremla. Korzyści jakie płyną z tytułu członkostwa określane są jednak jako doraźne, szczególnie w aspekcie finansowym, gdyż zainteresowani mogą liczyć na zniesienie ceł, sporadyczne zastrzyki finansowe oraz uzyskanie dostępu do rosyjskiego rynku pracy. Z punktu widzenia władz reżimowych, wsparcie polityczne Rosji ma jednak spore zalety. Doraźna pomoc finansowa przeznaczana jest na tłumienie napięć wewnętrznych w tych krajach, a ewentualne prodemokratyczne protesty społeczne rozwiązywane są za pomocą rosyjskiej interwencji zbrojnej, co skutecznie zniechęca do podejmowania takich działań.[142]

Jeśli chodzi o sferę ekonomiczną, Euroazjatycka Unia Gospodarcza jest podatna na kryzysy gospodarcze. Powodem tego jest spora dysproporcja PKB Rosji w stosunku do pozostałych członków Unii, której wskaźnik wynosi 86 % do reszty państw. Kazachstan jako drugi najbogatszy kraj w Unii wypracowuje 10 % rocznego PKB, a Białoruś zaledwie 3,5 %. Pozostałą wartość wnoszą Armenia i Kirgistan. Do głównych problemów EUG zalicza się również uzależnienie od handlu z Rosją, głównie importu jej towarów. Taki układ sprawia, że wahania na rosyjskim rynku finansowym oraz spadek wartości rubla negatywnie wpływają na gospodarkę wszystkich członków tego projektu. Pomimo wielokrotnego podkreślania rangi współpracy gospodarczej w ramach EUG przez władze w Moskwie, głównym partnerem handlowym dla Rosji pozostaje Unia Europejska, z którą łączy prawie 50 % rosyjskiego obrotu zagranicznego, przy czym z EUG zaledwie 6,6 %. Niski kurs rubla jest szczególnie niebezpieczny dla krajów eksportujących towary do Rosji, ponieważ takie kraje jak np. Kazachstan, który czerpie zyski z produkcji samochodów, materiałów budowlanych, eksportu towarów spożywczych czy materiałów ropopochodnych, a przy tym ponosi koszty produkcji w walutach obcych, staje się mało konkurencyjny jeśli chodzi o ceny towarów, które sprzedaje do Rosji. Oprócz tego spadek wartości pieniądza powoduje również spadek wartości realnej zarobionych pieniędzy, co z kolei wpływa na ograniczenia w transferze środków pieniężnych z Rosji do krajów EUG. Najwyższy odsetek emigrantów zarobkowych pochodzi z Armenii i Kirgistanu, toteż te dwa państwa odczuwają ten problem najbardziej. Pogarszająca się sytuacja ekonomiczna członków Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej stwarza zagrożenie napięć społecznych oraz kłopoty w utrzymaniu istniejącego systemu politycznego w tych krajach.

142. Tamże.

Rozdział 3. Rozwiązania w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa ze strony federacji rosyjskiej

3.1. Działania polskich podmiotów bezpieczeństwa w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom

„Si vis pacem, para bellum"[143] starorzymska maksyma uzasadniająca konieczność zbrojenia państwa, to wciąż bardzo aktualna kwestia jeśli chodzi o współczesne zagrożenia militarne ze strony Federacji Rosyjskiej. Należy mieć na uwadze, że nawet w okresie największej stabilizacji, konieczne jest przygotowanie się państwa na wypadek wystąpienia ewentualnego konfliktu o zasięgu międzynarodowym. Najlepszym tego sposobem pozostaje wzmocnienie jakościowe i ilościowe potencjału militarnego i czynne uczestnictwo w paktach międzynarodowych gwarantujących zachowanie bezpieczeństwa. Z perspektywy Polski, która należy do NATO, największego sojuszu militarnego na świecie, odporność na tego typu zagrożenia jest większa aniżeli krajów Europy Wschodniej, niezrzeszonych w tej organizacji. Gwarancję tę podkreśla artykuł 5 Traktatu Północnoatlantyckiego, w którym istnieje zapis, iż w wypadku zaistnienia zbrojnej napaści na któregokolwiek członka sojuszu, strony uznają to za atak na wszystkich pozostałych i deklarują niezwłoczną pomoc.[144] Pomoc ta jednak nie musi oznaczać użycia siły zbrojnej, chociaż nie jest wykluczona, a jedynie działanie, które strona sojuszu uzna za stosowne. Na tak niejednoznaczne sformułowanie zwracano uwagę w okresie rozpoczęcie inwazji Rosji na Ukrainę. Podczas spotkania głów państw USA i Polski, Prezydent Stanów Zjednoczonych Joe Biden uznał, iż „artykuł 5 jest dla USA świętym obowiązkiem"[145], czego dowodem było zwiększenie liczebności sił amerykańskich na wschodniej flance NATO, w tym w Polsce. Obecność sił sojuszniczych na terytorium Polski stanowi ważny element odstraszania dla potencjalnego agresora oraz zapewnia bezpieczeństwo wszystkim członkom sojuszu, w tym państwom bałtyckim.[146]

W celu skutecznego przeciwdziałania zagrożeniom militarnym wynikającym z agresywnej polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, Polska nie może jednak liczyć wyłącznie na pomoc sojuszniczą. Ważnym aspektem pozostaje posiadanie silnej i nowoczesnej armii, stanowiącej element odstraszania, zdolnej do zadania przeciwnikowi dotkliwych strat i sprawiającej, że ewentualna napaść stała by się dla agresora nieopłacalna. Skutecznym posunięciem władz Polski w tym zakresie wydaje się wprowadzenie Ustawy z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny[147], a co się z tym wiąże, restrukturyzacja polskiej

143. Si vis pacem para bellum (jeśli chcesz pokoju, gotuj się do wojny) źródło: https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/si-vis-pacem-para-bellum;3974704.html (dostęp 12.04.2022 r.)
144. Traktat Północnoatlantycki, Dz.U.2000.87.970
145. https://www.rp.pl/dyplomacja/art35950901-joe-biden-artykul-5-jest-dla-nas-swietym-obowiazkiem-za-wolnosc-wasza-i-nasza (dostęp: 12.04.2022 r.)
146. Przegląd polityki obronnej i odstraszania NATO, Chicago, 20 maja 2012 r., s. 197
147. Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz.U. 2022 poz. 655

armii, czyli zwiększenie jej liczebności, wyposażenie w nowoczesny sprzęt przy jednoczesnym wzroście nakładów na obronność do progu 3 % PKB. Nowa ustawa pozwoli również na stworzenie solidnego systemu rezerw osobowych, dzięki przepisom ułatwiającym ochotnikom odbycie przeszkolenia wojskowego.[148]

Modernizacja sił zbrojnych ściśle wiąże się z wymianą przestarzałego sprzętu wojskowego. W celu odpowiedniego przeciwdziałania zagrożeniom militarnym, konieczne jest stopniowe wzmacnianie armii poprzez pozyskiwanie nowoczesnych systemów uzbrojenia. Obecna sytuacja na Ukrainie wyraźnie pokazuje, że najskuteczniejszy i najefektywniejszy na współczesnym polu walki pozostaje dobrej jakości sprzęt, który wraz z rozwojem technologii pozwala zwalczać cele bez narażania życia sił własnych. Niezbędny w tym celu pozostaje sprzęt, który ze znacznej odległości jest w stanie likwidować cele. Takie wymagania spełniają statki bezzałogowe, wyrzutnie przeciwpancerne oraz solidny system obrony przeciwlotniczej. Obecnie Polska pozyskała już niezwykle skuteczne na Ukrainie tureckie drony Bayraktar TB2 oraz złożyła ofertę na zakup w ramach pilnej potrzeby operacyjnej, amerykańskich dronów rozpoznawczo-uderzeniowych MQ-9A Reaper.[149] Jeśli chodzi o wyrzutnie przeciwpancerne i przeciwpowietrzne, to na mocy porozumienia z marca 2018 r. Polska zakupiła dwie baterie, czyli cztery jednostki ogniowe amerykańskiego systemu Patriot, natomiast w lutym 2019 r. Polska podpisała umowę na zakup 20 wyrzutni artyleryjskiego systemu rakietowego HIMARS, a w marcu 2020 r. amerykański Departamentu Stanu zezwolił na sprzedaż Polsce wyrzutni przeciwpancernych Javelin. Modernizacji podlegają również siły powietrzne, które na mocy umowy podpisanej w styczniu 2020 roku, otrzymają 32 sztuki amerykańskich samolotów wielozadaniowych piątej generacji F-35. Najświeższą podpisaną umową pomiędzy USA a Polską, jest kontrakt z 5 kwietnia 2022 roku na zakup 250 czołgów Abrams w najnowocześniejszej wersji. Należy zauważyć, że część wymienionego wyżej sprzętu znajduje się już na wyposażeniu polskiej armii, a część zostanie dostarczona w najbliższych latach. Wszystkie powyższe amerykańsko-polskie umowy sprawiają, że proces modernizacji przyspieszył i już widoczne są pierwsze tego efekty. Jednak specjaliści stawiają zarzuty, iż tego typu działania decydują o zbytnim uzależnieniu się Polski od jednego dostawcy i sugerują dywersyfikację źródeł pozyskiwania uzbrojenia wojskowego. Jako przykład podawany jest silny turecki czy koreański przemysł obronny, który szczyci się dużymi osiągnięciami w kwestii technologii wojskowej. W 2021 roku planowano podpisanie umowy z południowo koreańską spółką Hyundai Rotem w sprawie wprowadzenia do użytku czołgu K2 Czarna Pantera w ramach programu „Wilk"[150], wraz z transferem technologii. Pozwoliłoby to we współpracy z koreańską firmą produkować czołgi na terenie Polski, uniezależniać się od pozostałych dostawców, a co więcej stwarzałoby możliwość eksportu pojazdów na rynki światowe. Wojna na Ukrainie zweryfikowała jednak plany i wymusiła wcześniejszy zakup 250 amerykańskich czołgów Abrams[151], co tym samym odkłada w

148. https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/ustawa-o-obronie-ojczyzny-zapewni-podstawy-do-wzmocnienia-wojska-polskiego (dostęp 12.03.2022 r.)
149. http://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/36615?t=Reapery-dla-Polski# (dostęp: 12.04.2022 r.)
150. https://radar.rp.pl/mspo/art18924961-czolg-k2pl-szansa-dla-polskiego-wojska-i-przemyslu-obronnego (dostęp: 19.04.2022 r.)

czasie dywersyfikację źródeł pozyskiwania sprzętu wojskowego.

Jeśli chodzi o uniezależnienie się polskiej gospodarki od rosyjskiego rynku, należy zaznaczyć, że władze w Warszawie poczyniły w ostatnich dwudziestu latach znaczące postępy w tym zakresie. Obecnie Rosja jest dopiero siódmym dla Polski partnerem handlowym, biorąc pod uwagę kluczowe eksportowe dziedziny przemysłu. Największe zagrożenia widoczne są w imporcie surowców energetycznych. Biorąc pod uwagę zapotrzebowanie na węgiel, Polska w 80 % zaspokaja swoje potrzeby z własnych źródeł. Udział importowanego węgla z Rosji w ogólnym zużyciu rocznym tego surowca w Polsce wynosi ok. 8,5 %. Importowany towar wykorzystywany jest jedynie w gospodarstwach domowych, a sektor energetyczny nie jest zależny od rosyjskiego węgla.[152] Wojna na Ukrainie spowodowała jednak wstrzymanie dostaw z Rosji, co wiąże się ze znaczącymi brakami „czarnego złota" w magazynach i składnicach. Najbardziej poszkodowaną grupą społeczną okazali się obywatele ogrzewający swoje gospodarstwa za pomocą paliwa stałego. Pochodną tych problemów stała się cena węgla bijąca obecnie historyczne rekordy oraz rodzące się pytania o możliwość zakupu tego surowca energetycznego w przyszłym sezonie grzewczym. W celu przeciwdziałania zagrożeniom tego typu należy zweryfikować założenia polityki klimatycznej Unii Europejskiej, złagodzić przepisy środowiskowe, umożliwiając tym samym pozyskiwanie łatwiej dostępnych rodzajów węgla i zwiększyć wydobycie surowca na rynku krajowym. Niezbędne jest poza tym zakontraktowanie zwiększonych dostaw z państw eksportujących ten surowiec, choćby z Czech, które są liderem w tym zakresie w Unii Europejskiej oraz z Australii.[153] Duże możliwości eksportu posiadają również RPA oraz Stany Zjednoczone, które swoją nadwyżkę węgla są w stanie zaoferować Europie.[154]

Rozwój energetyki jądrowej stanowi kluczowy element w systemie zapewnienia odpowiedniego poziomu energii elektrycznej dla polskiego przemysłu i gospodarstw domowych. Na przykładzie takich państw jak Francja czy Niemcy można dostrzec, że jest to inwestycja strategiczna zapewniająca stabilne źródło energii, zabezpieczając tym samym niezależność energetyczną kraju. Oprócz tego elektrownia jądrowa nie emituje dwutlenku węgla do atmosfery, przez co produkcja energii staje się zgodna z celami klimatycznymi Unii Europejskiej.[155]

Pilna potrzeba dywersyfikacji źródeł pozyskiwania surowców energetycznych wynika z prowadzonej polityki energetycznej Federacji Rosyjskiej. W zakresie pozyskiwania gazu ziemnego Polska rozbudowuje gazoport w Świnoujściu oraz podpisała stosowne umowy z 2009 oraz z 2017 roku na zakup tego surowca z Kataru oraz kontynuuje współpracę z amerykańskimi grupami Sempra, Chaniere Marketing oraz Venture Global dostarczającymi LNG ze Stanów Zjednoczonych.[156] Ważnym

151. https://forsal.pl/gospodarka/inwestycje/artykuly/8395010,mon-kupi-od-usa-250-czolgow-abrams-koszt-ok-47-mld-dol.html (dostęp: 19.04.2022 r.)
152. https://forsal.pl/gospodarka/aktualnosci/artykuly/8366395,rosja-polska-gospodarka-uzaleznienie-eksport-gaz-ropa.html (dostęp: 20.04.2022 r.)
153. https://www.cire.pl/artykuly/serwis-informacyjny-cire-24/181624-czesi-wciaz-bez-wiazacej-decyzji-o-rezygnacji-z-wegla (dostęp: 20.04.2022 r.)
154. https://alebank.pl/skad-polska-moze-importowac-wegiel-po-rezygnacji-z-rosyjskich-dostaw/?id=405346&catid=25926 (dostęp: 20.04.2022 r.)
155. https://www.gov.pl/web/polski-atom/program-polskiej-energetyki-jadrowej (dostęp: 21.04.2022 r.)

krokiem w celu dywersyfikacji dostaw gazu ziemnego pozostaje również budowa nitki gazociągu Baltic Pipe dostarczającego gaz wydobywany w Norwegii. Planowana przepustowość na poziomie 8-10 mld m3 rocznie pozwoli na pełne uniezależnienie się od rosyjskiego gazu do końca 2022 roku.[157]

Odporność Polski na rosyjskie zagrożenia związana jest również ze ścisłą współpracą i jednością polityczną w ramach organizacji międzynarodowych takich jak NATO, Unia Europejska oraz z mniejszymi inicjatywami jak choćby Trójmorze. Ostatnie lata to okres napięć w relacjach Polski z UE, czego najlepszym przykładem jest ostatni spór z Komisją Europejską o łamanie zasad praworządności w Polsce. Ten konflikt polityczny spowodował wstrzymanie wypłaty pomocy finansowej dla Polski w ramach Funduszu Odbudowy po pandemii Covid-19, a dodatkowo fala uchodźców z Ukrainy wywarła negatywny skutek na stan tegorocznego budżetu i rozwoju państwa.[158] Zapewnienie zatem silnej pozycji w negocjacjach unijnych i międzynarodowych wydaje się w tym momencie kluczowe. Polska angażując się w działania humanitarne na Ukrainie, przyjmując uchodźców, wspierając politycznie władze w Kijowie a także przeprowadzając dziesiątki spotkań dyplomatycznych z najważniejszymi postaciami politycznymi na świecie, znacząco wzmocniła swój autorytet. Należy mieć na uwadze, że Unia Europejska to gracz o relacjach globalnych, który swoje wpływy osiąga w dziedzinach kultury, gospodarki, a także w sprawach związanych właśnie z bezpieczeństwem i obronnością. Realne zagrożenie dla Polski ze strony Federacji Rosyjskiej wymaga ścisłej i spójnej współpracy wszystkich państw członkowskich, dlatego wzrost pozycji Polski w ostatnim czasie powinien być skrupulatnie wykorzystany w celu zbudowania nowych więzi i relacji zapewniających wykorzystanie unijnych mechanizmów w tym finansowych, politycznych i militarnych w celu ochrony polskich interesów.[159]

Inicjatywa Trójmorza to wizjonerski projekt, który ma szansę zostać uznany za skuteczną odpowiedź na działania Rosji i Chin na arenie międzynarodowej. Duże wsparcie w tym zakresie okazują Stany Zjednoczone, które są przychylne m.in. dla rozwoju cyfrowych przedsięwzięć i są zaangażowane w budowę sieci 5G na tym obszarze. Początkowo inicjatywa ta uznawana była za próbę stworzenia oporu wobec działań Brukseli, jednak z czasem dostrzeżono zalety tego przedsięwzięcia politycznego. Jak zauważa Leszek Sykulski, w odróżnieniu od przedwojennej idei Międzymorza, gdzie sworzniem geopolitycznym była Ukraina, „w formule Trójmorza, Ukraina jest wyłączona z projektu, tworzonego pod egidą Waszyngtonu. Zatem głównym sworzniem geopolitycznym staje się Polska.[160] Intensywne zaangażowanie Stanów Zjednoczonych w tę inicjatywę można potraktować za gwarancję bezpieczeństwa dla Polski wobec agresywnej polityki Kremla, a także stwarza możliwość upodmiotowienia Warszawy na arenie międzynarodowej. Celem Polski powinno być zatem czynne

156. https://energetyka24.com/gaz/pgnig-z-wachlarzem-umow-lng-skad-skroplony-gaz-trafia-do-polski (dostęp: 21.04.2022 r.)
157. https://businessinsider.com.pl/gospodarka/baltic-pipe-kluczowy-dla-polski-koniec-z-rosyjskimi-i-bialoruskimi-szantazami/pw6hwbd (dostęp: 21.04.2022 r.)
158. https://www.money.pl/gospodarka/tsue-zdecydowal-polsce-moze-grozic-odebranie-unijnych-pieniedzy-6737924149693216a.html (dostęp 23.04.2022 r.)
159. http://www.diplomacy.pl/pl/blog/europa-zachodnia/item/465-znaczenie-unii-europejskiej-dla-bezpieczenstwa-panstw-czlonkowskich-oraz-ich-spoleczenstw (dostęp: 23.04.2022 r.)
160. https://geopolityka.net/trojmorze-polska-krajem-frontowym-bez-realnych-gwarancji-bezpieczenstwa/ (dostęp: 23.04.2022 r.)

członkostwo we wszelkich inicjatywach zmierzających do budowania jedności europejskiej i tworzenia wspólnego frontu przeciwko imperialnej polityce Rosji, której głównym zadaniem jest osłabienie jedności sojuszu europejskiego, podział i rozbicie polityczne Europy, a tym samym łatwiejsza droga do podporządkowania sobie poszczególnych państw.[161]

3.2. Reakcja UE w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa

Konflikt rosyjsko-ukraiński, który narodził się w 2014 roku uwypuklił brak spójności i jednomyślności państw Unii Europejskiej. Początkowo państwa różniły się w kwestii interpretacji sytuacji czy podejściu do problemu wschodniego. Widoczne to było w asekuracyjnych wypowiedziach i braku jedności politycznej europejskich przedstawicieli. Rozbieżny sposób postrzegania problemów międzynarodowych spowodował paraliż w procesie decyzyjnym całej Unii, która co prawda potępiła agresywną politykę Rosji w przypadku aneksji Krymu czy w momencie wsparcia prorosyjskich separatystów w Donbasie przez Moskwę, lecz wprowadzone sankcje w charakterze politycznym i gospodarczym nie odniosły pożądanego skutku, gdyż nie były respektowane przez wszystkich członków wspólnoty. Dobrym tego przykładem byli czescy pośrednicy, którzy pomimo europejskiego embarga sprzedawali Moskwie ultranowoczesną amerykańską i niemiecką broń.[162] Oprócz Czech również Francja wyłamała się ze stosowania unijnych przepisów. W tym przypadku Rosja wywierała wpływ na francuskie przedsiębiorstwa oraz francuskich polityków, czego efektem było dostarczanie francuskiej broni do Rosji w latach 2014-2020, a więc w okresie trwania konfliktu na wschodzie Ukrainy. Według dziennikarki śledczej Ariane Lavrilleux związki z Rosją posiadał nie tylko były premier Francji Francois Fillon, który pracował dla rosyjskich koncernów, ale również skrajnie prawicowe partie we Francji, które według dziennikarki są współfinansowane przez Rosję.[163]

Kompromis w stosunkach z Rosją widoczny był również w 2015 roku, kiedy to 4 września 2015 roku na Forum Ekonomicznym we Władywostoku podpisano z zachodnimi koncernami dwa niekorzystne porozumienia dotyczące rozbudowy gazociągu Nord Stream oraz o wymianie aktywów pomiędzy niemieckimi, austriackimi i rosyjskimi spółkami. Porozumienie w sprawie rozbudowy gazociągu Nord Stream okazało się sukcesem rosyjskiej polityki energetycznej w Europie, a także pozwoliło na kontynuowanie procesu uzależniania krajów sojuszu od surowców energetycznych z Rosji. Brak konsekwentnej narracji politycznej członków Unii Europejskiej pomimo deklaracji dywersyfikacji dostaw surowców energetycznych umożliwił uzyskanie wpływów politycznych również w Niemczech poprzez zatrudnianie prominentnych polityków w rosyjskich spółkach energetycznych, a co za tym idzie

161. T. Stępniewski, Rosja wobec państw Europy Środkowej i Wschodniej: zagrożenia pozamilitarne, wyd. Instytut Europy Środkowej, Lublin 2020, s. 43
162. https://tvrepublika.pl/czesi-sprzedaja-bron-rosji-bez-ogladania-sie-na-unijne-embargo,17762.html (dostęp: 24.04.2022 r.)
163. https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/francja-dostarczala-bron-rosji-zlamano-zasady-przyjete-w-ue/t6n4p6l (dostęp: 24.04.2022 r.)

realizację koncepcji eurazjatyzmu z uwzględnieniem bliskiej współpracy rosyjsko-niemieckiej. Takie działania świadczą o zróżnicowaniu interesów wewnątrz Unii Europejskiej, a to z kolei jest sygnałem dla Federacji Rosyjskiej, że fundamentalne wartości którymi kierowała się Europa stają się coraz bardziej kruche. Pozwala to władzom w Moskwie wywierać naciski na mniejsze państwa członkowskie szczególnie w obrębie Europy Środkowej i kierować w ich kierunku groźby potencjalnego ataku wynikające z odradzającej się neoimperialnej polityki zagranicznej Kremla. W celu przeciwdziałania powstałym zagrożeniom niezbędne jest zwrócenie się zatem w kierunku powrotu do sztandarowych wartości UE takich jak solidarność, demokracja czy pokojowa współpraca, do wartości które znajdują źródło w prawie pierwotnym i na rzecz którego państwa członkowskie zobowiązały się działać, gdyż kierowanie się wyłącznie interesem narodowym prowadzi do rozerwania więzi współpracy, a co się z tym wiąże zwiększeniem prawdopodobieństwa zagrożenia istnienia całej europejskiej inicjatywy.[164]

Przemysł Unii Europejskiej pochłania ogromne ilości energii zarówno pierwotnej jak i wtórnej, której źródłem w dalszym ciągu pozostają surowce energetyczne. Bezpieczeństwo Unii w tym zakresie zależy przede wszystkim od pewnych i nieprzerwanych dostaw tych dóbr, gdyż bezpośrednio oddziaływują one na rozwój gospodarczy państw. Uzasadniając powyższe stwierdzenia, można posłużyć się słowami Daniela Yergina, który pisał, że „bez ropy naftowej nie mielibyśmy przemysłu motoryzacyjnego, a bez energii elektrycznej nie byłoby ery Internetu".[165]

Jednym z kluczowych sposobów reakcji na agresywną politykę energetyczną Federacji Rosyjskiej, a tym samym reakcji na zagrożenia bezpieczeństwa jest dywersyfikacja dostaw surowców energetycznych i uniezależnienie się od rosyjskich przedsiębiorstw energetycznych. Taka różnorodność importu nie tylko likwiduje monopol rosyjskich partnerów handlowych, ale również ogranicza nacisk polityczny ze strony Kremla oraz daje możliwość kontrolowania cen nabywanych towarów. Jak podaje biznesalert.pl na dzień 2 marca 2022 roku, Niemcy nie posiadały ani jednego gazoportu, gdyż do tej pory skupiały się na budowie sieci gazociągów w ścisłej kooperacji z Rosją. W sytuacji konfliktu politycznego pomiędzy Brukselą, a Moskwą, władze w Berlinie podjęły natychmiastowe kroki w celu budowy zaplecza dla gazu LNG, który sprowadzany jest już przez niektóre kraje UE choćby z Kataru czy USA. Niemcy korzystają obecnie z gazoportów wybudowanych w Belgii, Francji oraz w Niderlandach. Należy zauważyć, że również Polska rozbudowuje już istniejący gazoport w Świnoujściu. Decyzja Kanclerza Niemiec Olafa Scholza o budowie takich obiektów może znacząco przybliżyć nie tylko Niemcy, ale również Unię do uzyskania pewnego rodzaju niezależności energetycznej od Rosji. Co prawda Niemcy realizują politykę klimatyczną i zadeklarowały odejście do 2045 roku od zużycia gazu ziemnego, lecz istniejące wówczas gazoporty mogłyby służyć do transportu zielonego wodoru.[166] Dywersyfikacja dostaw surowców energetycznych jest szczególnie ważna w momencie gdy Rosja wstrzymuje dostawy gazu

164. A. Kułaga, Bezpieczeństwo Unii Europejskiej w kontekście kryzysu wschodniego, Teka Kom. Politol. Stos. Międzynar. – OL PAN, 2016, 11/2, s. 54-57
165. D. Yergin, The quest: w poszukiwaniu energii: o energii, bezpieczeństwie i definiowaniu świata na nowo, Kurhaus Publishing, Warszawa 2013, s. 247–263.
166. https://biznesalert.pl/fedorska-niemcy-chca-budowac-gazoporty/ (dostęp: 28.04.2022 r.)

ziemnego do Polski i Bułgarii. Odpowiednio wcześniej zorganizowane dodatkowe źródła zaopatrzenia są skutecznym sposobem reakcji na zagrożenia bezpieczeństwa energetycznego płynące ze strony Federacji Rosyjskiej.[167]

Reagując na zagrożenia militarne wynikające z imperialnej polityki Kremla, kraje Unii Europejskiej, a szczególnie te położone w Europie Środkowo-Wschodniej, podejmują wysiłki w celu wzmocnienia swojego potencjału obronnego choćby w skutek wprowadzenia zasadniczej służby wojskowej. Takie działania przyjęte zostały przez resort obrony na Litwie, natomiast w Polsce podjęto kroki na rzecz zwiększenia liczebności sił zbrojnych oraz zintensyfikowania szkolenia rezerw osobowych. Podwyższono również nakłady PKB na obronność. W wyniku agresji Rosji na Ukrainę również rząd w Berlinie zadecydował o znaczącym wzroście wydatków na obronność. 100 mld euro przeznaczane rocznie na ten cel, znacząco wzmocni potencjał tego kraju oraz pozycję Unii Europejskiej na arenie międzynarodowej.[168] Należy zauważyć, że w kręgu państw członkowskich Unii Europejskiej, dwadzieścia dwa państwa należą również do Sojuszu Północnoatlantyckiego, co znacząco podnosi poziom bezpieczeństwa europejskiej organizacji. Co więcej, kraje UE które dotychczas wstrzymywały się z decyzją wstąpienia do NATO, mowa w tym przypadku o Szwecji i Finlandii, które starały się zachować status państw neutralnych, w wyniku wojny na Ukrainie zintensyfikowały działania mające na celu złożenie wniosku o wstąpienie do wspólnoty północnoatlantyckiej.[169] Ścisła współpraca militarna państw Unii Europejskiej z NATO wydaje się w tym przypadku kluczowa, gdyż potencjał militarny całego sojuszu pod względem liczebnym i jakościowym stanowi konkretną barierę dla ekspansywnej polityki zagranicznej Rosji.

Oprócz zagrożeń militarnych, ważnym czynnikiem warunkującym zachowanie bezpieczeństwa UE jest utrzymanie silnej waluty euro. W świetle współczesnych stosunków międzynarodowych nie tylko potęga wojskowa jest w stanie zagwarantować bezpieczeństwo państwa, lecz również stabilny kurs waluty. Doskonałym przykładem jest zastosowanie gamy sankcji gospodarczych wprowadzonych przez UE i państwa Zachodu na Rosję w wyniku agresji na Ukrainę. Efektem tego był spadek wartości rubla, utrata zagranicznych inwestorów oraz brak dostępu do nowoczesnych technologii, a co się z tym wiąże izolacja od świata zewnętrznego i przewidywana stagnacja w rozwoju kraju. Dodatkowo sankcje personalne zwiększają niezadowolenie wśród elity rosyjskiego społeczeństwa i powodują napięcia wewnętrzne w Rosji. Uczestnictwo w Unii Gospodarczej i Walutowej w ramach Unii Europejskiej jest skutecznym krokiem w celu podniesienia poziomu bezpieczeństwa, szczególnie dla mniejszych uczestników stosunków europejskich. Wspólna waluta oraz zbieżne stosunki handlowe z poważnymi partnerami ekonomicznymi jak Niemcy i Francja mogą pomóc oddalić widmo potencjalnego ataku Rosji na mniejsze kraje Unii Europejskiej. Z punktu widzenia agresora pogorszenie relacji handlowych

167. https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-04-27/rosja-wstrzymuje-dostawy-gazu-do-polski-i-bulgarii (dostęp 29.04.2022 r.)
168. https://www.money.pl/gospodarka/niemcy-zapowiadaja-gigantyczny-wzrost-wydatkow-na-obronnosc-6741855952058880a.html (dostęp: 29.04.2022 r.)
169. https://www.rp.pl/dyplomacja/art36147281-media-finlandia-i-szwecja-oglosza-w-tym-samym-czasie-ze-chca-dolaczyc-do-nato (dostęp:) 29.04.2022 r.)

i politycznych z wiodącymi państwami UE mogłoby z kolei spowodować spore straty finansowe i polityczne we wzajemnych relacjach. Wspólne powiązania handlowe dają również możliwość pozyskania dodatkowych środków finansowych, choćby w ramach najnowszego funduszu odbudowy gospodarki Unii Europejskiej, czyli największego w historii pakietu środków na rzecz ożywienia ekonomicznego Unii, w celu walki z kryzysem gospodarczym wywołanym pandemią koronawirusa.[170]

3.3. Rozwiązania NATO w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa

Sojusz Północnoatlantycki prowadząc politykę otwartych drzwi ukierunkowaną szczególnie w stosunku do państw byłego ZSRR, musi liczyć się z zagrożeniami ze strony Federacji Rosyjskiej. Aspiracje Ukrainy zmierzające w stronę bliższej współpracy z NATO wywołały silną reakcję ze strony władz w Moskwie, czego efektem jest trwająca inwazja wojsk rosyjskich na Ukrainę oraz konflikt polityczny z państwami będącymi zarówno członkami Unii Europejskiej i NATO. Największym zagrożeniem powstałej sytuacji jest ryzyko konfliktu na linii USA-Rosja, co niewątpliwie wpłynęłoby na bezpieczeństwo państw w obszarze Europy Środkowej. Optymalnym rozwiązaniem w tym zakresie pozostaje wzmocnienie wschodniej flanki NATO poprzez zwiększenie potencjału osobowego oraz sprzętowego na terenach najbardziej wysuniętych w kierunku Federacji Rosyjskiej, co z kolei powinno wywołać efekt odstraszania przed ewentualnym atakiem zbrojnym ze strony władz Kremla. Ważnym czynnikiem pozostaje również dobrze zorganizowane zaplecze logistyczne, które byłoby w stanie w krótkim czasie zapewnić przerzut znacznej ilości sił zbrojnych w regiony najbardziej zagrożone potencjalnym konfliktem. Strategia odstraszania to idea, która powinna przekonać podmiot atakujący, że ewentualna napaść pociągnęłaby za sobą koszty i straty, które przewyższyłyby potencjalne korzyści. Mowa tutaj o sferze zarówno materialnej jak i politycznej. Poza tym taktyka odstraszania posiada duży wpływ na psychikę agresora, gdyż kojarzy się z podstawowymi ludzkimi emocjami takimi jak strach. W ostatnich latach słowo „odstraszanie" pojawiało się bardzo często w wypowiedziach czołowych polityków, co można potwierdzić choćby w komunikatach ze szczytu NATO w Warszawie w 2016 roku, gdzie wyraz ten wybrzmiał 28 razy. W tym czasie sformułowano dwie koncepcje odstraszania. Jedna z nich dotyczy obrony i ochrony obywateli Sojuszu Północnoatlantyckiego, a druga jest związana z zapewnieniem stabilności w państwach sąsiadujących z państwami NATO. Dlatego tak ważna jest dzisiaj dla państw Europy Środkowej i Wschodniej stabilna sytuacja na terytorium Ukrainy, ponieważ kraj ten stanowi naturalną strefę buforową dla całego sojuszu w relacjach z Federacją Rosyjską. Widoczne jest również znaczące wsparcie broniącej się Ukrainy w nowoczesny sprzęt wojskowy pochodzący z poszczególnych krajów NATO.[171] W ten sposób prowadzona polityka osłabia ekonomicznie i militarnie władze w Moskwie. Przeciągająca się kampania wojenna na Ukrainie spowodowała duże straty zarówno po stronie militarnej jak i ekonomicznej, a

170. A. Kułaga, op.cit., s. 57

jednocześnie także zrodziła pewne obawy i pytania związane z sensownością walki Rosji z całym sojuszem północnoatlantyckim, w przypadku gdy rosyjskie siły zbrojne mają trudności w pokonaniu jednego wschodniego państwa o mniejszym potencjale wojennym.

Ważnym elementem strategii odstraszania jest dodatkowo czynnik nuklearny. Element ten od kilkudziesięciu lat był i nadal jest podstawą bezpieczeństwa całego Sojuszu Północnoatlantyckiego. Broń jądrowa gromadzona przez Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię oraz Francję, a także ta przekazywana przez Waszyngton do Europy była gwarantem bezpieczeństwa zbiorowego. W XXI wieku międzynarodowe podmioty polityczne w dalszym ciągu przywiązują dużą wagę do tego rodzaju broni. Rosja konstruuje nowoczesne systemy, jak choćby pociski nuklearne o napędzie jądrowym oraz bezzałogowe podwodne torpedy jądrowe. Systemy te mogą zostać wykorzystane przeciwko członkom NATO, bez ostrzeżenia i bez możliwości jakiejkolwiek reakcji, dlatego tak ważne jest zweryfikowanie przez państwa Sojuszu Północnoatlantyckiego własnych możliwości nuklearnych.[172]

W trwającym konflikcie na Ukrainie co jakiś czas pojawia się groźba „taktycznego" uderzenia nuklearnego, która definiowana jest również jako ograniczony atomowy atak, którego celem pozostaje zakończenie konfliktu konwencjonalnego. Według amerykańskiej opinii publicznej można to określić mianem „eskalacji służącej do deeskalacji".[173] Dzisiaj w obliczu napaści zbrojnej Rosji na Ukrainę i w efekcie pogwałcenia ustaleń z 1994 roku, kiedy to władze w Kijowie zdecydowały się zrezygnować z posiadania głowic nuklearnych na rzecz gwarancji ze strony Rosji dotyczących niezawisłości politycznej i integralności terytorialnej Ukrainy, obecne władze zdają sobie sprawę, że decyzja ta okazała się błędem. Jak przekazuje rzeczniczka Białego Domu Jen Psaki "wojny nuklearnej nie można wygrać i nigdy nie można jej prowadzić"[174], warto jednak zauważyć, że samo posiadanie takiego potencjału może skutecznie zniechęcić wroga do wyprowadzenia ataku. Należy więc wyciągnąć wnioski z trwającej wojny na Wschodzie Europy i zastosować odpowiednie kroki służące zachowaniu równowagi sił nuklearnych, tym samym utrzymywanie strategii odstraszania, czego efektem będzie zachowanie pokoju i zapewnienie bezpieczeństwa pozostałym członkom NATO. Gwarantem sukcesu strategii odstraszania pozostaje jej wiarygodność, która kreowana jest poprzez wachlarz narzędzi, którym dysponuje sojusz począwszy od gotowości narodowych sił zbrojnych, jako tych które pierwsze przyjmują obowiązek obrony, po ochronę cyberprzestrzeni, obronę przeciwrakietową oraz zapewnienie potencjału sił konwencjonalnych i nuklearnych. Wiarygodność powinna wiązać się z trzema czynnikami m.in. ze spójnością, potencjałem i komunikowaniem. Spójność w tym zakresie charakteryzuje się jako jedność i solidarność w rozwiązywaniu wspólnych problemów, a także w zakresie podejmowania wspólnych decyzji. Rosja od dłuższego czasu inicjuje próby zmierzające do podważenia solidarności NATO, czego dowodem był chociażby projekt porozumień Rosji z NATO opublikowany 17 grudnia 2021 roku dotyczący ograniczenia amerykańskiej obecności i aktywności w państwach sąsiadujących z Federacją Rosyjską, wycofanie kluczowego argumentu odstraszania czyli potencjału jądrowego z terytoriów innych państw,

171. https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2016/08/05/zagadnienie-odstraszania/index.html (dostęp: 05.05.2022 r.)
172. https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2020/06/08/odstraszanie-nuklearne-dzisiaj/index.html (dostęp: 08.05.2022 r.)

ograniczenia ćwiczeń wojskowych w regionach przygranicznych oraz najbardziej kontrowersyjny punkt z perspektywy Polski, polegający na wycofaniu jednostek sojuszniczych i infrastruktury z państw, które przystąpiły do Sojuszu po 1997 roku. Efektem wprowadzenia powyższych ustaleń byłoby pozbawienie wschodniej flanki NATO wiarygodnej zdolności do obrony oraz zapewniłoby Moskwie strefę wpływów obejmującą państwa byłego ZSRR oraz Układu Warszawskiego.[175]

Kolejnym ważnym czynnikiem mającym wpływ na wiarygodność odstraszania jest potencjał wojskowy. W tym kontekście oznacza to wzmocnioną obecność na obszarach najbardziej zagrożonych ingerencją przeciwnika. NATO w ostatnim czasie podejmuje działania związane ze wzmocnieniem wschodniej flanki, czyli obszarów w bliskim sąsiedztwie z Federacją Rosyjską. Wzmożona obecność sił sojuszniczych w Estonii, na Litwie, Łotwie, w Polsce oraz w basenie Morza Czarnego m.in. w Rumunii, powinna zapewnić linię zabezpieczającą i jednocześnie wyraźnie wskazywać, że potencjalny atak przeciwnika nie będzie traktowany jako atak na poszczególne państwo, lecz jako akt agresji na cały sojusz północnoatlantycki. W celu zapewnienia skutecznego potencjału wojskowego, państwa narodowe powinny zwiększyć nakłady finansowe na obronność. Takie postulaty szczególnie kierowane były pod adresem państw europejskich w okresie sprawowania funkcji Prezydenta Stanów Zjednoczonych przez Donalda Trumpa. W 2018 roku wskazywał on, że kraje NATO zobowiązały się w 2014 roku, że w ciągu dekady osiągną poziom wydatków 2 % PKB na sektor obronny. W wypadku nie wypełnienia tego postulatu zagroził wyjściem USA z sojuszu północnoatlantyckiego.[176] O ile ówczesne słowa prezydenta USA były jedynie mało realną groźbą, tak samo podwyższenie nakładów na obronność w obecnym czasie wydaje się niezbędne w celu zapewnienia jak najefektywniejszego potencjału militarnego w regionie, w sytuacji ekspansji terytorialnej Federacji Rosyjskiej w kierunku zachodnim. Wartość narodowych sił zbrojnych w połączeniu z wysoką gotowością wschodniej flanki NATO, możliwościami logistycznymi związanymi z rozmieszczeniem i uzupełnieniem oddziałów oraz zdolność przetrwania tych wojsk, jest sumą wartości potencjału wojskowego, tak kluczowego w przyjętej wiarygodnej strategii odstraszania.[177]

Ostatnim czynnikiem mającym wpływ na wiarygodność jest determinacja NATO wyrażana przez komunikowanie. Intencje sojuszu oraz niezłomna postawa powinny być przekazywane przy użyciu jasnych i jednoznacznych komunikatów. Logika przekazu pozwoli uniknąć niejasności, mylnej interpretacji oraz niewłaściwej kalkulacji ze strony przeciwnika. Jako dobry przykład właściwego komunikowania ukazującego wiarygodność i determinację sojuszu północnoatlantyckiego może posłużyć przemówienie Sekretarza Generalnego NATO Jensa Stoltenberga podczas konferencji bezpieczeństwa zorganizowanej w Monachium w 2016 roku. Zwrócił on wówczas uwagę na szantaż nuklearny Rosji skierowany w stosunku do jej sąsiadów, zagrażający zachowaniu stabilności w regionie, a objawiający się poprzez kremlowską postawę, retorykę oraz przeprowadzane ćwiczenia nuklearne.

173. https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8370643,skutki-atomowych-grozb-putina-konsekwencje-rezygnacji-ukrainy-z-broni-jadrowej.html (dostęp: 08.05.2022 r.)
174. https://dorzeczy.pl/opinie/269449/usa-wojny-nuklearnej-nie-mozna-wygrac.html (dostęp: 08.05.2022 r.)
175. https://www.pism.pl/publikacje/wplyw-zadan-rosji-na-potencjal-obrony-i-odstraszania-nato (dostęp: 08.05.2022 r.)
176. https://www.rp.pl/swiat/art9712941-trump-grozi-wyjsciem-usa-z-nato (dostęp: 10.05.2022 r.)
177. https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2016/08/05/zagadnienie-odstraszania/index.html (dostęp: 10.05.2022 r.)

Przedstawiając stanowisko całego sojuszu oznajmił, że „nikt nie powinien sądzić, że broń nuklearna może być użyta, jako element konwencjonalnego konfliktu”[178], tym samym dał jasno do zrozumienia władzom w Moskwie, że w wypadku przegrywanego konwencjonalnego konfliktu, użycie taktycznej broni nuklearnej spowoduje przekroczenie granicy, za którą będzie już tylko zdecydowana odpowiedź NATO. W podobnym tonie wypowiadano się podczas szczytu warszawskiego w tym samym roku, gdzie zaakcentowano że „w sytuacji zagrożenia dla podstawowego bezpieczeństwa któregokolwiek z jego członków NATO jest zdolne i zdeterminowane do spowodowania, by przeciwnik zapłacił taką cenę, która byłaby nie do zaakceptowania i znacznie przewyższałaby korzyści, które miałby nadzieję osiągnąć.”[179] Być może scenariusz ten jest dziś obserwowany w czasie wojny w Ukrainie. Rosja pomimo poniesionych dużych strat osobowych i sprzętowych nie osiągnęła strategicznego celu, jakim było zajęcie Kijowa, co więcej toczy już krwawą kilkudziesięciodniową batalię z siłami ukraińskimi, bez osiągnięcia wyraźnych korzyści terytorialnych. Zdecydowana retoryka NATO oraz jednoznaczność przekazu i komunikacji w kwestiach użycia broni jądrowej sprawia, że Rosja jest zmuszona do kontynuowania przedłużającego się kosztownego konfliktu. Co prawda eksperci uważają, że w kwestii ukraińskiej wszystkie scenariusze brane są pod uwagę, to jednak prawdopodobieństwo użycia takiego rodzaju broni jest obecnie niższe. Należy pamiętać, że jest to środek, który okazuje się wyjątkowo skuteczny przede wszystkim wówczas, gdy go się nie używa. Kluczem do osiągnięcia celu pozostaje groźba jego użycia.[180]

178. Tamże.
179. Tamże.
180. https://oko.press/na-czym-polega-grozba-ograniczonego-uzycia-przez-rosje-broni-nuklearnej-przeciwko-ukrainie/ (dostęp: 11.05.2022 r.)

Rozdział 4. Wyniki badań własnych

4.1. Przedmiot badań

Lata pokoju, które nastąpiły po zakończeniu II wojny światowej dla społeczeństwa polskiego były czasem względnego spokoju i poczucia bezpieczeństwa. Zmiany ustrojowe i gospodarcze pod koniec XX wieku na terenie Polski, wywołały pozytywne efekty w postaci przystąpienia naszego kraju w 1999 roku do Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz w 2004 roku do Unii Europejskiej. Postępująca globalizacja, rozwój gospodarczy Polski oraz otwarcie gospodarki na rynki europejskie zwiększyły poziom życia Polaków. Dodatkowo upadek ZSRR i powstanie niepodległych państw, odpędziły widmo zagrożenia bezpieczeństwa ze wschodu. Niestety od początku XXI wieku Rosja stara się odbudować imperialną pozycję na arenie międzynarodowej, czego efektem jest m.in prowadzona obecnie wojna z Ukrainą, a także agresywna polityka energetyczna Kremla wobec państw europejskich. Społeczeństwo polskie dotknięte wydarzeniami w Ukrainie, znów musi mierzyć się z ryzykiem wystąpienia zagrożenia bezpieczeństwa oraz powinno mieć świadomość istniejących relacji i powiązań międzynarodowych, jakie na nie pośrednio lub bezpośrednio wpływają. Przeprowadzone badanie miało na celu określenie stanu świadomości potencjalnych zagrożeń współczesnego społeczeństwa polskiego oraz znajomości sytuacji na arenie międzynarodowej. Kluczowym aspektem było zbadanie czy Rosja stara się odbudować imperialną pozycję z okresu ZSRR.

Aby szczegółowo poznać stan świadomości Polaków, badanie przeprowadzono również na grupie osób związanych ze służbami mundurowymi i sektorem bezpieczeństwa w Polsce, jako osobami, które z racji codziennych doświadczeń, posiadają szerszą wiedzę w zakresie omawianego problemu.

4.2. Metodyka prowadzonych badań

W celu jak najefektywniejszego zbadania problemu badawczego, w niniejszej obserwacji posłużono się metodą empiryczną, a pozyskana wiedza zebrana została za pomocą kwestionariusza. Wyniki badań ilościowych pozwalają na przedstawienie ich w czytelnej formie za pomocą wykresu oraz co bardzo istotne, dają możliwość zweryfikowania postawionej we wstępie hipotezy, a także umożliwiają sformułowanie wniosków.[181]

Łatwość rozpowszechniania informacji w Internecie daje możliwość dotarcia do dużej liczby osób w stosunkowo krótkim okresie czasu. Korzystając z dostępnych źródeł i możliwości, przygotowana została elektroniczna ankieta badawcza jako proste i skuteczne narzędzie gromadzenia informacji.

181. E. Krok, Budowa kwestionariusza ankietowego a wyniki badań, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 37/2015, s. 56-58

W celu zachowania poufności odpowiedzi, badanie przeprowadzone zostało anonimowo na losowo wybranej grupie osób. W sondażu mógł wziąć udział każdy, bez względu na płeć, wiek, wykształcenie czy pochodzenie.

Ankieta zbudowana została z 20 pytań, z czego pierwsze 4 odnosiły się do podstawowych aspektów związanych z płcią, wiekiem, wykształceniem czy miejscem zamieszkania. Kolejne 16 pytań skupiało się na głównym problemie badawczym jakim jest zweryfikowanie hipotezy oraz poznanie stanu świadomości społeczeństwa w świetle potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa. Pytania miały charakter jednokrotnego wyboru z możliwością dopisania własnej opinii. W celu stworzenia ankiety posłużono się narzędziem Google Forms. Sam proces badawczy odbył się w maju 2022 roku i wzięło w nim udział 116 osób.

4.2. Metodyka prowadzonych badań

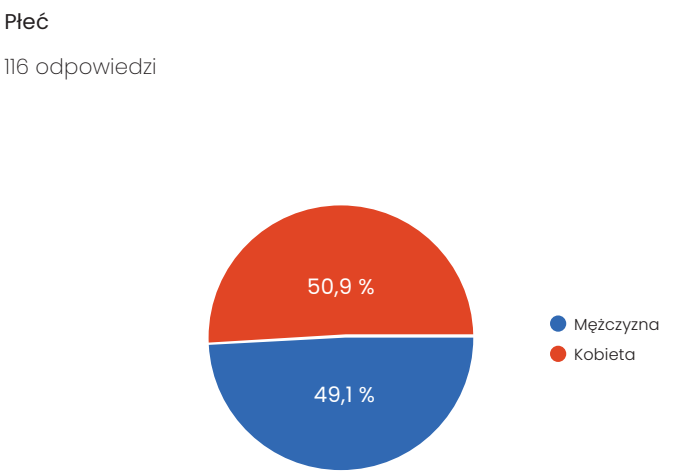

Wykres 4.1. Płeć badanej grupy

Źródło: Opracowanie własne

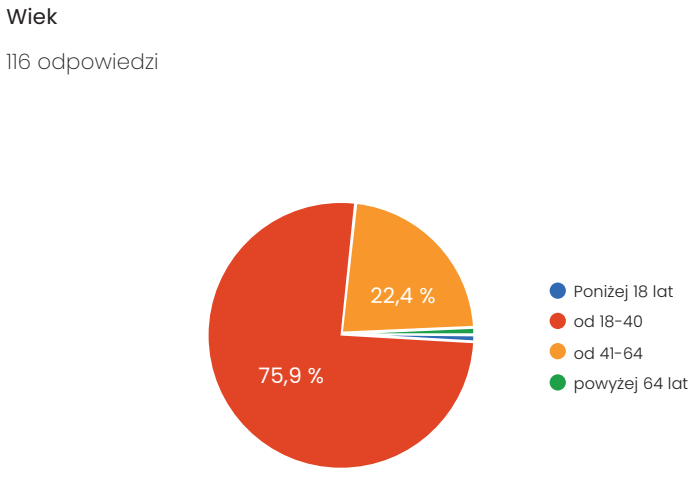

Wykres 4.2. Wiek badanej grupy

Źródło: Opracowanie własne

Określenie struktury wiekowej badanej grupy miało szczególne znaczenie w kwestii świadomości istnienia potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa. W badaniu udział wzięło 116 osób, z czego prawie wszyscy stanowili grupę osób pełnoletnich, z ugruntowanym doświadczeniem i wykształceniem, co w pełni pozwoliło na udzielenie odpowiedzi na częściowo trudne pytania z zakresu relacji międzynarodowych i wiedzy geopolitycznej.

Miejsce zamieszkania

116 odpowiedzi

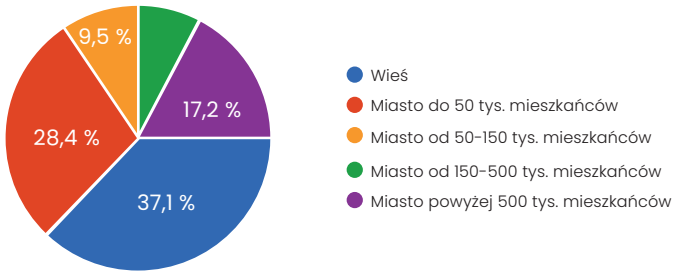

Wykres 4.3. Miejsce zamieszkania

Źródło: Opracowanie własne

Badana grupa osób zamieszkuje zarówno tereny wiejskie, jak i obszary zurbanizowane takie jak miasta o wielkości od 50 do powyżej 500 tys. mieszkańców. co pozwala na odwzorowanie opinii ogółu społeczeństwa polskiego.

Ważnym wyznacznikiem wiarygodności odpowiedzi okazało się wykształcenie opiniodawców, według którego przeważająca ilość osób ponad 60% posiada wykształcenie wyższe, a prawie 40 % średnie.

Wykształcenie

116 odpowiedzi

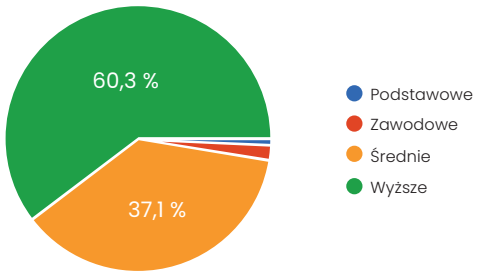

Wykres 4.4. Wykształcenie

Źródło: Opracowanie własne

Czy jest Pan/Pani związany/a zawodowo ze służbami mundurowymi Rzeczpospolitej Polskiej?

116 ODPOWIEDZI

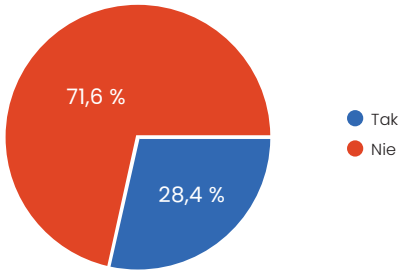

Wykres 4.5. Związek z sektorem obronnym RP

Źródło: Opracowanie własne

W pierwszym pytaniu części głównej podjęto próbę ustalenia ilu respondentów ma związek z sektorem obronnym w Polsce, co ma z kolei bezpośredni wpływ na stan świadomości potencjalnych zagrożeń.

Z zebranego materiału wynika, że grupa 33 osób udzielających odpowiedzi jest związana zawodowo ze służbami mundurowymi Rzeczypospolitej Polskiej, co stanowi 28,4 % wszystkich respondentów. 83 osoby, czyli przeszło 71 % ankietowanych, nie posiada relacji zawodowych z sektorem bezpieczeństwa. Jest to o tyle ważne, że grupa osób „mundurowych" z racji pełnionych obowiązków i doświadczenia zawodowego może dostrzegać szerszą skalę zagrożeń bezpieczeństwa ze strony Federacji Rosyjskiej.

Czy uważa Pan/Pani, że istnieje realne zagrożenie konfliktu zbrojnego pomiędzy Rosją, a krajami Unii Europejskiej i NATO?

116 odpowiedzi

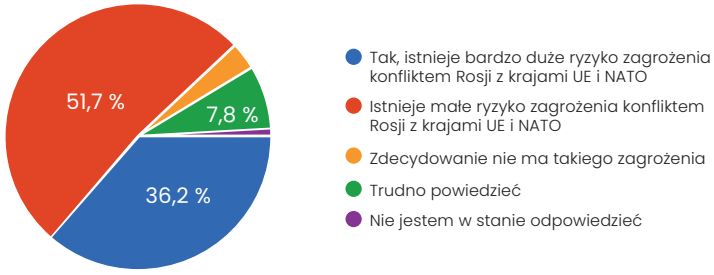

Wykres 4.6. Zagrożenie konfliktem zbrojnym w Europie

Źródło: Opracowanie własne

W trakcie analizy odpowiedzi na kolejne pytanie, można wyciągnąć interesujący wniosek, że żadna osoba z grupy osób związanych zawodowo ze służbami mundurowymi w Polsce nie jest zdania, że istnieje bardzo duże ryzyko zagrożenia konfliktem Rosji z krajami UE i NATO. Takiej odpowiedzi udzielono wyłącznie w grupie osób nie mającej nic wspólnego ze służbami mundurowymi, co świadczy o większym poczuciu zagrożenia przez te osoby, a także o odmiennym sposobie postrzegania międzynarodowych relacji. Z kolei w ujęciu całościowym większość ankietowanych czyli 60 osób, co stanowi 51,7 % wszystkich głosów, określiło ryzyko konfliktu na osi Rosja – UE, NATO jako niewielkie.

Celem kolejnego pytania było zbadanie opinii ankietowanych o możliwości ekonomiczne i militarne Rosji w perspektywie rozpoczęcia i prowadzenia konfliktu zbrojnego z UE i NATO.

Czy Pan/Pani zdaniem Rosja posiada potencjał ekonomiczny i militarny by prowadzić konflikt z państwami UE i NATO?

116 odpowiedzi

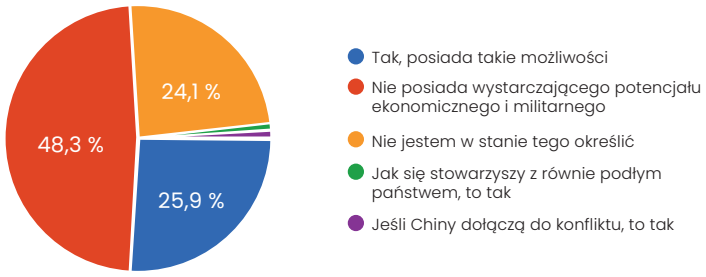

Wykres 4.7. Pozycja ekonomiczna i militarna Rosji

Źródło: Opracowanie własne

Według badanych, Rosja nie jest w stanie w obecnej sytuacji ekonomicznej i militarnej prowadzić otwartego konfliktu przeciwko bogatym państwom UE i NATO. Takiego zdania było 56 osób, co stanowi prawie 50 % wszystkich odpowiedzi. Na uwagę zasługuje fakt, że prawie 25 % weryfikowanych osób nie było w stanie określić potencjału ekonomicznego i militarnego obu stron.

Kolejne pytania dotyczą imperialnych ambicji Federacji Rosyjskiej oraz realizacji działań na rzecz odbudowy wpływu na politykę międzynarodową. W tej części postanowiono zweryfikować na jakim obecnie poziomie znajdują się stosunki USA i Rosji oraz zbadać stan bezpieczeństwa byłych republik radzieckich zagrożonych agresywną polityką zagraniczną Kremla.

Czy uważa Pan/Pani, że istnieje zagrożenie powrotu do okresu „zimnej wojny" w relacjach USA-Rosja?

116 odpowiedzi

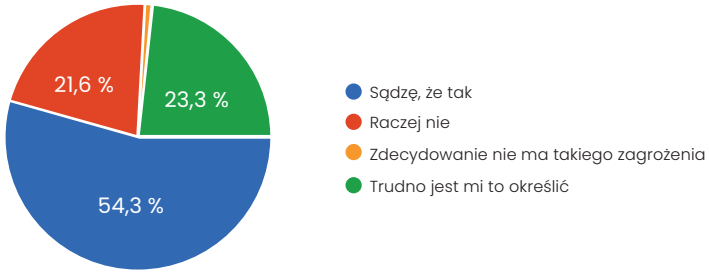

Wykres 4.8. Relacje na linii USA-Rosja

Źródło: Opracowanie własne

Czy uważa Pan/Pani zdaniem Rosja dąży do odbudowy imperialnego wpływu na politykę miedzynarodową?

116 odpowiedzi

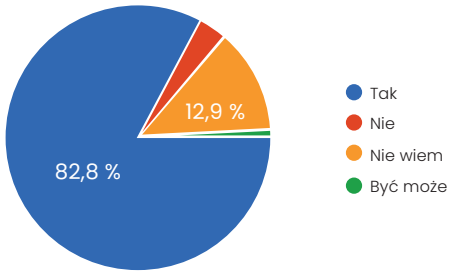

Wykres 4.9. Wpływ Rosji na politykę międzynarodową

Źródło: Opracowanie własne

Czy uważa Pan/Pani zdaniem władze w Moskwie dążą do uzyskania wpływów we wszystkich byłych republikach radzieckich?

116 odpowiedzi

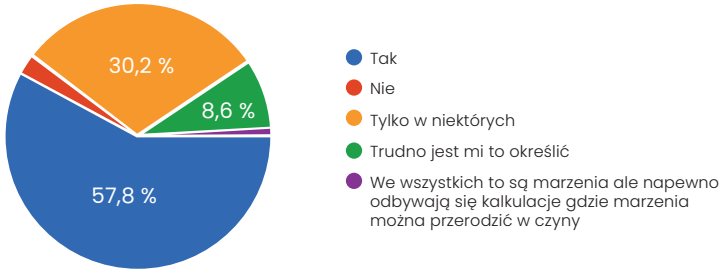

Wykres. 4.10. Strefa wpływów Rosji w krajach Europy Wschodniej

Źródło: Opracowanie własne

Na podstawie powyższych wykresów można zauważyć, że relacje Stanów Zjednoczonych i Rosji stają się coraz bardziej napięte. Rozmieszczenie przez Kreml ok. 190 tys. żołnierzy przy granicy z Ukrainą, a następnie inwazja na ten kraj zapoczątkowała wojnę o wysoką stawkę. Wzajemne prowokacje oraz groźby na linii Moskwa – Waszyngton dotyczące użycia ograniczonej broni jądrowej, stwarzają ryzyko powrotu do okresu zimnej wojny, z czym również zgadzają się ankietowani. Świadczy o tym wykres 4.8., gdzie przeszło 54% osób zwróciło uwagę na takie zagrożenie.

Z kolei prawie jednomyślnie zauważono rosnące zagrożenie bezpieczeństwa wynikające z prowadzonej polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej. 96 ze 116 opiniodawców, co stanowi ponad 82 % ankietowanych stwierdziło, że Rosja dąży do odbudowy imperialnego wpływu na politykę międzynarodową, a zaledwie tylko 4 osoby uznały, że nie ma takiego zagrożenia. Konsekwencją tego może być osiągnięcie wpływów we wszystkich byłych republikach ZSRR, o czym przekonanych jest ponad połowa ankietowanych, a ponad 30 % uważa, że omawiane wpływy uda się uzyskać Rosji w części tych krajów (wykres 4.10.).

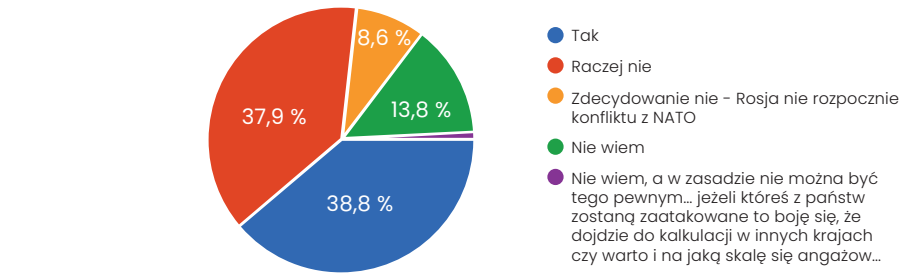

Wykres 4.11. Zagrożenia dla państw bałtyckich

Źródło: Opracowanie własne

W związku z przedstawianym zagadnieniem rosnącej pozycji Rosji na arenie międzynarodowej oraz angażowaniem się władz Moskwy w sprawy polityki sąsiadujących krajów, postanowiono zbadać świadomość społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa państw bałtyckich oraz Polski, państw, które są członkami Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Na podstawie wykresu 4.11. należy stwierdzić, że zdania respondentów w tym zakresie zostały podzielone. Pytanie o stan bezpieczeństwa państw bałtyckich nie dało jednoznacznej odpowiedzi. Co prawda 38,8 % badanych jest zdania, że istnieje ryzyko agresji militarnej ze strony Rosji, uwarunkowane tym, że Litwa, Łotwa i Estonia to kraje o niskiej populacji i potencjale militarnym, nie stanowiące przeciwwagi dla licznej armii rosyjskiej. Przekonanie to wynika również z faktu, że kraje te posiadają

niekorzystne położenie geograficzne, przez co sąsiadując z Rosją i Białorusią są szczególnie narażone na ataki z wielu stron. Z drugiej jednak strony prawie 38 % ankietowanych jest zdania, że kraje bałtyckie przez sam fakt przynależności do NATO, posiadają skuteczną ochronę przed atakiem ze strony Rosji.

Czy Pana/Pani zdaniem Polska powinna obawiać się konwencjonalnego ataku ze strony Federacji Rosyjskiej?

116 odpowiedzi

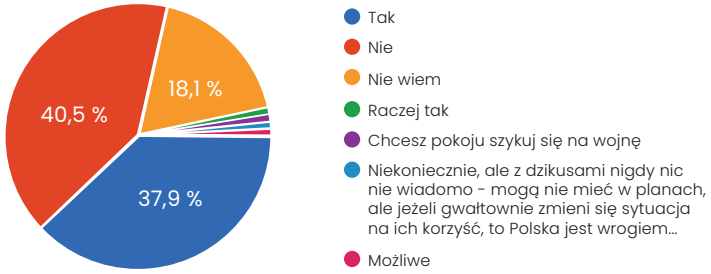

Wykres 4.12. Zagrożenia dla Polski

Źródło: Opracowanie własne

Podobne wskaźniki można uzyskać analizując potencjalne zagrożenia bezpieczeństwa Polski ze strony Rosji. Lekko ponad 40 % głosujących uważa, że Polska jest krajem bezpiecznym i nie powinna obawiać się konwencjonalnego ataku ze strony Rosji, natomiast prawie 38 % odpowiadających jest zdania przeciwnego, doszukując się tego typu zagrożenia. Prawie co piąty uczestnik badania, nie był w stanie określić poziomu tego zagrożenia.

Odnośnie powyższego materiału, nasunęła się refleksja o pomoc sojuszniczą dla Polski ze strony europejskich i atlantyckich członków NATO w przypadku agresji militarnej na Polskę, wypełniając tym samym postanowienia art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego.

Czy uważa Pan/Pani, że w przypadku zbrojnej napaści na Polskę, nasz kraj może liczyć na pomoc sojuszników z Europy i NATO?

116 odpowiedzi

Wykres 4.13. Pomoc sojusznicza dla Polski

Źródło: Opracowanie własne

W odpowiedzi na zadane pytanie o stan zagrożenia dla Polski, prawie 50 osób, co stanowi 42,2 % ankietowanych, stwierdziło, że Polska otrzyma solidne wsparcie ze strony państw Zachodu zarówno od krajów UE jak i państw należących do NATO.

Z kolei prawie 20 % badanych jest zdania, że biorąc pod uwagę doświadczenia z II wojny światowej, Polska nie otrzyma pożądanego wsparcia od sojuszników i będzie zmuszona sama stawić czoła potencjalnym zagrożeniom. Prawie ta sama grupa osób, czyli lekko ponad 20 % uważa, że najbardziej zaangażowanymi w pomoc sojuszniczą państwami będą Stany Zjednoczone oraz Wielka Brytania. Może to wynikać z obecnej sytuacji na Ukrainie, gdzie Stany Zjednoczone to państwo wiodące jeśli chodzi o ilość przekazywanego sprzętu wojskowego oraz środków finansowych. Jednak należy zauważyć, że największa liczba ankietowanych pokłada wiarę w jedność sojuszniczą oraz solidarność europejską, będącą w stanie zapewnić Polsce bezpieczeństwo.

Biorąc pod uwagę rosnące napięcia pomiędzy Rosją a państwami cywilizacji zachodniej, nałożone sankcje gospodarcze oraz prowadzone działania wojenne Rosji na terytorium Ukrainy, nasuwają się obawy o stan zagrożenia bezpieczeństwa na obszarze Europy. Celem pytania nr 14 było zbadanie opinii ankietowanych o możliwość eskalacji konfliktu na pozostałe obszary kontynentu europejskiego na wzór działań prowadzonych w czasie II wojny światowej.

Czy uważa Pan/Pani, że w XXI wieku isnieje ryzyko zagrożenia konfliktem zbrojnym w Europie na wzór II wojny światowej?

116 odpowiedzi

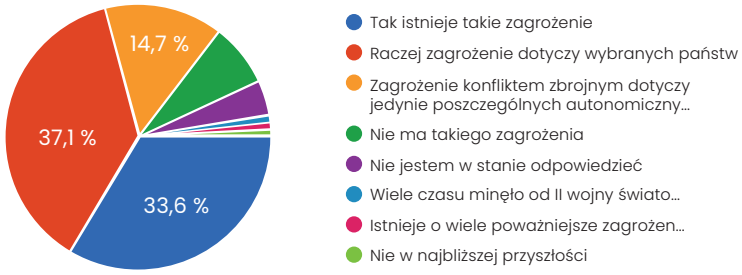

Wykres 4.14. Bezpieczeństwo Europy w świetle trwającego konfliktu na Ukrainie

Źródło: Opracowanie własne

W opinii ankietowanych nie można uzyskać jednoznacznej odpowiedzi pozwalającej stwierdzić, że istnieje ryzyko powtórzenia się scenariusza II wojny światowej i eskalacji wojny na terytorium całego kontynentu europejskiego. Co prawda takiej odpowiedzi udzieliło prawie 34 % ankietowanych, lecz ponad 37 % uważa, że zagrożenie takie dotyczy wyłącznie wybranych państw, szczególnie tych znajdujących się na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej. Może to wynikać z faktu, że państwa zachodnioeuropejskie są zjednoczone w sojuszu militarnym i ekonomicznym, który w znacznym stopniu przekracza potencjał Federacji Rosyjskiej. Jednak agresywne wypowiedzi polityków rosyjskich oraz

determinacja wojenna na Ukrainie, skłoniła pewną część badanych do udzielenia takiej odpowiedzi. Natomiast niecałe 15 % opiniodawców jest zdania, że zagrożenie agresją militarną dotyczy regionów, które podkreślają swoją autonomię. Kwestia ta może dotyczyć w dalszym ciągu wschodniej części Ukrainy czy Naddniestrza, czyli obszarów gdzie ludność rosyjskojęzyczna stanowi poważny odsetek pozostałej części społeczności. Z kolei 8 % badanych twierdzi, że nie ma zagrożenia eskalacją działań, a prowadzone w tej chwili konflikty zmierzają ku wygaśnięciu.

Kolejne dwa pytania ukierunkowane zostały na zbadanie realności wizji rosyjskiej koncepcji geopolitycznej, jaką jest eurazjatyzm. Tematem poruszanym w niniejszym badaniu było miejsce Ukrainy w wizji eurazjatyzmu oraz potencjalny sojusz gospodarczo-polityczny Rosji i Niemiec.

Jakie znaczenie ma Ukraina w perspektywie odbudowy potęgi Rosji z czasów ZSRR?

116 odpowiedzi

Wykres 4.15
Pozycja Ukrainy w świetle rosyjskiej geopolitycznej koncepcji eurazjatyzmu

Źródło: Opracowanie własne

Jedna z rosyjskich koncepcji geopolitycznyc hobrazuje sojusz polityczno-gospodarczy Niemiec i Rosji jako warunek powstania mocartstwa euroazjatyckiego. Czy uważa Pan/Pani, że obecnie realizowany jest taki scenariusz?

116 odpowiedzi

Wykres 4.16.
Eurazjatyzm rosyjsko-niemiecki

Źródło: Opracowanie własne

Z przeprowadzonego badania wynika, że zdecydowana większość ankietowanych, ponad 70 % twierdzi, że Ukraina posiada kluczowe znaczenie w perspektywie odrodzenia się Rosji jako mocarstwa światowego mającego wpływ na politykę międzynarodową. Jest to zgodne również z koncepcją eurazjatyzmu, w perspektywie której, pozycja międzynarodowa Rosji uzależniona jest od możliwości wchłaniania państw znajdujących na obszarze Europy Wschodniej. Z tej perspektywy nie może być mowy o istnieniu niepodległego państwa ukraińskiego na arenie międzynarodowej.

Po części opiniodawcy zgadzają się również z prognozowanym scenariuszem realizacji koncepcji eurazjatyzmu poprzez sojusz polityczno-gospodarczy Rosji i Niemiec. Prawie 38 % badanych, jest zdania, że obecnie realizowana jest ta koncepcja, a wynikać to może choćby faktu wybudowanego wspólnie, kontrowersyjnego gazociągu Nord Stream II oraz z opublikowanych informacji, według których byli prominentni niemieccy politycy mieli być zatrudniani w rosyjskich konsorcjach energetycznych. Opinia ta mogła być również ukształtowana poprzez początkowo sceptyczne wypowiedzi niemieckich polityków oraz ich ostrożne decyzje dotyczące pomocy militarnej zaatakowanej przez Rosję Ukrainie.

Z drugiej strony prawie 38 % ankietowanych zaprzeczyło realizacji scenariusza eurazjatyzmu w relacjach niemiecko-rosyjskich. Wspólne interesy obu państw mogły wynikać z postępującej globalizacji na arenie międzynarodowej i prowadzenia relacji wyłącznie biznesowych pomiędzy spółkami energetycznymi omawianych krajów.

Na uwagę zasługuje również fakt, że dosyć duża grupa osób, przeszło 22 % ankietowanych, nie była w stanie ocenić obecnie panujących relacji polityczno-gospodarczych Rosji i Niemiec, co może być również związane z nieznajomością zakresu wiedzy z dziedziny geopolityki. Biorąc pod uwagę wiek, zainteresowania oraz różne dziedziny wykształcenia badanych, jest to jak najbardziej zrozumiałe.

Czy uważa Pan/Pani, że Państwa Unii Europejskiej uzależniły się od importu surowców energetycznych z Rosji?

116 odpowiedzi

Wykres 4.17. Zależność energetyczna Unii Europejskiej

Źródło: Opracowanie własne

Czy Rosja odcinając dostawy gazu do niektórych państw Unii Europejskiej wywiera nacisk na pozostałe kraje sojuszu, szczególnie na decyzje polityczne Brukseli?

116 odpowiedzi

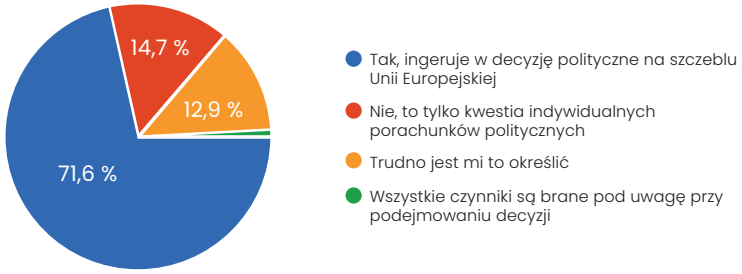

Wykres 4.18. Wpływ polityki energetycznej Rosji na decyzje polityczne Unii Europejskiej

Źródło: Opracowanie własne

Kolejne pytania związane były z realizacją polityki energetycznej Kremla w stosunku do państw Unii Europejskiej. Celem badania było określenie świadomości społeczeństwa w zakresie uzależnienia energetycznego Unii Europejskiej od importu surowców energetycznych z terytorium Federacji Rosyjskiej oraz wpływ polityki energetycznej Kremla na decyzje polityczne podejmowane na szczeblu centralnym Unii Europejskiej.

Na podstawie wykresu 4.17. można wyciągnąć wniosek, że zdecydowana większość opiniodawców jest zdania, że Rosja zbudowała silną sieć energetyczną w kierunku europejskim, uzależniając tym samym państwa UE od dostaw surowców z tego kierunku. Około 90 % badanych jest tego zdania, natomiast ponad 20 % respondentów twierdzi, że istnieje możliwość dywersyfikacji źródeł pozyskiwania tych zasobów w najbliższym czasie. Jednak do momentu uzyskania niezależności w tym zakresie, Moskwa realizując politykę energetyczną, wywiera wpływ na decyzje podejmowane na szczeblu centralnym Unii Europejskiej, rozbijając tym samym solidarność państw europejskich w zakresie podejmowanych decyzji. Takie nastroje obrazuje z kolei wykres 4.18., według którego, przeszło 70 % ankietowanych jest tego zdania. Zaledwie niecałe 15 % udzielających odpowiedzi wychodzi z założenia, że agresywna polityka energetyczna ukierunkowana jest wyłącznie w stosunku do wybranych państw UE. Z kolei niecałe 13 % opiniodawców nie ma wiedzy w tym zakresie i nie jest w stanie określić panujących relacji energetyczno-politycznych.

Celem ostatnich dwóch pytań było zbadanie świadomości społeczeństwa w szerszej perspektywie, relacji na szczeblu światowym pomiędzy NATO, Chinami i Rosją. Chiny jako mocarstwo światowe, gospodarczo wyprzedziły Stany Zjednoczone, a ze względu na panujący ustrój polityczny w tym kraju oraz relacje polityczne jakie można obserwować z władzami w Waszyngtonie, stwarzają ryzyko zagrożenia bezpieczeństwa dla państw NATO, w tym dla Polski. Zagrożenie to wynika z faktu, że USA są państwem o największym znaczeniu militarnymi i ekonomicznym w Sojuszu Północnoatlantyckim, a wzrastające zaangażowanie w obszarze zainteresowania Chin, tworzy napięcia polityczne pomiędzy

tymi krajami. Z kolei biorąc pod uwagę antagonistycznie nastawioną politykę Rosji w stosunku do krajów atlantyckich i wojnę w Ukrainie, gdzie pomoc Stanów Zjednoczonych jest znacząca, można dojść do wniosku, że NATO jest wspólnym wrogiem dla koalicji Rosji i Chin.

Czy uważa Pan/Pani, że Chiny jako mocarstwo światowe mogłyby zjednoczyć się z Federacją Rosyjską we wspólnym sojuszu politycznym i militarnym przeciwko NATO?

116 odpowiedzi

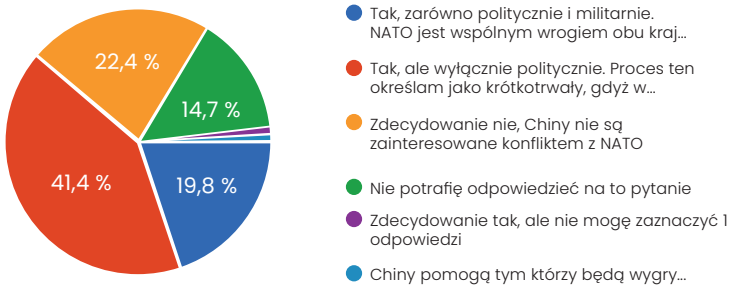

Wykres 4.19. Chiny-Rosja w relacjach z NATO

Źródło: Opracowanie własne

Z przeprowadzonego badania wynika, że większość opiniodawców zauważa problem zagrożenia ze strony Rosji, lecz ponad 40 % badanych jest zdania, że Chiny współpracują z Rosją jedynie pod względem politycznych relacji. Według ankietowanych Chiny nie są zainteresowane konfliktem z NATO ani nie jest w ich interesie udział militarny przeciwko silnej koalicji państw zachodnich. Władze w Pekinie zainteresowane są dalszą współpracą gospodarczą zarówno z Rosją jak i z państwami europejskimi i starają się pozostawać neutralne w stosunku do działań zbrojnych na terenie Ukrainy, chociaż politycznie zauważalne jest lekkie poparcie dla interesów Kremla. Ponad 40 % badanych uważa, że wzrost potęgi Rosji w perspektywie długotrwałej, nie jest w interesie Państwa Środka, co objawia się to asertywnością w decyzjach politycznych Pekinu.

Czy ewentualny konflikt zbrojny NATO z Rosją i Chinami zagroziłby bezpieczeństwu Polski?

116 odpowiedzi

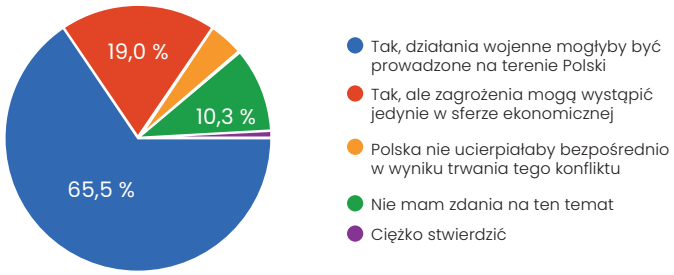

Wykres 4.20. Bezpieczeństwo Polski z perspektywy konfliktu NATO-Rosja i Chiny

Źródło: Opracowanie własne

Polska będąc jednak członkiem NATO, w wyniku potencjalnego konfliktu z Rosją i Chinami, musi liczyć się z zagrożeniami bezpieczeństwa wynikającymi z bliskiego sąsiedztwa z Federacją Rosyjską. Ponad 65 % ankietowanych jest zdania, że w wyniku konfliktu zbrojnego, działania wojenne mogłyby się odbywać na terenie Polski, a dodatkowo 19 % respondentów uważa, że z pewnością Polska ucierpiałaby pod względem ekonomicznym. Zaledwie 12 osób z grona ankietowanych nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie.

W podsumowaniu badania należy zauważyć, że uzyskane wyniki z przeprowadzonych ankiet stanowią cenne źródło informacji, gdyż obrazują stan świadomości społeczeństwa w świetle narastających zagrożeń związanych z agresywną polityką zagraniczną Federacji Rosyjskiej, mającą na celu odbudowę imperialnego wpływu na politykę międzynarodową. Przeprowadzone badanie oprócz tego, że wskazało poziom zainteresowania społecznego obecną sytuacją geopolityczną, pozwoliło również zweryfikować i potwierdzić postawioną na wstępie hipotezę dotyczącą mocarstwowych aspiracji Federacji Rosyjskiej. Jednocześnie można dojść do wniosku, że Rosja pomimo swego wysiłku politycznego i ambicji związanych z odbudową wiodącej pozycji międzynarodowej, popełniła błąd rozpoczynając konflikt z Ukrainą. Tocząca się wojna znacząco osłabiła polityczny i ekonomiczny wizerunek Rosji na świecie, co więcej zjednoczyła państwa Zachodu, pokazując ich determinację w ochronie wartości demokratycznych, co z perspektywy Kremla okazało się dużym zaskoczeniem. Najlepszym przykładem jedności międzynarodowej są wprowadzone sankcje gospodarcze oraz ściślejsza współpraca militarna w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego. Co więcej, agresja na Ukrainę wywołała falę pytań o stan zagrożenia państw dotychczas uważanych za neutralne. Mowa w tym przypadku o Finlandii i Szwecji, które z obawy przed utratą suwerenności i integralności terytorialnej, oficjalnie złożyły wniosek o przystąpienie do NATO.

W opinii ankietowanych obecnie istnieje małe zagrożenie konfliktem z państwami Unii Europejskiej i NATO, a powodem tego może być ujawnienie słabości armii rosyjskiej, jak dotąd uważanej za jedną z najbardziej efektywnych na świecie oraz ogromne straty finansowe spowodowane zachodnimi sankcjami gospodarczymi. W związku z tym, obserwuje się bardziej izolację państwa rosyjskiego, aniżeli wzrost znaczenia na arenie międzynarodowej. Z perspektywy Rosji, optymalnym rozwiązaniem mającym na celu odbudowę mocarstwowej pozycji, byłaby kontynuacja i rozbudowa poprzedzających wojnę na Ukrainie powiązań handlowych ze środowiskiem międzynarodowym oraz jeszcze większe zacieśnienie relacji politycznych i partnerskich z Niemcami, jako państwem o największym znaczeniu gospodarczym w Unii Europejskiej. Rosja wybierając argument siły, obecnie stoi na przegranej pozycji, co w opinii badanych osób może grozić powrotem do relacji zimnowojennych i w wyniku niepowodzenia na Ukrainie oraz utraty rynków zbytu dla surowców energetycznych, zintensyfikowaniem gróźb użycia broni nuklearnej, jako ostatniego środka dającego możliwość ingerencji w politykę międzynarodową. Działania Rosji sprawiły, że Moskwa nie stworzyła strefy buforowej dla wojsk Sojuszu Północnoatlantyckiego, a paradoksalnie z chwilą złożenia wniosku państw skandynawskich o członkostwo w NATO, Moskwa może mieć problem z zachodnimi siłami zbrojnymi, które znajdą się jeszcze bliżej rosyjskich granic. Nie mniej

jednak, władze w Moskwie kontynuują przyjętą strategię działania, co będzie się wiązać z długofalowym poczuciem zagrożenia dla państw Europy Środkowej i Wschodniej, w tym Polski.

Zakończenie

W niniejszej pracy przedstawiony został problem geopolitycznych aspiracji Rosji w świetle odbudowy imperialnego wpływu na politykę międzynarodową. Celem realizowanego tematu była analiza wszystkich czynników, takich jak metody działania, medialne wypowiedzi, rosyjskie koncepcje geopolityczne, a także poszczególne działania, które wywierają bezpośredni wpływ na pozycję Rosji na arenie międzynarodowej oraz pozwalają władzom w Moskwie wywierać wpływ na środowisko zewnętrzne, budując tym samym imperialną pozycję Rosji na świecie. Poprzez dogłębną analizę ww. czynników, osiągnięty został cel pracy.

Na podstawie zgromadzonego materiału wynika, że działania Rosji zmierzające do odbudowy imperialnej pozycji na świecie, utraconej z okresem rozpadu ZSRR, znacznie nasiliły się w XXI wieku, z momentem przejęcia władzy w państwie przez Władimira Putina. Opierając się na wypowiedziach najbardziej znaczących rosyjskich polityków, działaniach rosyjskiego rządu oraz literaturze przedmiotu można wyciągnąć wniosek, że obecnie realizowana jest geopolityczna koncepcja eurazjatyzmu, a głównym współczesnym jej przedstawicielem pozostaje Aleksander Dugin, którego idee znajdują podatny grunt w środowisku politycznym Kremla. Od czasów rozpadu Związku Radzieckiego, dołożono szczególnych wysiłków w odbudowę tożsamości narodu rosyjskiego, kreowanie w nim poczucia mocarstwowości oraz dumy narodowej. Takie działania mają na celu skonsolidowanie społeczeństwa rosyjskiego w duchu patriotyzmu i solidarności narodowej. Odpowiednio prowadzona narracja medialna oraz solidarność społeczna to z kolei niezbędne elementy pozwalające podejmować wszelakie decyzje polityczne na szczeblu zarówno wewnętrznym jak i międzynarodowym, znajdując tym samym powszechną akceptację opinii publicznej współczesnej Rosji.

Problem neoimperialnej polityki Rosji zauważalny jest przede wszystkim w działaniach zbrojnych podejmowanych przez władze w Moskwie na terenach byłych republik radzieckich. Począwszy od wojny w Czeczenii, poprzez działania zbrojne w Gruzji, a obecnie na Ukrainie, Rosja stopniowo odbudowuje wpływy utracone w wyniku rozpadu ZSRR. Brutalność prowadzonych działań oraz równolegle stosowana wojna informacyjna mają na celu osłabienie jedności narodowej atakowanych państw oraz co najbardziej istotne, wyrwanie ich spod kręgu zainteresowania Sojuszu Północnoatlantyckiego. Zacieśniająca się współpraca z Białorusią w ramach państwa związkowego oraz wspieranie nastrojów separatystycznych w Europie Wschodniej m.in. na wschodzie Ukrainy i w Naddniestrzu stwarza zagrożenie utraty integralności terytorialnej tych państw oraz zagrożenia bezpieczeństwa również dla pozostałych państw regionu. Należy przy tym pamiętać, że Rosja dysponując potężnym arsenałem broni nuklearnej, której posiadanie również jest determinantem pozycji na arenie międzynarodowej, aktywnie wykorzystuje ten argument w realizacji własnych celów strategicznych. Oprócz tego agresywna polityka informacyjna Kremla skierowana w stosunku do NATO oraz związane z tym napięcia polityczne, pogłębiają nienajlepsze relacje pomiędzy państwami, co dodatkowo niesie ryzyko wybuchu

konfliktu międzynarodowego.

Koncepcja eurazjatyzmu związana jest również z budową relacji politycznych i ekonomicznych z bogatymi państwami Europy Zachodniej, przede wszystkim z Niemcami. W pracy przedstawiono wzajemne relacje energetyczne Rosji i Unii Europejskiej budowane początkowo pod szyldem wzajemnej współpracy handlowej. Biorąc pod uwagę monopolistyczne podejście Kremla oraz jednokierunkowe stosunki polityczno-ekonomiczne Unii, warto wyciągnąć wniosek, że Rosja stworzyła poważną sieć zależności energetycznych w stosunku do krajów europejskich. Agresywna polityka cenowa oraz szantaż energetyczny to obecnie środki, które są do dyspozycji Kremla w momencie realizacji swoich strategicznych celów. To również poważne narzędzie dające możliwość wpływu na decyzje polityczne podejmowane na najwyższym szczeblu Unii Europejskiej.

Rozbudowana współpraca handlowa oraz stosunki polityczne w ramach partnerstwa międzynarodowego, w szczególnym ujęciu z BRICS, są drogą do stworzenia przeciwwagi dla rosnącej potęgi Zachodu. Relacje w tym zakresie wynikają z przeświadczenia Rosji, że są to inicjatywy jedne z niewielu na świecie, w których nie dominują Stany Zjednoczone oraz z faktu, że Rosja posiada w ich kręgu dosyć silną pozycję. Współpraca Rosji i Chin jednoczy oba państwa w walce przeciwko wspólnym wrogom jakimi są niewątpliwie Stany Zjednoczone oraz Wielka Brytania. Należy zauważyć, że wszelkie rosyjskie koncepcje geopolityczne oparte zostały na budowaniu nienawiści w stosunku do państw atlantyckich. Z tego też względu zaangażowanie USA w regionie Tajwanu i konflikt gospodarczo-polityczny USA i Chin dają możliwość podjęcia głębszej współpracy Rosji w kręgu azjatyckim.

Przeprowadzone badania oraz własne konkluzje na podstawie opracowanego materiału, stwarzają możliwość weryfikacji postawionej na wstępie hipotezy pod względem jej wiarygodności, a także pod kątem określenia głównych zagrożeń bezpieczeństwa z nią związanych. Wyniki badań, w tym ocena opiniodawców potwierdzają aspiracje Rosji do uzyskania imperialnego wpływu na politykę międzynarodową oraz ukazują głęboką świadomość społeczną w zakresie zagrożeń bezpieczeństwa dla państw regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Z drugiej jednak strony obrazują sceptyczne nastawienie ankietowanych do ewentualnego konfliktu zbrojnego na linii NATO-Rosja. Wynika to przede wszystkim z braku potencjału ekonomicznego i militarnego Rosji. Państwa Sojuszu dysponują nowoczesnym sprzętem wojskowym, który wykorzystywany w pewnym stopniu w wojnie na Ukrainie, daje wyraz przewagi technologicznej Zachodu nad Federacją Rosyjską. Ankietowani w większości są zdania, że solidarność polityczna Europy i Stanów Zjednoczonych oraz wzajemna współpraca gospodarcza jest skutecznym środkiem w walce przeciwko geopolitycznym aspiracjom Rosji w budowaniu imperialnej pozycji na arenie międzynarodowej.

Rosja stosując argument siły na arenie międzynarodowej dąży do realizacji swoich strategicznych celów. Biorąc powyższe pod uwagę w uzupełnieniu niniejszej pracy pomocnym by było porównanie potencjału militarnego NATO oraz Federacji Rosyjskiej. Otrzymany wskaźnik w pewnym stopniu przedstawiłby szanse Rosji na uzyskanie dominującego wpływu na politykę międzynarodową.

Rozwiązanie konfliktu na Ukrainie, w przyszłości pomoże w określeniu pozycji Rosji w stosunkach

międzynarodowych. Determinacja Zachodu w stosowaniu sankcji gospodarczych oraz bohaterska obrona Ukraińców mogą doprowadzić do poważnego kryzysu gospodarczego w Rosji, co w długotrwałej perspektywie uniemożliwi Rosji odbudowę ambicji imperialnych oraz postawi znak zapytania w stosunku do prowadzonej obecnie strategii działania władz w Moskwie.

Bibliografia

I. Akta prawne i dokumenty

1. Конституция Российской Федерации принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г.
2. Przegląd polityki obronnej i odstraszania NATO, Chicago, 20 maja 2012 r
3. Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2020
4. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej z dnia 2 lipca 2021 roku
5. Traktat Północnoatlantycki, Dz.U.2000.87.970
6. Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz.U. 2022 poz. 655

II. Pozycje zwarte

1. Asmus R. D., Mała wojna, która wstrząsnęła światem. Gruzja, Rosja i przyszłość Zachodu, Warszawa 2010
2. Brzeziński M., Rodzaje bezpieczeństwa państwa [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński, Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009
3. Brzeziński Z., Wielka Szachownica, wyd. Politeja Warszawa 1999
4. Czuryk M., Dunaj K., Karpiuk M., Prokop K., Bezpieczeństwo Państwa. Zagadnienia prawne i administracyjne, Wydział Prawa i Administracji UWM, Olsztyn 2016
5. De Lazari A., Tożsamość Rosjan po aneksji Krymu [w:] Międzynarodowe studia polityczne i kulturowe wobec wyzwań współczesności, red. T. Domański, Łódź 2016
6. Duraj N., Bezpieczeństwo państwa a bezpieczeństwo narodowe Federacji Rosyjskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021
7. Dusinskij I. I., Gieopolitika Rosii, Moskwa 2003
8. Dworecki S., Od konfliktu do wojny, BUWIK, Warszawa 1996
9. Eberhardt P., Słowiańska geopolityka, Wyd. Arcana, Kraków 2017
10. Grodzki R., Wojna gruzińsko-rosyjska 2008. Przyczyny – przebieg – skutki, Zakrzewo 2010
11. Iwańczuk K., Kapuśniak T (red.), Region Kaukazu w stosunkach międzynarodowych, Lublin 2008
12. Jean C., Geopolityka, wyd. Ossolineum, Wrocław 2003,
13. Kitler W., Bezpieczeństwo Narodowe RP, wyd. Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011
14. Kjellén R., Studier öfver Sveriges politiska gränser, „Ymer" 1899
15. Korzeniowski M., Tarasiuk D., Latawiec K., Wprowadzenie do studiów wschodnioeuropejskich, t. 4, Armenia, Azerbejdżan, Gruzja – przeszłość i teraźniejszość, Lublin 2013
16. Krzykowski P., Kubaczyk T., Żyła M., Ukraina jako obszar walki o wpływy i rywalizacji międzynarodowej, wyd. Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2019
17. Kuleba M., Szamil Basajew: rycerski etos a powinność żołnierska, Warszawa 2007.

18. Kurczab-Redlich K., Wowa, Wołodia, Władimir, Tajemnice Rosji Putina, wyd. W.A.B., Warszawa 2016
19. Lewicki Z., Konflikt gruzińsko-abchaski w świetle działań pokojowych ONZ (1992-2009), wyd. Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2012
20. Maslow A., Motywacja i osobowość, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009
21. Materski W., Gruzja, Warszawa 2010
22. Mendelejew D.I., K poznaniju Rossii, Moskwa 2002
23. Mingst K., Podstawy stosunków międzynarodowych, wyd. PWE, Warszawa 2006
24. Saukens D., Zależność między pojęciami bezpieczeństwo państwa i bezpieczeństwo narodowe [w:] Humanistyka i nauki społeczne. Doświadczenia. Konteksty. Wyzwania. Tom 15, Exante, Wrocław 2020
25. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2008
26. Snyder T., Droga do niewolności, tłum. Bartłomiej Pietrzyk, wyd. Znak Horyzont, Kraków 2019
27. Stępniewski T., Rosja wobec państw Europy Środkowej i Wschodniej: zagrożenia pozamilitarne, wyd. Instytut Europy Środkowej, Lublin 2020
28. Sykulski L., Geopolityka Rosji i Obszaru Postsowieckiego, wyd. Zona Zero Warszawa 2020
29. Sykulski L., Geopolityka. Skrypt dla początkujących, Wydawnictwo Naukowe Grategia, Częstochowa 2014
30. Szeptycki A., Ukraina wobec Rosji. Studium zależności, Warszawa 2013
31. Ściborek Z., Wiśniewski B., Kuc R. B., Dawidczyk A., Bezpieczeństwo wewnętrzne, Wydawnictwo Adam Marszałek Toruń 2015
32. Yergin D., The quest: w poszukiwaniu energii: o energii, bezpieczeństwie i definiowaniu świata na nowo, Kurhaus Publishing, Warszawa 2013
33. Zięba R., Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008
34. Чапчиков С.Ю., Комментарий к Федеральному закону от 28 декабря 2010 г. № 390-ФЗ „О безопасности" (постатейный), Юстицинформ, Москва 2011
35. Кокурин А.И., Н.В. Петров, Лубянка (ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБ-МВД-КГБ:1917–1960): справочник, МФД, Москва 1997,

III. Artykuły

1. Brzeziński Z., Imperial Russia, Vassal Ukraine, „The Wall Street Journal", 1 grudzień 2004 r.,
2. Eberhardt P., Podstawy teoretyczne i ideowe geopolityki według Rudolfa Kjelléna, PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY 2012, 84, 2,
3. Eberhardt P., Rosja i Europa według Mikołaja Danilewskiego, PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY 2012, 84, 4
4. Falkowski M., Czeczenia [w:] Konflikty zbrojne na obszarze postradzieckim. Stan obecny, perspektywy uregulowania. Konsekwencje, wyd. OSW, numer 9, Warszawa 2003 r.
5. Kłaczyński R., Rosyjska polityka energetyczna: strategia, potencjał, perspektywy, [w:] Przegląd

Geopolityczny, 18, 2016
6. Kot-Wojciechowska J., Polityka Władimira Putina a kwestia rosyjskiej tożsamości narodowej [w:] HISTORIA@TEORIA, ISSN 2450-8047, nr 2018/1 (7)
7. E. Krok, Budowa kwestionariusza ankietowego a wyniki badań, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 37/2015
8. Kułaga A., Bezpieczeństwo Unii Europejskiej w kontekście kryzysu wschodniego, Teka Kom. Politol. Stos. Międzynar. – OL PAN, 2016, 11/2
9. Lachowicz M., RUSSKIJ MIR – po(d)stępy kultury czy kultura w natarciu? Rosyjska strategia soft Power jako element rosyjskiej kultury politycznej, Civitas Hominibus nr 12/2007
10. Łoś-Nowak T., Bezpieczeństwo państwa w środowisku międzynarodowym. Przewartościowania, [w:] Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa, red. S. Dębski, B. Górka- -Winter, Warszawa 2003,
11. Pastukhov V. B., The Ukrainian Revolution and The Russian Counterrevolution, „Russian Politics & Law" 2011, vol. 49, nr 5
12. Piędel A., Pomiankiewicz J., Powęska M., Żebrowski A., Bezpieczeństwo państwa w XXI wieku: szanse i zagrożenia, Seria Monograficzna nr 3, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa i Ochrony im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Wydział Zamiejscowy w Nisku, Nisko 2017
13. Renik K., Chiński „Pas i Szlak" z perspektywy Indii, Centrum Stosunków Międzynarodowych, nr 7/2018.
14. Saskowski M., BRICS jako forum współpracy i rywalizacji Chin oraz Rosji, Krakowskie Studia Międzynarodowe XV, 2018, Nr 1
15. Szeptycki A., Protesty na Ukrainie przeciwko współpracy wojskowej z USA i NATO, „Biuletyn PISM" 2006, nr 36
16. Szklarski A., Kulisy rosyjskiej polityki wobec Republiki Czeczenii i jej konsekwencje, [w:] Rocznik Administracji Publicznej 2020, ISSN 2449-7797

IV. Źródła internetowe

1. https://alebank.pl/skad-polska-moze-importowac-wegiel-po-rezygnacji-z-rosyjskich-dostaw/?id=405346&catid=25926 (dostęp: 20.04.2022 r.)
2. https://biznesalert.pl/fedorska-niemcy-chca-budowac-gazoporty/ (dostęp: 28.04.2022 r.)
3. https://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/8375870,iran-wenezuela-zastapienie-rosyjskich-dostaw-ropy-naftowej.html (dostęp: 31.03.2022 r.)
4. https://businessinsider.com.pl/gospodarka/baltic-pipe-kluczowy-dla-polski-koniec-z-rosyjskimi-i-bialoruskimi-szantazami/pw6hwbd (dostęp: 21.04.2022 r.)
5. https://businessinsider.com.pl/finanse/gerhard-schroeder-i-jego-zarobki-w-rosyjskich-spolkach/s2d7z18 (dostęp 09.03.2022 r.)
6. https://businessinsider.com.pl/gospodarka/eksport-rosyjskiej-ropy-do-indii-wzrosl-czterokrotnie-znaczne-rabaty/hbxd9e4 (dostęp: 03.04.2022 r.)

7. https://businessinsider.com.pl/gospodarka/embargo-na-rope-i-gaz-z-rosji-oto-co-oznaczaloby-dla-polski/6g9fe1v (dostęp: 31.03.2022 r.)
8. https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/donieck-i-lugansk-sa-kluczowe-dla-putina-tak-podkopuje-ukraine/1l9x111 (dostęp: 17.03.2022 r.)
9. https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/francja-dostarczala-bron-rosji-zlamano-zasady-przyjete-w-ue/t6n4p6l (dostęp: 24.04.2022 r.)
10. https://ciekawostkihistoryczne.pl/2015/09/15/zemsta-putina-to-ukraincy-rozmontowali-zwiazek-radziecki/ (dostęp: 21.03.2022 r.)
11. https://www.cire.pl/artykuly/serwis-informacyjny-cire-24/181624-czesi-wciaz-bez-wiazacej-decyzji-o-rezygnacji-z-wegla (dostęp: 20.04.2022 r.)
12. https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/gsm/article/view/3001/2422 (dostęp: 16.03.2022 r.)
13. http://www.diplomacy.pl/pl/blog/europa-zachodnia/item/465-znaczenie-unii-europejskiej-dla-bezpieczenstwa-panstw-czlonkowskich-oraz-ich-spoleczenstw (dostęp: 23.04.2022 r.)
14. https://dorzeczy.pl/historia/275569/pomaranczowa-rewolucja-jak-dokonalo-sie-ukrainskie-przebudzenie.html (dostęp: 17.03.2022 r.)
15. https://dorzeczy.pl/opinie/269449/usa-wojny-nuklearnej-nie-mozna-wygrac.html (dostęp: 08.05.2022 r.)
16. https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618 (dostęp 27.03.2022 r.)
17. https://energetyka24.com/gaz/pgnig-z-wachlarzem-umow-lng-skad-skroplony-gaz-trafia-do-polski (dostęp: 21.04.2022 r.)
18. https://www.euractiv.pl/section/bezpieczenstwo-i-obrona/news/wojna-w-ukrainie-rosja-sciagnela-na-front-oddzialy-z-czeczeni/ (dostęp 23.03.2022 r.)
19. https://www.euractiv.pl/section/polityka-zagraniczna-ue/news/rosja-naddniestrze-putin-moldawia-drl-lrl/ (dostęp: 23.03.2022 r.)
20. https://eurasiantimes.com/why-india-made-a-mistake-by-skipping-kavkaz-2020-military-drills-in-russia/ (dostęp: 04.04.2022 r.)
21. https://forsal.pl/gospodarka/aktualnosci/artykuly/8366395,rosja-polska-gospodarka-uzaleznienie-eksport-gaz-ropa.html (dostęp: 20.04.2022 r.)
22. https://forsal.pl/gospodarka/artykuly/8354702,rosja-europa-ropa-naftowa-uzaleznienie-eksport-ropy-rurociagi.html (dostęp: 30.03.2022 r.)
23. https://forsal.pl/gospodarka/inwestycje/artykuly/8395010,mon-kupi-od-usa-250-czolgow-abrams-koszt-ok-47-mld-dol.html (dostęp: 19.04.2022 r.)
24. https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8370202,chiny-de-facto-popieraja-rosje-chronia-swoje-relacje-z-ue-i-reputacje.html (dostęp: 03.04.2022 r.)
25. https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8370643,skutki-atomowych-grozb-putina-konsekwencje-rezygnacji-ukrainy-z-broni-jadrowej.html (dostęp: 08.05.2022 r.)
26. https://forsal.pl/swiat/rosja/artykuly/8370988,zgromadzenie-ogolne-onz-przyjelo-rezolucje-potepiajaca-rosje-indie-i-chiny-wstrzymaly-sie-od-glosu.html (dostęp: 03.04.2022 r.)

27. https://www.fronda.pl/a/aleksander-dugin-rosja-nie-chce-niepodleglej-polski-4,174144.html (dostęp 07.03.2022 r.)
28. https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/897338,ulubiony-filozof-putina-iwan-iljin.html (dostęp 04.02.2022 r.)
29. https://geopolityka.net/rosja-europa-i-swiat-w-opinii-aleksandra-dugina/ (dostęp: 14.03.2022 r.)
30. https://geopolityka.net/trojmorze-polska-krajem-frontowym-bez-realnych-gwarancji-bezpieczenstwa/ (dostęp: 23.04.2022 r.)
31. https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/8343475,chiny-rosja-ukraina-nowy-swiatowy-porzadek-usa.html (dostęp: 03.04.2022 r.)
32. https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/ustawa-o-obronie-ojczyzny-zapewni-podstawy-do-wzmocnienia-wojska-polskiego (dostęp 12.03.2022 r.)
33. https://www.gov.pl/web/polski-atom/program-polskiej-energetyki-jadrowej (dostęp: 21.04.2022 r.)
34. https://ine.org.pl/biala-ksiega-bezpieczenstwa-chin-czy-tylko-pokoj/ (dostęp: 03.04.2022 r.)
35. https://ine.org.pl/przyszlosc-szanghajskiej-organizacji-wspolpracy-w-stosunkach-miedzynarodowych/ (dostęp: 04.04.2022 r.)
36. https://jagiellonia.org/znajdz-sobie-pozytecznego-idiote-7-przykazan-rosyjskiej-wojny-informacyjnej/ (dostęp 07.03.2022 r.)
37. https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/ (dostęp 21.12.2021 r.)
38. https://minenergy.gov.az/en/neft/baki-novorossiysk-neft-kemeri (dostęp: 15.03.2022 r.)
39. https://www.money.pl/archiwum/wiadomosci_agencyjne/pap/artykul/ukraina;parlament;poparl;janukowycza;w;sprawie;nato,178,0,628402.html (dostęp 17.03.2022 r.)
40. https://www.money.pl/gospodarka/niemcy-zapowiadaja-gigantyczny-wzrost-wydatkow-na-obronnosc-6741855952058880a.html (dostęp: 29.04.2022 r.)
41. https://www.money.pl/gospodarka/o-co-chodzi-putinowi-tak-widza-to-na-wschodzie-ktory-zaznal-rosyjskiej-przyjazni-6742618104777696a.html (dostęp: 21.03.2022 r.)
42. https://www.money.pl/gospodarka/rosjanie-ponownie-przykrecili-kurek-z-gazem-ceny-bija-nowe-rekordy-6717801393281920a.html (dostęp 09.03.2022 r.)
43. https://www.money.pl/gospodarka/tsue-zdecydowal-polsce-moze-grozic-odebranie-unijnych-pieniedzy-6737924149693216a.html (dostęp 23.04.2022 r.)
44. https://www.money.pl/gospodarka/zachod-ma-trzy-lata-zeby-dac-sie-we-znaki-putinowi-oto-co-musimy-zrobic-punkt-po-punkcie-6749740492868352a.html (dostęp: 01.04.2022 r.)
45. https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2020/06/08/odstraszanie-nuklearne-dzisiaj/index.html (dostęp: 08.05.2022 r.)
46. https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2016/08/05/zagadnienie-odstraszania/index.html (dostęp: 05.05.2022 r.)
47. https://nlad.pl/partnerstwo-rosyjsko-indyjskie-czyli-sojusz-na-rzecz-wielobiegunowego-swiata/ (dostęp: 03.04.2022 r.)

48. https://oko.press/na-czym-polega-grozba-ograniczonego-uzycia-przez-rosje-broni-nuklearnej-przeciwko-ukrainie/ (dostęp: 11.05.2022 r.)
49. https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-04-27/rosja-wstrzymuje-dostawy-gazu-do-polski-i-bulgarii (dostęp 29.04.2022 r.)
50. https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2016-02-01/eurazjatycka-unia-gospodarcza-czas-kryzysu (dostęp: 04.04.2022 r.)
51. https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2021-01-22/ukraina-zelenskiego-szwankujace-mechanizmy-wladzy (dostęp: 17.03.2022 r.)
52. https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1095077%2Crosja-wystrzelila-rakiety-iskander-z-terytorium-bialorusi-w-kierunku (dostęp 23.03.2022 r.)
53. https://www.pism.pl/publikacje/nowa-doktryna-wojenna-panstwa-zwiazkowego-bialorusi-i-rosji (dostęp: 23.03.2022 r.
54. https://www.pism.pl/publikacje/perspektywy-rosyjskiego-szantazu-gazowego-wobec-ue (dostęp 30.03.2022 r.)
55. https://www.pism.pl/publikacje/wplyw-zadan-rosji-na-potencjal-obrony-i-odstraszania-nato (dostęp: 08.05.2022 r.)
56. https://pism.pl/publikacje/Wsp__praca_NATO_i_Ukrainy_po_szczycie_w_Warszawie (dostęp: 17.03.2022 r.)
57. https://poland.mid.ru/ (dostęp 31.03.2022 r.)
58. https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-06-22/putin-o-wspolpracy-z-niemcami-umozliwi-realizacje-wspanialych-projektow/ (dostęp: 09.03.2022 r.)
59. http://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/36615?t=Reapery-dla-Polski# (dostęp: 12.04.2022 r.)
60. https://radar.rp.pl/mspo/art18924961-czolg-k2pl-szansa-dla-polskiego-wojska-i-przemyslu-obronnego (dostęp: 19.04.2022 r.)
61. https://www.rp.pl/dyplomacja/art35950901-joe-biden-artykul-5-jest-dla-nas-swietym-obowiazkiem-za-wolnosc-wasza-i-nasza (dostęp: 12.04.2022 r.)
62. https://www.rp.pl/dyplomacja/art36147281-media-finlandia-i-szwecja-oglosza-w-tym-samym-czasie-ze-chca-dolaczyc-do-nato (dostęp:) 29.04.2022 r.)
63. https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art35863861-kadyrow-czeczeni-walcza-w-mariupolu-ukraina-odparlismy-natarcie (dostęp: 16.03.2022 r.)
64. https://www.rp.pl/swiat/art9712941-trump-grozi-wyjsciem-usa-z-nato (dostęp: 10.05.2022 r.)
65. https://www.tygodnikpowszechny.pl/putin-ukraina-nie-ma-podstaw-by-uwazac-sie-za-panstwo-niepodlegle-171329 (dostęp: 08.03.2022 r.)
66. https://www.tvp.info/17325904/slowny-jak-putin-kreml-obiecal-rozbior-ukrainy-juz-w-2008-r (dostęp 08.03.2022 r.)
67. https://tvrepublika.pl/czesi-sprzedaja-bron-rosji-bez-ogladania-sie-na-unijne-embargo,17762.html (dostęp: 24.04.2022 r.)

68. https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/14-rund-rozmow-bez-przelomu-czy-indie-i-chiny-sie-dogadaja,531638.html (dostęp: 03.04.2022 r.)
69. https://www.wprost.pl/polityka/10635772/wojna-na-ukrainie-gruzja-nie-przylaczy-sie-do-miedzynarodowych-sankcji-wobec-rosji.html (dostęp 23.03.2022 r.)
70. https://www.wprost.pl/swiat/75943/putin-rozpad-zsrr-to-katastrofa-aktl.html (dostęp 07.03.2022 r.)
71. https://www.youtube.com/watch?v=HGXcnFP_w5A (dostęp: 08.03.2022 r.)
72. https://www.youtube.com/watch?v=rrMU17t12zM (dostęp 08.03.2022 r.)
73. https://www.youtube.com/watch?v=tXDRuW_tVbA&t=23s (dostęp 08.03.2022 r.)

Spis rysunków

Rys. 2.1. Ważniejsze konflikty zbrojne na obszarze poradzieckim
Rys. 2.2. Mołdawska Republika Naddniestrza
Rys. 2.3. Eksport wybranych rosyjskich surowców energetycznych w 2021 roku
Rys. 2.4. Eksport rosyjskiej ropy naftowej i kondensatów na poziomie krajowym
Rys. 2.5. Eksport rosyjskiego gazu ziemnego na poziomie krajowym
Rys. 2.6. Eksport rosyjskiego węgla na poziomie krajowym
Rys. 2.7. Rurociąg „Przyjaźń" – system europejskich rafinerii
Rys. 2.8. Zależność od rosyjskiej ropy naftowej
Rys. 2.9. Ceny akcji gazu ziemnego po wstrzymaniu dostaw gazociągiem jamalskim
Rys. 2.10. Główne szlaki eksportu rosyjskiego gazu do Europy

Spis wykresów

Wykres 4.1. Płeć badanej grupy
Wykres 4.2. Wiek badanej grupy
Wykres 4.3. Miejsce zamieszkania
Wykres 4.4. Wykształcenie
Wykres 4.5. Związek z sektorem obronnym RP
Wykres 4.6. Zagrożenie konfliktem zbrojnym w Europie
Wykres 4.7. Pozycja ekonomiczna i militarna Rosji
Wykres 4.8. Relacje na linii USA – Rosja
Wykres 4.9. Wpływ Rosji na politykę międzynarodową
Wykres 4.10. Strefa wpływów w Rosji w krajach Europy Wschodniej
Wykres 4.11. Zagrożenia dla państw bałtyckich

Wykres 4.12. Zagrożenia dla Polski
Wykres 4.13. Pomoc sojusznicza dla Polski
Wykres 4.14. Bezpieczeństwo Europy w świetle trwającego konfliktu na Ukrainie
Wykres 4.15. Pozycja Ukrainy w świetle rosyjskiej geopolitycznej koncepcji eurazjatyzmu
Wykres 4.16. Eurazjatyzm rosyjsko-niemiecki
Wykres 4.17. Zależność energetyczna Unii Europejskiej
Wykres 4.18. Wpływ polityki energetycznej Rosji na decyzje polityczne Unii Europejskiej
Wykres 4.19. Chiny-Rosja w relacjach z NATO
Wykres 4.20. Bezpieczeństwo Polski z perspektywy konfliktu NATO-Rosja i Chiny

Spis załączników

Załącznik nr 1: Kwestionariusz ankiety

Załącznik nr 1

Kwestionariusz ankiety

1. Płeć
   a) Mężczyzna
   b) Kobieta
2. Wiek
   a) poniżej 18 lat
   b) od 18-40
   c) od 41-64
   d) powyżej 64 lat
3. Miejsce zamieszkania
   a) Wieś
   b) Miasto do 50 tys. mieszkańców
   c) Miasto od 50-150 tys. mieszkańców
   d) Miasto od 150-500 tys. mieszkańców
   e) Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców
4. Wykształcenie
   a) Podstawowe
   b) Zawodowe
   c) Średnie
   d) Wyższe
5. Czy jest Pan/Pani związany/a zawodowo ze służbami mundurowymi Rzeczypospolitej Polskiej?
   a) Tak
   b) Nie
6. Czy uważa Pan/Pani, że istnieje realne zagrożenie konfliktu zbrojnego pomiędzy Rosją, a krajami Unii Europejskiej i NATO?
   a) Tak, istnieje bardzo duże ryzyko zagrożenia konfliktem Rosji z krajami NATO i EU
   b) Istnieje małe ryzyko zagrożenia konfliktem Rosji z krajami UE i NATO
   c) Zdecydowanie nie ma takiego zagrożenia
   d) Trudno powiedzieć
   e) Inne…

7. Czy Pana/Pani zdaniem Rosja posiada potencjał ekonomiczny i militarny by prowadzić konflikt z państwami NATO i EU?
   a) Tak, posiada takie możliwości
   b) Nie posiada wystarczającego potencjału ekonomicznego i militarnego
   c) Nie jestem w stanie tego określić
   d) Inne…
8. Czy uważa Pan/Pani, że istnieje realne zagrożenie powrotu do okresu „zimnej wojny" w relacjach USA - Rosja?
   a) Sądzę, że tak
   b) Raczej nie
   c) Zdecydowanie nie ma takiego zagrożenia
   d) Trudno jest mi to określić
   e) Inne…
9. Czy Pana/Pani zdaniem Rosja dąży do odbudowy imperialnego wpływu na politykę międzynarodową?
   a) Tak
   b) Nie
   c) Nie wiem,
   d) Inne…
10. Czy Pana/Pani zdaniem władze w Moskwie dążą do uzyskania wpływów we wszystkich byłych republikach radzieckich?
   a) Tak
   b) Nie
   c) Tylko w niektórych
   d) Trudno jest mi to określić
   e) Inne…
11. Czy Pana/Pani zdaniem kraje bałtyckie (Litwa, Łotwa, Estonia) będąc członkami NATO są zagrożone agresją militarną ze strony Federacji Rosyjskiej?
   a) Tak
   b) Raczej nie
   c) Zdecydowanie nie – Rosja nie rozpocznie konfliktu z NATO
   d) Nie wiem
   e) Inne…

12. Czy Pana/Pani zdaniem Polska powinna obawiać się konwencjonalnego ataku ze strony Federacji Rosyjskiej?
    a) Tak
    b) Nie
    c) Nie wiem
    d) Inne…
13. Czy uważa Pan/Pani, że w przypadku zbrojnej napaści na Polskę, nasz kraj może liczyć na pomoc sojuszników z Europy i NATO?
    a) Polska otrzyma solidne wsparcie od państw europejskich i USA
    b) Polska będzie wspierana jedynie przez Stany Zjednoczone
    c) Polska nie uzyska żadnej pomocy ze strony państw Zachodu
    d) Nie mam zdania na ten temat
    e) Inne…
14. Czy uważa Pan/Pani że w XXI wieku istnieje ryzyko zagrożenia konfliktem zbrojnej w Europie na wzór II wojny światowej?
    a) Tak, istnieje takie zagrożenie
    b) Raczej zagrożenie dotyczy wybranych państw
    c) Zagrożenie konfliktem zbrojnym dotyczy jedynie poszczególnych autonomicznych regionów w Europie
    d) Nie ma takiego zagrożenia
    e) Nie jestem w stanie odpowiedzieć
    f) Inne…
15. Jakie znaczenie ma Ukraina w perspektywie odbudowy potęgi Rosji z czasów ZSRR?
    a) Bez podbicia Ukrainy, Rosja nie osiągnie zakładanych celów
    b) Ukraina posiada niewielkie znaczenie w tym zakresie
    c) Ukraina nie ma żadnego znaczenia
    d) Nie posiadam wiedzy w tym zakresie
    e) Inne…
16. Jedna z rosyjskich koncepcji geopolitycznych obrazuje sojusz polityczno-gospodarczy Niemiec i Rosji jako warunek powstania mocarstwa eurazjatyckiego. Czy uważa Pan/Pani, że obecnie realizowany jest taki scenariusz?
    a) Tak, w dużym stopniu
    b) Raczej nie, to tylko współpraca handlowa obu państw
    c) Zdecydowanie nie
    d) Nie posiadam wiedzy w tym zakresie
    e) Inne…

17. Czy uważa Pan/Pani że państwa Unii Europejskiej uzależniły się od importu surowców energetycznych z Rosji?
    a) Tak, powiązania są zbyt silne. Jest to problem nie do rozwiązania w najbliższej przyszłości
    b) W dużym stopniu, ale istnieje możliwość dywersyfikacji dostaw i otwarcia się na nowe rynki handlu w najbliższej przyszłości
    c) Unie Europejska nie jest uzależniona od rosyjskich surowców energetycznych
    d) Nie posiadam wiedzy w tym zakresie
    e) Inne…
18. Czy Rosja odcinając dostawy gazu do niektórych państw Unii Europejskiej wywiera nacisk na pozostałe kraje sojuszu, szczególnie na decyzje polityczne w Brukseli?
    a) Tak, ingeruje w decyzje polityczne na szczeblu Unii Europejskiej
    b) Nie, to tylko kwestia indywidualnych porachunków politycznych
    c) Trudno jest mi to określić
    d) Inne…
19. Czy uważa Pan/Pani, że Chiny jako mocarstwo światowe mogłyby zjednoczyć się z Federacją Rosyjską we wspólnym sojuszu politycznym i militarnym przeciwko NATO?
    a) Tak, zarówno politycznie i militarnie. NATO jest wspólnym wrogiem obu krajów
    b) Tak, ale wyłącznie politycznie, proces ten określam jako krótkotrwały, gdyż wzmacnianie potęgi Rosji nie jest w interesie Chin
    c) Zdecydowanie nie, Chiny nie są zainteresowane konfliktem z NATO
    d) Nie potrafię odpowiedzieć na to pytanie
    e) Inne…
20. Czy ewentualny konflikt zbrojny NATO z Rosją i Chinami zagroziłby bezpieczeństwu Polski?
    a) Tak, działania wojenne mogłyby być prowadzone na terenie Polski
    b) Tak, ale zagrożenia mogą wystąpić jedynie w sferze ekonomicznej
    c) Polska nie ucierpiałaby bezpośrednio w wyniku tego konfliktu
    d) Nie mam zdania na ten temat
    e) Inne…

Komputerowe przygotowanie publikacji do druku sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO

NIW Narodowy Instytut Wolności Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
w ramach Rządowego Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018–2030 PROO

Rządowy Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018–2030 PROO

Wydawca
Alioth Foundation
foundation.alioth.group

Warszawa
2024